

คำเรียกประเภทผีของคนไทยในชุมชนวัดสวนแก้ว ต.บางเลน อ. บางใหญ่ จ.นนทบุรี :
การศึกษาแนวอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์

นางสาวมนสิการ เสงสุวรรณ

สถาบันวิทยบริการ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาศาสตร์ ภาควิชาภาษาศาสตร์

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2550

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

TERMS FOR SPIRITS OF THE THAIS IN WAT SUAN KAEW COMMUNITY,
TAMBON BANG LEN, AMPHOE BANG YAI, NONTHABURI: AN ETHNOSEMANTIC STUDY

Miss Manasikarn Hengsuwan

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Linguistics

Department of Linguistics

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2007

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

คำเรียกประเภทพืชของคนไทยในชุมชนวัดสวนแก้ว ต.บางเลน
อ.บางใหญ่ จ.นนทบุรี : การศึกษาแนวอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์

โดย

นางสาวมนสิการ เสงสุวรรณ

สาขาวิชา

ภาษาศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษา

ศาสตราจารย์ ดร. อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยฉบับนี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทมหาบัณฑิต

..... คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร. ชีระพันธ์ เหลืองทองคำ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร. ชีระพันธ์ เหลืองทองคำ)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(ศาสตราจารย์ ดร. อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร. ศิริพร ภักดีผาสุข)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มนสิการ เสงสุวรรณ: คำเรียกประเภทผีของคนไทยในชุมชนวัดสวนแก้ว ต.บางเลน อ.บางใหญ่ จ.นนทบุรี :
การศึกษาแนวอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์. (TERMS FOR SPIRITS OF THE THAIS IN WAT SUAN KAEW
COMMUNITY, TAMBON BANG LEN, AMPHOE BANG YAI, NONTHABURI: AN ETHNOSEMANTIC
STUDY) อ. ที่ปรึกษา : ศาสตราจารย์ ดร. อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 106 หน้า.

ผลงานวิจัยในอดีตแสดงให้เห็นว่าคนไทยมีวิถีชีวิตและพิธีกรรม ตั้งแต่เกิดจนตายเกี่ยวข้องกับสิ่งที่เรียกว่า "ผี" เป็นจำนวนมาก ผี จึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับมนุษย์ องค์ความรู้เกี่ยวกับผีในสังคมไทยมีมากพอสมควร แต่ยังไม่มีการวิจัยเกี่ยวกับคำเรียกประเภทผี ซึ่งสะท้อนให้เห็นระบบของผีในความคิดของคนไทย วิทยานิพนธ์เล่มนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ระบบและจัดจำพวกคำเรียกประเภทผี โดยใช้วิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมายของคำ ซึ่งเป็นวิธีการศึกษาตามแนวอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ และตีความโลกทัศน์ของคนไทยเกี่ยวกับผีที่สะท้อนผ่านความหมายของคำเรียกประเภทผี

ประชากรของงานวิจัยนี้คือชุมชนวัดสวนแก้ว ต.บางเลน อ.บางใหญ่ จ.นนทบุรี ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้บอกภาษา 15 คน ซึ่งคัดเลือกอย่างเจาะจง ผลการวิจัยพบคำเรียกประเภทผี 59 คำ ซึ่งแทนผีทั้งหมด 52 ประเภท ทั้งนี้เนื่องจากมีบางคำอ้างถึงผีประเภทเดียวกัน จากการวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมาย สรุปได้ว่า คำเรียกประเภทผีทั้งหมดต่างกัน 10 มิติคือ มิติ "ตัวตน", "สภาพ", "ดีร้าย", "ลักษณะการตาย", "ที่อยู่", "หน้าที่", "อายุ", "อาหาร", "เพศ" และ "ลักษณะพิเศษ" มิติเด่นที่ครอบคลุมทุกคำได้แก่ มิติ "ตัวตน", "สภาพ" และ "ดีร้าย"

เมื่อนำคำเรียกประเภทผีมาจัดจำพวกแบบชาวบ้านพบว่า คำเรียกประเภทผีแบ่งประเภทตามลำดับชั้นได้ 5 ลำดับคือ ลำดับจุดเริ่มต้นหนึ่งเดียว (unique beginner) ลำดับรูปแบบชีวิต (life form) ลำดับบอกรวม (generic) ลำดับเฉพาะเจาะจง (specific) และลำดับลักษณะพิเศษ (varietal) โดย ลำดับจุดเริ่มต้นหนึ่งเดียว มีคำเรียกประเภทผีเพียงคำเดียว คือ ผี 1 ลำดับรูปแบบชีวิต มีคำเรียกประเภทผี 2 คำ คือ ผี 2 และ วิญญาณ ลำดับบอกรวม มีคำเรียกประเภทผี 3 คำคือ ผี 3 ผีสาวเทวดา และ ผีท่าซาดาน/ภูตผีปีศาจ ลำดับเฉพาะเจาะจง มีคำเรียกประเภทผี 33 คำ คือ ผีท่า นางไม้ ผีเงือก ผีตายโหง เปรด ยมบาล ยมทูต ผีแว่น นีศาจ แม่นาง เทพารักษ์/ภูทเทวดา บูโสม เจ้าเขา เจ้าป่า แม่โศสพ แม่พระคงคา แม่พระธรณี เทวดา พระเสื้อเมือง เจ้าแม่ เจ้าพ่อ เจ้าที่/เจ้าที่เจ้าทาง พระภูมิ ผีบ้านผีเรือน แม่ชีอ นางกวัก กุมารทอง รักยม ผีดูดเลือด กระสือ กระหัง ปอบ ลูกกรอก ลำดับลักษณะพิเศษ มีคำเรียกประเภทผี 13 คำ คือ เจ้าแม่ไทร เจ้าแม่มะขาม นางตานี นางตะเคียน ผีป่า ผีทะเล ผีน้ำ/ผีพราย/พรายน้ำ ผีตายทั้งกลม/ผีตายท้องกลม ภูต เทพธิดานางฟ้า เทพ ผีดิบ แด่วักควลา

ผลการวิเคราะห์ระบบความหมายของคำเรียกประเภทผีของคนไทยทำให้เห็นว่าคนไทยนั้นมองสิ่งที่เหนืออำนาจการควบคุมของมนุษย์ทั่วไปเป็น ผี ทั้งสิ้น และยังยึดตัวตนของคนเป็นที่ตั้งเพื่อสร้างผีให้มีลักษณะรูปร่าง เพศ อายุเหมือนคน ต้องการอาหารและที่อยู่อาศัย อีกทั้งมีการกระทำความดี ความชั่ว ได้เช่นเดียวกับคนด้วย

จากการวิเคราะห์ทัศนคติของคนไทยต่อผีซึ่งสะท้อนในความหมายของคำเรียกประเภทผี พบว่าผีมีการดำรงอยู่เช่นเดียวกับคน อยู่ใกล้ชิดมนุษย์ เป็นสิ่งที่น่ากลัว น่ารังเกียจ มีการเวียนว่ายตายเกิดตามบุญกรรม มีอำนาจ สามารถคิดสินบนได้ และเป็นเครื่องมือในการควบคุมสังคม

ภาควิชา ภาษาศาสตร์
สาขาวิชา ภาษาศาสตร์
ปีการศึกษา 2550

ลายมือชื่อนิสิต... มนสิการ เสงสุวรรณ.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา... อ. อมรา.....

4780183022: MAJOR LINGUISTICS

KEY WORD: ETHNOSEMANTICS / TERMS FOR SPIRITS / COMPONENTIAL ANALYSIS / ATTITUDES TO SPIRITS / THAI WORLDVIEW

MANASIKARN HENG SUWAN : TERMS FOR SPIRITS OF THE THAIS IN WAT SUAN KAEW COMMUNITY, TAMBON BANG LEN, AMPHOE BANG YAI, NONTHABURI: AN ETHNOSEMANTIC STUDY. THESIS ADVISOR: PROF. AMARA PRASITHRATHSINT, Ph.D., 106 pp.

Previous studies show that Thai people's ways of life and traditions from birth to death are related to ghosts. Most of the studies deal with the role of ghosts in Thai society, but there has been no study on ghost terms in Thai, which would reflect the ghost system in Thai thoughts. Thus, this thesis aims to analyze the system and categorization of terms for ghosts and spirits in Thai. Componential analysis, which is a method in the ethnosemantic approach, is adopted for the analysis. The study also aims at analyzing Thai worldview as reflected through the denotations and connotations of ghost terms in Thai.

The population of this study is Wat Suan Kaew Community, Tambon Bang Len, Amphoe Bang Yai, Nonthaburi Province. Fifteen purposively selected informants were interviewed. The result of the analysis shows that there are 59 ghost terms representing 52 types of ghost. Some ghost types are represented by more than one term. The componential analysis of the terms reveals that there are ten dimensions of contrast, which distinguish one of the terms from others. They are: "form", "appearance", "good/evil", "condition of death", "dwelling", "duty", "age", "food", "gender", and "specialty". The outstanding dimensions which cover all the words are "form", "appearance" and "good/evil".

The findings also show that all the ghost terms can be categorized into six hierarchical classes : unique beginner, life-form, generic, specific and varietal. There is only one unique beginner term – *phii1* 'ghost+spirit'. There are two life-form terms: *phii2* 'ghost' and *winyaan* 'spirit'. As for generic ghost terms, there are three terms: *phii3* 'man ghost', *phii-saan-theewadaa* 'good spirit', *phii-haa-saataan/ phiiut-phii-piisaat* 'bad spirit'. Thirty three specific ghost terms were found e.g., *naaη-maaay* 'female tree spirit', *phii-paa* 'forest demon', *phii-taay-hooη* 'spirit from violent death', *prèet* 'evil tall spirit', etc. In the lowest hierarchy, thirteen terms were found e.g. *câaw-mêe-say* 'female banyan tree spirit', *câaw-mêe-mákhaam* 'female tamarind tree spirit', *naaη-taanii* 'female banana tree spirit', *thêep-thidaa/ naaη-faa* 'a female deity', *thêep* 'male deity', *phii-thálee* 'sea ghost' etc.

It should be noted that Thai people conceive ghosts as human. Indeed, most types of ghosts have a human shape and live closely to humans. Like humans, they are distinguished by their kindness or badness, sex, age, dwelling place, and the food they take.

Furthermore, an analysis of Thai people's attitude toward ghosts as reflected in the meanings of ghost terms shows that Thai people find ghosts very close to them – they have the same way of life as human, and live in places close to human places. They also find ghosts frightening, disgusting, accepting bribes, having misfortune as a result of karma but useful as a means of controlling society.

Department Linguistics
Field of study Linguistics
Academic year 2007

Student's signature.....Manasikarn Hengsuwan
Advisor's signature.....Amara Prasithratsint

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาของ ศาสตราจารย์ ดร.อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ซึ่งเป็นผู้เมตตา ครูผู้ทุ่มเทกำลังกาย กำลังใจ เพื่อชี้ทางแห่งปัญญาและนำพาลูกศิษย์คนนี้ก้าวข้ามอุปสรรคต่างๆ ไปสู่เส้นทางแห่งความสำเร็จ ศิษย์ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์อมราด้วยความเคารพและความสำนึกในพระคุณครูอย่างที่สุด

กราบขอบพระคุณศาสตราจารย์ ดร.ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่กรุณารับเป็นประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ของผู้วิจัยและให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์แก่ผู้วิจัยด้วยความเมตตายิ่ง ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ ดร.ศิริพร ภักดีผาสุก กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ช่วยชี้แนะความรู้ซึ่งเป็นประโยชน์ด้วยความเมตตาให้แก่ผู้วิจัย

ขอกราบแทบเท้าแม่พยอม เสงสุวรรณ ผู้กำลังต่อสู้กับโรคร้ายด้วยความอดทน แต่ท่านก็ยังคอยให้กำลังใจ กำลังกาย และอดทนกับการแผลงฤทธิ์ในยามเครียดและท้อแท้ของลูก คนนี้เสมอ ขอขอบคุณพ่อสมพงษ์ เสงสุวรรณผู้คอยกระตุ้นเตือนให้ลูกอดทนเพื่อความสำเร็จ ขอชื่นชม มณฑกานติ มั่นสวี มนชนก น้องๆผู้คอยให้กำลังใจอยู่เสมอ ขอขอบคุณพี่ตึก อภิรดี ศรีประภา พี่สาวผู้เป็นผู้ช่วยคนสำคัญในการดูแลคุณแม่แทนตัวผู้วิจัย

ขอขอบพระคุณคณาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์วิทยาเขตจันทบุรี โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฝ่ายมัธยม คณะครุศาสตร์ ทุกๆท่าน ที่สนับสนุนให้ผู้วิจัยได้ศึกษาต่อและคอยให้กำลังใจและช่วยเหลือให้ผู้วิจัยได้ทำวิทยานิพนธ์ได้อย่างเต็มที่

ขอบคุณกัลยาณมิตร คุณอรุณพร หอมชื่น, คุณวีรพล เพชรานนท์, คุณกัญชามา รังวงษ์วาน, คุณสิริวิมล ศุกรศรี เพื่อนผู้ผลักดันให้กำลังใจซึ่งกันและกัน จนทำให้ผู้วิจัยสามารถเรียนจนสำเร็จ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญภาพ.....	ฎ

บทที่

1 บทนำ

1.1 ความเป็นมาของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของงานวิจัย.....	3
1.3 ทฤษฎีและสมมติฐานงานวิจัย.....	4
1.4 ขอบเขตของการวิจัย.....	4
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5

2 ทบทวนวรรณกรรม

2.1 แนวคิดทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์.....	6
2.1.1 การจำแนกประเภท.....	8
2.1.2 การจัดจำพวกแบบชาวบ้าน.....	10
2.1.3 การวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมาย.....	16
2.1.4 การสร้างกฏนัยทั่วไป.....	19
2.1.5 เอติกและอีมิก.....	20
2.1.6 งานวิจัยทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ในอดีต.....	21
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับผีทางวิทยาศาสตร์ จิตวิทยา ศาสนาและสังคมวัฒนธรรม	
2.2.1 แนวคิดทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับผี.....	26
2.2.2 แนวคิดทางจิตวิทยาเกี่ยวกับผี.....	26
2.2.3 แนวคิดทางศาสนาเกี่ยวกับผี.....	27
2.2.4 แนวคิดทางสังคมและวัฒนธรรมเกี่ยวกับผี.....	28

3	วิธีดำเนินงานวิจัย	
3.1	การเก็บข้อมูลเบื้องต้น.....	31
3.1.1	การเก็บข้อมูลจากเอกสารสิ่งพิมพ์.....	31
3.1.2	การคัดเลือกจุดเก็บข้อมูลและผู้ออกภาษา.....	33
3.2	การเตรียมเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล.....	37
3.3	การเก็บข้อมูลจากผู้ออกภาษา.....	38
3.4	การคัดเลือกคำเรียกประเภทผีและระบุความหมายของคำเรียกประเภทผี.....	41
3.5	การวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมายของคำเรียกประเภทผี.....	42
3.6	การวิเคราะห์ทัศนคติเกี่ยวกับผีของคนไทยจากความหมายของคำเรียกประเภทผี....	42
4	คำเรียกประเภทผีและความหมายของคำเรียกประเภทผี	
4.1	คำเรียกประเภทผี.....	43
4.2	ความหมายของคำเรียกประเภทผี.....	46
5	องค์ประกอบทางความหมายของคำเรียกประเภทผี	
5.1	การวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมายของคำเรียกประเภทผี.....	55
5.1.1	การกำหนดมิติแห่งความแตกต่างพร้อมทั้งอรรถลักษณะของคำเรียก ประเภทผี.....	56
5.1.2	องค์ประกอบทางความหมายของคำเรียกประเภทผีแสดงโดยอรรถลักษณะ	68
5.2	การจัดจำพวกแบบชาวบ้านของคำเรียกประเภทผี.....	77
5.3	สรุประบบคำเรียกประเภทผีของคนไทย	81
6	ทัศนคติเกี่ยวกับผีของคนไทยที่สะท้อนในความหมายของคำเรียกประเภทผี	
6.1	ผีมีการดำรงอยู่เช่นเดียวกับคน.....	82
6.2	ผีอยู่ใกล้ชิดคน.....	83
6.3	ผีเป็นสิ่งที่น่ากลัว.....	84
6.4	ผีเป็นทั้งสิ่งน่ารังเกียจและน่ารักใคร่.....	85
6.5	ผีมีการเวียนว่ายตายเกิดตามบุญกรรม.....	87

บทที่	ณ หน้า
6.6	ฝึดตสึนบนไต้..... 88
6.7	ฝึเป็นคเรื่งมืคควบคุมสั้งคค..... 88
6.8	ฝึมือ้ำนนจ..... 89
7	สรุปลผลกการวึจึย อภึปรายผลแฉะอ้เสนอแนะ
7.1	สรุปลผลกการวึจึย..... 92
7.2	อภึปรายผล..... 94
7.3	อ้เสนอแนะ..... 97
	รายนการอ้ังอึง..... 98
	ประวึตึผู้เชึยวึทยานึพนั..... 106

สถาบันวึทยบรึการ
จุฬาลงกรณัมหาวึทยาลัย

สารบัญตาราง

ญ
หน้า

ตาราง

ตาราง	3.1	คำที่คาดว่าเป็นคำเรียกประเภทผี.....	32
ตาราง	3.1	คำที่คาดว่าเป็นคำเรียกประเภทผี (ต่อ).....	33
ตาราง	3.2	ตารางบันทึกข้อมูลคำที่คาดว่าเป็นคำเรียกประเภทผี.....	37
ตาราง	3.3	ตัวอย่างการบันทึกข้อมูลคำที่คาดว่าเป็นคำเรียกประเภทผี.....	38
ตาราง	4.1	คำที่คาดว่าเป็นคำเรียกประเภทผี.....	43
ตาราง	4.1	คำที่คาดว่าเป็นคำเรียกประเภทผี (ต่อ).....	44
ตาราง	4.2	คำเรียกประเภทผี.....	45
ตาราง	4.2	คำเรียกประเภทผี (ต่อ).....	46
ตาราง	4.3	ความหมายของคำเรียกประเภทผี.....	47
ตาราง	5.1	มิติแห่งความแตกต่างของคำเรียกประเภทผี.....	67
ตาราง	5.2	การจัดจำพวกแบบชาวบ้านและองค์ประกอบทางความหมายในตารางแบบกล่อง..	78
ตาราง	5.3	การจัดจำพวกแบบชาวบ้านของคำเรียกประเภทผี.....	79

สถาบันวิจัยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพ

ภาพประกอบ

๓
หน้า

ภาพ	2.1	แผนภาพลำดับชั้นแบบต้นไม้ (tree diagram).....	11
ภาพ	2.2	แผนภาพลำดับชั้นแบบกล่อง (box diagram).....	11
ภาพ	2.3	แผนภาพกล่องแสดงการจัดลำดับความสัมพันธ์ทางความหมายของ เบรนท์ เบอรลิน.....	13
ภาพ	2.4	แผนภาพกล่องแสดงการจัดจำพวกแบบชาวบ้านจากงานวิจัยเรื่อง Levels of contrast in “skin disease” terminology	14
ภาพ	2.5	แผนภาพกล่องแสดงการจัดจำพวกแบบชาวบ้าน จากงานวิจัยเรื่อง The rattlesnakes of Arizona: a structured ethnographic interview and ethnosemantic analysis.....	14
ภาพ	2.6	แผนภาพกล่องแสดงการจัดจำพวกแบบชาวบ้านของคำเรียกข้าวในภาษาไทย.....	16
ภาพ	2.7	ลำดับวิวัฒนาการของคำเรียกสีพื้นฐานของเคย์.....	23
ภาพ	3.1	แผนที่แสดงที่ตั้ง ชุมชนวัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี	34
ภาพ	3.2	แผนที่ขยายแสดงที่ตั้ง ชุมชนวัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี.....	34
ภาพ	3.3	แผนที่แสดงแม่น้ำเจ้าพระยาสายเดิม และคลองที่ขุดใหม่.....	35
ภาพ	3.4	เครื่องถ้วยชามสังคโลกที่ค้นพบ.....	36
ภาพ	3.5	สภาพทางกายภาพของชุมชนวัดสวนแก้ว ต.บางเลน อ.บางใหญ่ จ.นนทบุรี.....	36

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของปัญหา

ส.พลายน้อย (2544:6) กล่าวว่าผีเป็นรากฐานความเชื่อดั้งเดิมของมนุษย์ ไม่ว่าชนชาติใด ภาษาใดก็ตาม ล้วนแต่มีการนับถือผีมาแต่เดิมทั้งสิ้น

หลักฐานบันทึกเก่าแก่ที่สุดที่แสดงว่าคนไทยผูกพันกับผีและมีการนับถือผีมาตั้งแต่ในอดีต คือ หลักศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 1 (กรมศิลปากร, 2527) ซึ่งกล่าวถึงผีไว้ว่า “เบื้องหัวนอนเมืองสุโขทัย มี กุฎีพิหารปุศุอยู่ มีสรีดภงส มีปาพราว ปาลาง มีปาม่วง ปาขาม มีน้ำโคก มีพระขพุงผีเทพดาในเขา อันนั้น เป็นใหญ่กว่าทุกผีในเมือง ชุนผู้ใดถือเมืองสุโขทัยนี้แล้ว ไหว้ดีพลีถูก เมืองนี้เที่ยงเมืองนี้ดี ผีไหว้ไม่ดีพลีถูก ผีในเขาบ่คุ้มบ่เกรง เมืองนี้หาย” ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามีการนับถือเช่นไหว้พระขพุงผี ซึ่งเชื่อว่าเป็นสิ่งที่ช่วยคุ้มครองและปกป้องบ้านเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุข แต่หากทำให้พระขพุงผีเกิดความไม่พอใจ พระขพุงผีอาจดลบันดาลให้เกิดภัยพิบัติได้

นอกจากนี้ความเชื่อเรื่องผียังมีบทบาทสำคัญในการช่วยปลุกฝังให้คนรู้จักคุณธรรมและ จริยธรรม เพื่อให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข เนื่องจากคนไม่ยอมให้ผีเกิดความไม่พอใจ จากการกระทำไม่ดีของตน ซึ่งความไม่พอใจของผีอาจนำความโชคร้ายหรือภัยมาให้ได้ ดังนั้นคนจึงทำ ในสิ่งที่คิดว่าผีจะพอใจ และสิ่งที่ผีพอใจก็มักสอดคล้องกับสิ่งที่คนในสังคมพอใจ นั่นก็เพราะว่าคนเอา ความคิดของตนเองเข้าไปตัดสินความพึงพอใจของผีด้วย ฉะนั้นถ้าคนในบ้านเกิดทะเลาะวิวาทกัน ผีที่ ทำหน้าที่คุ้มครองบ้านและครอบครัวอาจไม่พอใจ และจะทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บได้ ในทางตรงข้าม ครอบครัวที่อยู่อย่างสงบสุข ไม่ทะเลาะกัน ก็จะทำให้ผีบ้านผีเรือนพอใจ ทำให้คนในบ้านเจริญรุ่งเรือง

จากการสำรวจผลงานที่เกี่ยวข้องกับเรื่องผีพบว่ามีเอกสารที่ตีพิมพ์เกี่ยวกับเรื่องผี 4 ด้านได้แก่ ด้านศาสนา ด้านจิตวิทยา ด้านวิทยาศาสตร์ และด้านสังคมและวัฒนธรรม

ในด้านศาสนามีเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องผีคืองานของเซอร์ เจมส์ เฟรเซอร์ (Frazer, 1922 อ้างใน ฉลาดชาย, 2527) ได้นิยามคำว่าศาสนาว่าเป็นการบูชา บวงสรวง หรือสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับ อำนาจเหนือมนุษย์ ซึ่งมนุษย์เชื่อว่าอำนาจเหล่านั้นสามารถที่จะควบคุมวิถีทางของธรรมชาติ หรือวิถี ชีวิตของมนุษย์ สวอน อีบี ทายเลอร์ (Tylor, 1972) กล่าวไว้ในเรื่อง Animism ว่าศาสนาคือความเชื่อใน

¹ พระขพุงผี หมายถึง ผีที่เป็นใหญ่กว่าผีอื่นๆ

เรื่องวิญญาณ ดังนั้นความเชื่อในเรื่องผีจึงจัดเป็นความเชื่อทางศาสนารูปแบบหนึ่งด้วย ฌวงค์ เสงีงประชา (2539) กล่าวไว้ในเอกสารพื้นฐานวัฒนธรรมไทย ว่าคนไทยนับถือผีมาก่อน เมื่อรับศาสนาพุทธและพราหมณ์เข้ามา จึงนำความเชื่อเรื่องการนับถือผีซึ่งเป็นความเชื่อเก่าไปผสมผสานกับหลักความเชื่อและวิธีการปฏิบัติจากศาสนาพุทธและพราหมณ์เข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน ดังจะเห็นได้ในพิธีกรรมต่างๆในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ที่มักมีศาสนปฏิบัติที่เกิดจาก 3 ความเชื่อนี้ปนกันอยู่ เช่น ในพิธีการทำบุญขึ้นบ้านใหม่ มีการนิมนต์พระมาเจริญพระพุทธมนต์ ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องของพุทธ มีการยกตั้งศาลพระภูมิ ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องของพราหมณ์ และมีการทำบุญเลี้ยงผีบ้านผีเรือน ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องของกรนับถือผี เป็นต้น

สำหรับผลงานทางด้านจิตวิทยา ปรียาและคณะ(2000) กล่าวไว้ในหนังสือ พื้นฐานแห่งกายมนุษย์ว่า ผีเกิดจากการมีภาวะทางการรับรู้ทางประสาทสัมผัสผิดปกติเช่นการเกิดจิตหลอน หรือประสาทหลอน ในตัวผู้ป่วยจิตเภท ซึ่งสอดคล้องกับฉลาดชาย รมิตานนท์ (2527) ที่กล่าวว่าแม้กระทั่งการทรงเจ้าเข้าผีก็เป็นเพียงการคิด การหมกมุ่นอยู่กับสิ่งที่ผู้ทรงคิดว่าตัวเองเป็นอยู่ โดยลักษณะอาการที่แสดงออกเมื่อเข้าทรงจะเป็นบุคลิกภาพที่แตกต่างจากบุคลิกภาพเดิมของผู้ทรง อันเป็นผลมาจากการสะกดจิตตัวเองหรือก็คือกระบวนการคิดซ้ำๆกันของผู้ทรงเอง

ส่วนงานวิจัยด้านวิทยาศาสตร์นั้น อาจอง ชูมสาย ณ อยุธยา² กล่าวถึงผีในทางวิทยาศาสตร์ว่าเป็นกลุ่มของพลังงานชนิดหนึ่ง ที่มีคลื่นความถี่ที่สอดคล้องกับความถี่ของประสาทตาจึงทำให้มองเห็นได้ ดังนั้นวิทยาศาสตร์จึงอาจมองว่า ผีคือกลุ่มพลังงานที่ไม่มีรูปร่างที่แน่นอน

ส่วนงานวิจัยด้านวัฒนธรรมนั้น โดยมากเป็นงานเชิงพรรณนาเกี่ยวกับความเชื่อของคนไทยที่มีต่อผีเช่นการศึกษาความเชื่อเรื่องผีและไสยศาสตร์ที่บางชั้นของ โรเบิร์ต บี เท็กซ์เตอร์ (Textor, 1960) และเฉลิมศรี ธรรมบุตร (Dhamabuttra, 1962) ที่ศึกษาความเชื่อเรื่องผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของคนไทยในภาคเหนือ และผลงานของสมหมาย ชินนาค (สมหมาย, 2539) ที่ศึกษาความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษของชาวไทย-กวย วรรณกรรมประเภทนี้ให้ข้อสรุปว่าคนไทยมีความเชื่อเรื่องผีมาก

แม้ว่ามนต์เสน่ห์เรื่องผีจะเป็นมนต์เสน่ห์ที่สำคัญสำหรับคนไทย สังเกตได้จากการที่ภาษาไทยมีคำเรียกประเภทผีเป็นจำนวนมาก แต่ยังไม่มีการศึกษาที่ให้ความหมายชี้เฉพาะว่าคำในภาษาไทยอย่างเช่น ลูกกรอก กุมารทอง เจ้าพ่อ เจ้าแม่ ฯลฯ หมายความว่าอย่างไร และควรจัดคำเหล่านี้ให้เป็นคำเรียกประเภทผีหรือไม่ จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าบางคนจัดคำดังกล่าวให้เป็นคำเรียกประเภท

² จาก เฉิมศักดิ์ ปิ่นทอง, 2538. **ขอคิดด้วยคน ตอน ผี** [เทพบันเทิงภาพ]. กรุงเทพมหานคร: วีชชี่ด็อก.

ผี เพราะเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตน จับต้องไม่ได้และมีอำนาจวิเศษ อยู่เหนือธรรมชาติ แต่บางคนเห็นว่าคำเหล่านี้ไม่ใช่คำเรียกประเภทผี แต่เป็นสิ่งที่รวมเรียกว่า “สิ่งศักดิ์สิทธิ์” เพราะเป็นสิ่งที่เห็นว่ามีอำนาจอิทธิฤทธิ์ และสถานะชนชั้นที่สูงกว่าผี

ยิ่งไปกว่านั้นความเชื่อเรื่องผีของคนไทยในปัจจุบันกำลังเปลี่ยนแปลงไปด้วยแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ที่พยายามพิสูจน์ว่าไม่มีสิ่งที่เรียกว่า “ผี” อยู่ในโลก ดังนั้นคำเรียกประเภทผีในภาษาไทยจึงอาจเลื่อนหายไปจากกลุ่มคนรุ่นใหม่ ทำให้มีผู้รู้จักคำเรียกประเภทผีบางคำอย่างเช่น *แม่ซื่อ* *แม่ศรี* ลดลง

ผลจากการทบทวนงานในอดีตกับปัญหาเรื่องคำเรียกประเภทผีที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยเห็นความจำเป็นที่จะต้องศึกษาเรื่องคำเรียกประเภทผีอย่างละเอียดและเป็นระบบ โดยใช้อรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ซึ่งเป็นวิธีการเข้าถึงระบบความรู้ ความคิด ค่านิยม ทักษะคติ หรือวัฒนธรรมของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งด้วยการศึกษาความหมายของคำที่ใช้โดยคนในกลุ่มชนนั้นๆ แนวคิดนี้อยู่บนพื้นฐานความคิดว่าภาษาเป็นสิ่งสะท้อนความนึกคิดและการมองโลกของผู้พูด (ดูรายละเอียดเกี่ยวกับแนวคิดนี้ในอมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2549) เป็นวิธีการที่ดีในการศึกษาครั้งนี้

แนวการวิเคราะห์ด้านอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์แสดงไว้อย่างชัดเจนในงานวิจัยของน้องนุช มณีอินทร์ (2543) เรื่องการปรับเปลี่ยนของชื่อหมู่บ้านในจังหวัดเชียงใหม่ งานวิจัยของปานทิพย์ มหาไตรภพ (2545) เรื่องนามสกุลพระราชทานในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว งานวิจัยของพรลัดดา เมฆมัตถุรุย์ (2547) เรื่องคำเรียกรสในภาษาจีนแต่จิวตามแนวอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ และงานวิจัยของวาทีต พุ่มออยู่ (2548) เรื่องคำเรียกข้าวและระบบมโนทัศน์เรื่องข้าวในภาษาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตามแนวอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์

1.2 วัตถุประสงค์

- 1.2.1 วิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมายของคำเรียกประเภทผี ในชุมชนวัดสวนแก้ว ต.บางเลน อ.บางใหญ่ จ.นนทบุรี
- 1.2.2 วิเคราะห์ระบบและจัดจำพวกประเภทผี ตามผลการวิเคราะห์ในข้อ 1 และสรุปมโนทัศน์เรื่องผีของคนไทย
- 1.2.3 วิเคราะห์ความหมายของคำเรียกประเภทผีและตีความเกี่ยวกับทักษะคติเรื่องผีของคนไทย

1.3 ทฤษฎีและสมมติฐานการวิจัย

ทฤษฎี

ในการวิจัย ผู้วิจัยใช้ทฤษฎีอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ซึ่งมีแนวคิดที่ว่า ภาษาเป็นสิ่งสะท้อนความนึกคิดและการมองโลกของผู้พูด (ดูรายละเอียดเกี่ยวกับแนวคิดนี้ใน อมรา, 2549) เพราะ “คำ” จะเป็นตัวบอกให้เราทราบว่าคนในแต่ละวัฒนธรรมมองเห็นความสำคัญและเข้าใจสิ่งต่างๆ รอบตัวเขาอย่างไร โดยที่เราต้องไม่เอาบรรทัดฐานในภาษาของเราเป็นตัวกำหนด เพราะว่าคนแต่ละวัฒนธรรมย่อมมีการมองสิ่งต่างๆ แตกต่างไปจากคนในวัฒนธรรมอื่นๆ ดังนั้นอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์จึงเป็นวิธีการที่ดีที่สุดที่จะใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เพราะเป็นวิธีการเข้าถึงระบบความรู้ ความคิด ค่านิยม ทัศนคติ หรือ วัฒนธรรมของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยการศึกษาความหมายของคำที่ใช้โดยคนในกลุ่มชนนั้นๆ

อรรถศาสตร์ชาติพันธุ์มีวิธีการวิเคราะห์หลายวิธี ได้แก่ การจัดจำแนกประเภท (categorization) การจัดจำแนกแบบชาวบ้าน (folk taxonomy) การวิเคราะห์องค์ประกอบ (componential analysis) การเขียนกฎแสดงภาพรวม (generalized rule) การจัดชุดของคำ (paradigm) การวิเคราะห์อีมิค (emic) แต่ในงานวิจัยชิ้นนี้เลือกใช้เฉพาะวิธี การจัดจำแนกประเภท (categorization) การจัดจำแนกแบบชาวบ้าน (folk taxonomy) และการวิเคราะห์องค์ประกอบ (componential analysis)

สมมติฐานของการวิจัย

- 1.3.1 คำเรียกประเภทผีในภาษาไทยมีความหมายที่แตกต่างกันใน 5 มิติ คือ เพศ อายุ สถานที่ คุณลักษณะ และหน้าที่
- 1.3.2 การจัดจำแนกประเภทผีแบบชาวบ้านแสดงให้เห็นว่าผีแบ่งประเภทตามลำดับชั้นได้ 3 ลำดับคือ ระดับเหนือ (superordinate level) ระดับพื้นฐาน (basic level) และระดับเฉพาะเจาะจง (specific level)
- 1.3.3 ความหมายของคำเรียกประเภทผีแสดงว่าคนไทยมีทัศนคติทางลบต่อ “ผี”

1.4 ขอบเขตของงานวิจัย

- 1.4.1 คำเรียกประเภทผีที่นำมาวิเคราะห์จะต้องเป็นคำที่พบว่าผู้บอกภาษารู้จักเกินกว่า 60%
- 1.4.2 คำเรียกประเภทผีที่นำมาวิเคราะห์จะต้องเป็นคำเรียกประเภทผีที่ผู้บอกภาษาสามารถอธิบายความหมายของคำที่บอกนั้นได้ชัดเจน
- 1.4.3 คำเรียกประเภทผีที่นำมาวิเคราะห์ต้องไม่เป็นชื่อเฉพาะถิ่น

1.4.4 คำเรียกประเภทผีที่นำมาวิเคราะห์จะต้องไม่เป็นคำเรียกสิ่งที่อยู่ในสิ่งของเครื่องใช้ เช่น ผีแซมพู ผีสบู่ ผีตู้เย็น เป็นต้น

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.5.1 เป็นแนวทางในการศึกษาอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ต่อไป
- 1.5.2 เป็นการบันทึกคำศัพท์และมโนทัศน์ของคนไทยที่กำลังจะสูญหายไป
- 1.5.3 ทำให้เข้าใจระบบความคิดและความเชื่อของคนไทยเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยแบ่งหัวข้อแนวคิดที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ออกเป็น 2 หัวข้อ ได้แก่

2.1 แนวคิดทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับผีทางวิทยาศาสตร์ จิตวิทยา ศาสนา สังคม และวัฒนธรรม

2.1 แนวคิดทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์

อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2549: 75-79) กล่าวว่าการศึกษาทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ (ethnosematic) หรือมานุษยวิทยาปริชาน (cognitive anthropology) เกิดขึ้นราวๆตอนกลางของทศวรรษที่ 1950 ในประเทศอเมริกา โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อที่ว่าภาษาเป็นสิ่งสะท้อนความนึกคิดและการมองโลกของผู้พูดภาษา ดังนั้น คำในภาษาจึงเป็นตัวแทนของสิ่งสำคัญ 2 สิ่ง คือ มโนทัศน์ (concept) และสรรพสิ่ง (thing) โดยมี “คำ” ทำหน้าที่เป็นตัวกลางเชื่อมโลกกายภาพรอบตัวมนุษย์ (physical world) เข้าสู่โลกภายในปริชาน (cognitive) ของมนุษย์ ฉะนั้นการวิเคราะห์ภาษาจึงเป็นวิธีการนำเราเข้าสู่ระบบปริชานได้

แนนซี บอนวิลเลน (Bonvillain, 2003: 47) เห็นว่าผู้ที่มีบทบาทต่อการพัฒนาการศึกษาตามแนวอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์มากที่สุดคือเอ็ดเวิร์ด ซาเพียร์ (Sapir, 1884-1939) และเบนจามิน ลี วอร์ฟ (Whorf, 1897-1941) ลูกศิษย์ของซาเพียร์ ซาเพียร์กล่าวว่า “ความจริงแล้ว คำศัพท์ที่สมบูรณ์ในภาษาจัดได้ว่าเป็นคลังความคิด” เขามองว่าประสบการณ์ทุกอย่างของมนุษย์นั้นถูกกำหนดให้เป็นสื่อกลางระหว่างภาษากับวัฒนธรรม การที่มนุษย์ในแต่ละสังคมกำหนด “คำ” ขึ้นมาเรียกสิ่งต่างๆในสภาพแวดล้อมทางกายภาพ แสดงว่าคนในสังคมให้ความสนใจในสิ่งดังกล่าวร่วมกันจนสิ่งนั้นมีความสำคัญทางวัฒนธรรมและภาษาที่ก่อให้เกิดคำสำหรับเรียกวัตถุหรือสรรพสิ่งต่างๆ ฉะนั้นยังมีคำเรียกสิ่งๆหนึ่งมากเท่าไรก็ยิ่งแสดงว่าสิ่งๆนั้นมีความสำคัญต่อคนในสังคมนั้นมากเท่านั้น เช่นตัวอย่างในภาษาอังกฤษของแนนซี บอนวิลเลน (Bonvillain, 2003: 52) ได้แสดงให้เห็นว่า มีคำที่หมายถึง horse ‘ม้า’ หลายคำคือ mare ‘ม้าตัวเมีย’ stallion ‘ม้าตัวผู้’ และ foal ‘ลูกม้า’ แสดงให้เห็นว่า “ม้า” มีความสำคัญต่อผู้พูดภาษาอังกฤษมากจึงได้แบ่งประเภทของม้าอย่างละเอียด

พัฒนาการของอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์เริ่มต้นจากฟรานซ์ โบแอส(Boas,1934 ใน Hym,1964) นักมานุษยวิทยาผู้ให้ความสำคัญกับภาษา เขาเห็นว่าหากนักมานุษยวิทยาต้องการเข้าใจวัฒนธรรมของกลุ่มชนที่ตนศึกษาได้อย่างถ่องแท้ ก็จำเป็นต้องวิเคราะห์และเรียนรู้ภาษาของกลุ่มชนนั้นให้เข้าใจเสียก่อน ผลงานที่สำคัญของเขาคือการศึกษาชื่อทางภูมิศาสตร์ของชาวอินเดียนแดงเผ่าควาคิอุตล์ (Geographical names of the Kwakiutl Indians ใน Hym,1964: 171) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชนเผ่านี้ให้ความสำคัญกับเรื่องทิศทางและลักษณะภูมิประเทศ เช่น แม่น้ำ ภูเขา น้ำพุ

อรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ทำให้เรารู้ถึงการมีหรือไม่มีสิ่งของต่างๆในแต่ละวัฒนธรรม เฟรค(Frake, 1980: 1-15) กล่าวว่า “คำ” เป็นตัวบอกให้เราทราบว่าคนในแต่ละวัฒนธรรมมองเห็นความสำคัญและเข้าใจสิ่งต่างๆรอบตัวเขาอย่างไร ฉะนั้นคนแต่ละวัฒนธรรมย่อมมีการมองสิ่งต่างๆแตกต่างกัน เพราะมีสิ่งแวดล้อมต่างกัน เฟรคยกตัวอย่างชาวเผ่าอินเดียนบราซิลเลียน (Brazilian Indian) ซึ่งในวัฒนธรรมของเขามีเพียงคำ parrot ที่หมายถึง นก(ทั่วไป) แตกต่างจากภาษาอังกฤษที่ parrot หมายถึง ‘นกแก้ว’ โดยเฉพาะ แสดงให้เห็นรูปแบบการจัดประเภทของชาวเผ่าอินเดียนบราซิลเลียน ที่ต่างไปจากวัฒนธรรมอื่น ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า การให้ความสำคัญกับสรรพสิ่งที่เห็นได้จากการจัดระบบคำเป็นการแสดงความสำคัญของสิ่งต่างๆในแต่ละวัฒนธรรมที่ต่างกันออกไป

นอกจากนี้เฟรคยังได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์อย่างชัดเจนว่า

“An ethnographer should strive to define objects according to the conceptual system of the people he is studying This paper consists of some suggestion toward the formulation of an operationally explicit methodology for discovering how people construe their world of experience from the way they talk about it. Specifically these suggestions concern the analysis of terminological systems in a way which reveals the conceptual principles that generate them...” (Frake, 1980: 2)

ประเด็นสำคัญของคำกล่าวนี้คือการสร้างวิธีการที่จะค้นหาว่ามนุษย์ตีความโลกแห่งประสบการณ์อย่างไร โดยดูจากวิธีการที่เขาพูดเกี่ยวกับประสบการณ์เหล่านั้น นั่นก็คือการวิเคราะห์คำศัพท์เพื่อเปิดเผยให้เห็นระบบมโนทัศน์ที่สัมพันธ์กับคำที่ใช้พูดนั่นเอง งานของเฟรคทำให้เราทราบ

ถึงมโนทัศน์พื้นฐานในการศึกษาคำและความสำคัญในการจัดประเภทของคำซึ่งจะสะท้อนให้เห็นกระบวนการคิด และความเข้าใจสิ่งแวดล้อมในสังคมของคนกลุ่มหนึ่ง

อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2549: 83) เป็นอีกผู้หนึ่งที่มีส่วนทำให้อรรถศาสตร์ชาติพันธุ์เป็นที่รู้จักมากขึ้นในประเทศไทยโดยได้สรุปหลักการที่สำคัญที่ใช้ในการวิเคราะห์อรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ ดังนี้

1. คำในภาษาเป็นตัวแทนของมโนทัศน์ ดังนั้นการวิเคราะห์คำ ทำให้เห็นและเข้าใจมโนทัศน์ซึ่งนำไปสู่ความเข้าใจระบบความรู้ ความคิดและวัฒนธรรมของเจ้าของภาษาได้
2. ข้อมูลที่ใช้ต้องได้มาอย่างธรรมชาติและเป็นวัตถุวิสัย
3. เน้นการวิเคราะห์ความหมายของคำ
4. ผู้วิเคราะห์ต้องใช้วิธีการที่เป็นวิทยาศาสตร์ที่สามารถตรวจสอบได้
5. เป้าหมายของการวิเคราะห์คือการตีแผ่ความรู้จากมุมมองของชาวบ้านไม่ใช่จากมุมมองของผู้วิเคราะห์

จากหลักการเหล่านี้นักอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์จึงมีวิธีการในการศึกษาอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์หลายวิธี เช่น การจัดจำแนกประเภท (categorization) การจัดจำพวกแบบชาวบ้าน (folk taxonomy) การวิเคราะห์องค์ประกอบ (componential analysis) การเขียนกฎทั่วๆไป (generalization rule) การวิเคราะห์เอติก (etic) และอีมิค (emic) ผู้วิจัยจะขอกกล่าวถึงแต่ละวิธีพอสังเขปดังนี้

2.1.1 การจำแนกประเภท (categorization)

การจำแนกประเภทเป็นวิธีการสำคัญในการศึกษาอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ อันเนื่องมาจากเหตุผลของ สตีเฟน เอ ทายเลอร์ (Tyler, 1987: 7) ที่กล่าวว่ามนุษย์มีการจำแนกประเภท (categorization) ตลอดเวลาเป็นไปโดยอัตโนมัติและเป็นธรรมชาติ การจำแนกประเภทคือกระบวนการที่มนุษย์จัดระเบียบโลกให้เป็นมโนทัศน์ย่อยที่มีคำเรียก การที่เราบอกว่าเป็นอะไรนั้นเพราะเรากำลังจัดกลุ่มให้กับสิ่งนั้น โดยการจำแนกประเภทมีความแตกต่างกันไปตามแต่ละกลุ่มสังคม เลคอฟ (Lakoff, 1995: 95) ยกตัวอย่าง ชาวพื้นเมืองเผ่าเดียรบอล (Dyirbal) ในออสเตรเลียจัดให้ 'ผู้หญิง' 'ไฟ' และ 'สิ่งอันตราย' อย่างเช่นสุนัข แมงป่อง ภูเขาชนิด อยู่ในกลุ่มเดียวกัน ดูได้จากคำที่คำเหล่านี้ เป็นสมาชิกในกลุ่มคำที่มีหน่วยคำเติมหน้า (prefix) เดียวกันคือหน่วยคำ *balan-* ซึ่งต่างกับมุมมองของชาวตะวันตกที่เห็นว่าของทั้ง 3 สิ่งนี้ไม่สามารถจัดรวมกลุ่มกันได้ ดังนั้นคนที่อยู่นอก

วัฒนธรรมอาจไม่เข้าใจว่าทำไม “งู” กับ “ผู้หญิง” จึงได้จัดอยู่ในกลุ่มเดียวกัน เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะชาวพื้นเมืองเผ่าเด็ยรบอลและชาวตะวันตกมีความคิด การจดจำ การเรียนรู้ ประสบการณ์ในสิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้ต่างกัน ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญของกระบวนการการจัดประเภท

กาลัต (Kalat, 1990 อ้างใน จรัลวิไล จรูญโรจน์, 2543) กล่าวว่า การจำแนกประเภทสิ่งต่างๆ แบ่งได้เป็น 2 แนวคิด คือแนวคิดดั้งเดิม และแนวคิดต้นแบบ อย่างที่เจ อาร์ เทย์เลอร์ (Taylor, 1995) กล่าวว่าไว้ว่าแนวคิดดั้งเดิมมีมาตั้งแต่สมัยเพลโต มีหลักการว่าประเภท (category) นิยามโดยอรรถลักษณะจำนวนน้อยที่สุดที่จำเป็นต่อการเป็นสมาชิก (necessary and sufficient feature) นอกจากนี้ อรรถลักษณะจะต้องอยู่ในรูปของทวิลักษณะ (binary feature) คือการมีหรือไม่มีลักษณะเช่นนั้นเท่านั้น ไม่สามารถทั้งมีและไม่มี หรือมีในบางส่วนได้ ฉะนั้น *ประเภท* จะต้องนิยามขอบเขตที่ชัดเจน สมาชิกในประเภทใดๆก็ตามจะต้องมีความเท่าเทียมกันและสรรพสิ่งใดๆจะเป็นสมาชิกของประเภทเพียงประเภทเดียวเท่านั้น เทย์เลอร์อ้างว่าผู้บุกเบิกแนวคิดต้นแบบคือ อิลเนออร์ รอสช (Rosch, 1978) โดยหลักการของแนวคิดนี้ มีความยืดหยุ่นและไม่มีขอบเขตชัดเจนดังเช่นแนวคิดดั้งเดิม กล่าวคือประเภทแต่ละประเภทมีขอบเขตไม่ชัดเจน สมาชิกแต่ละคำไม่จำเป็นต้องมีความเท่าเทียมกัน สมาชิกบางคำดูแล้วอาจมีความเป็นสมาชิกมากกว่าสมาชิกอื่นๆ เป็นเพราะคนเราจะมีการจำแนกประเภทสิ่งต่างๆ โดยการนำสิ่งนั้นมาเทียบกับต้นแบบ (prototype) ของประเภทนั้นๆ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าการจำแนกประเภทสิ่งที่อยู่ในประเภทเดียวกันจะใช้ลักษณะร่วมของสรรพสิ่งนั้นๆ เป็นเกณฑ์ในการตัดสินความเป็นสมาชิกของกลุ่มเดียวกันได้ เช่น ‘สุนัข’ ‘แมว’ ‘ปลา’ จัดว่าอยู่ในประเภทเดียวกัน เพราะมีลักษณะร่วมกันบางประการ

อย่างไรก็ตาม รอสช (Rosch, 1978: 54-55) เห็นว่าหากไม่รู้ข้อมูลที่จำเป็นและเพียงพอ (necessary and sufficient) ของสรรพสิ่งนั้นก่อน จะทำให้เกิดความคลุมเครือ (fuzziness) ในการจัดกลุ่มได้ ดังเช่นที่ จอห์น ดูปรี (Dupre, 1999 : 470) กล่าวว่า การจัดหมวดหมู่ “whale” ให้เป็น fish-‘ปลา’ หรือเป็น mammal- ‘สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม’ ต้องรู้คุณลักษณะที่จำเป็นสำหรับการเป็น *ปลา* และ *สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม* อย่างเพียงพอก่อนว่าสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมต้อง 1.มีเลือดอุ่น 2.มีหัวใจสี่ห้อง และ 3.คูดนมเป็นอาหารเมื่อตอนแรกเกิด ฉะนั้นสิ่งใดจะเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมจำเป็นจะต้องมีคุณสมบัติทั้งสามนี้จะขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ได้ แต่หากจะมีคุณสมบัติเพิ่มขึ้นมากกว่านี้ เราก็ยังจัดให้อยู่ในกลุ่มสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมเหมือนเดิม ส่วน fish-‘ปลา’ ต้องมี 1.มีเลือดเย็น 2.มีเหงือก 3.มีครีบหาง และ 4.อาศัยในน้ำ ดังนั้นหากพิจารณาจากคุณลักษณะของ whale ก็ควรจัดว่าเป็น fish – ‘ปลา’ มากกว่าที่จะเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม เพราะคุณสมบัติในข้อที่ 2-4 แต่ในทางวิทยาศาสตร์กลับมองว่าเป็นสัตว์

เลี้ยงลูกด้วยนม เพราะยึดคุณสมบัติการให้อาหารลูกของตนด้วยน้ำนมเป็นสำคัญ ซึ่งตัวอย่างนี้ สอดคล้องกับตัวอย่างของแนนซี บอนวิลล์เลน (Bonvillain, 2003: 55) ว่าในสหรัฐอเมริกา คนทั่วไปจะจัดให้ 'whale' อยู่ในกลุ่มของ fish -'ปลา' เพราะว่าอาศัยอยู่ในมหาสมุทรและเคลื่อนที่ด้วยการว่ายน้ำ ถึงแม้ว่าในทางชีววิทยาจะถือว่าเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมเพราะออกลูกเป็นตัวก็ตาม

จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า การจัดหมวดหมู่ เป็นการจัดสรรพสิ่งให้เป็นกลุ่ม โดยอาศัยเกณฑ์ความสัมพันธ์ในด้านการรวมเข้าเป็นพวก (inclusion) และการเปรียบเทียบ (contrast) เป็นสำคัญ ซึ่งในแต่ละสังคม แต่ละวัฒนธรรมก็จะมี การจัดหมวดหมู่แตกต่างกัน มิฉะนั้นแล้วทุกชาติทุกภาษาก็จะมีจำนวนหมวดหมู่เหมือนกันและมีจำนวนสมาชิกในแต่ละหมวดเท่ากัน โดยทั้งหลักการรวมเข้าเป็นพวก (inclusion) และการเปรียบเทียบ (contrast) มีความสัมพันธ์กับการจำแนกประเภทสิ่งต่างๆ ออกเป็นลำดับชั้น (hierarchy) อีกด้วย

2.1.2 การจัดจำพวกแบบชาวบ้าน (folk taxonomy)

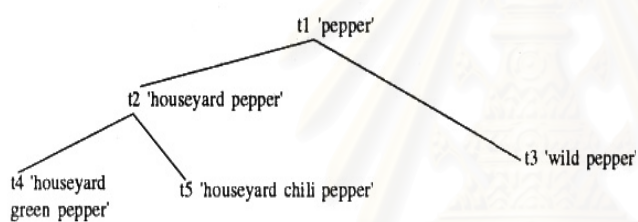
เบอร์นีย์ เบอริลิน¹ (Berlin, 1992) กล่าวว่า การจัดจำพวกแบบชาวบ้านคือการจัดความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งออกเป็นลำดับชั้นในรูปแบบเดียวกับการจัดประเภททางด้านชีววิทยา (อนุกรมวิธาน) ซึ่งมีการจัดแบ่งสิ่งมีชีวิตตามลำดับของ kingdom, phylum, class, order, division, family, genus, species โดยมีหลักการสำคัญในการจัดจำพวกตามที่ อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2549: 86) ได้ระบุไว้คือ หลักการเปรียบเทียบ (contrast set) และหลักการรวมไว้เป็นพวก (inclusion) โดยคำที่อยู่ในระดับเดียวกันจะเปรียบเทียบกันหรือตรงข้ามกัน ส่วนคำที่อยู่ในระดับบนหรือระดับเหนือกว่าจะรวมคำที่อยู่ในระดับต่ำกว่ามาไว้ ซึ่งเป็นหลักการของการรวมไว้เป็นพวก หรืออาจกล่าวได้ว่าคำที่อยู่ในชั้นบนจะเป็นคำที่มีคุณสมบัติครอบคลุมสมาชิกคำของชั้นที่อยู่ต่ำกว่า และสมาชิกที่อยู่ในระดับชั้นเดียวกันก็จะมีคุณสมบัติที่ต่างกัน เช่นคำว่า "สัตว์" อยู่เหนือระดับคำว่า "แมว" กับ "หมา" ดังนั้นจึงรวมแมวกับหมาไว้อยู่ภายใต้คำว่า สัตว์ ส่วนคำว่า "แมวสีวาด" "แมวเปอร์เซีย" และ "แมวลายเสือ" เป็นชื่อที่อยู่ภายใต้ "แมว" อีกชั้นหนึ่ง

แต่การจัดจำพวกแบบชาวบ้านยังมีความแตกต่างจากการจัดจำแนกแบบลำดับชั้นทางวิทยาศาสตร์ แดเนียล อบอรา (Aberra, 2006) กล่าวว่า การจัดจำพวกแบบชาวบ้าน เป็นระบบการจำแนกประเภทอย่างหนึ่ง ที่สะท้อนให้เห็นถึงความคิดของผู้พูดในการจัดกลุ่มให้กับประสบการณ์ที่

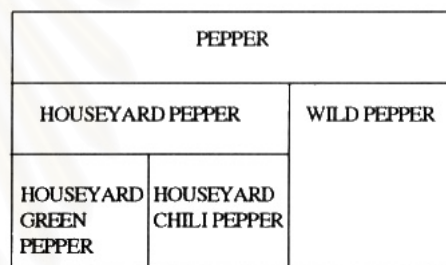
¹ จากเว็บไซต์ www.knowledgebank.irri.org.soccomm/understandin_farmers-Ethnoscience.htm

พบเห็น เช่นระบบการแบ่งสัตว์ในแบบชาวบ้านจะเป็นการจัดกลุ่มตามอย่างที่ชาวบ้านเข้าใจ ซึ่งเป็นเครื่องแสดงมุมมองโลกทัศน์ของชาวบ้านอย่างแท้จริง ดังตัวอย่างของจงจิตร นีรนาทเมธิกุล(2536: 13) กล่าวว่าผู้พูดภาษาไทยถิ่นกลางจะเรียก พะยูน (dugong) ว่า '**ปลาพะยูน**' และผู้พูดภาษาไทยถิ่นใต้เรียกว่า '**ปลาดูหยง**' นั่นเป็นเพราะชาวบ้านมองว่าพะยูนเป็นปลา เนื่องจากอาศัยในน้ำ แต่หากแบ่งตามการจัดจำพวกทางวิทยาศาสตร์ พะยูนจะไม่ได้เป็นปลาอย่างที่ชาวบ้านเข้าใจกัน แต่จะจัดให้พะยูนเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม หรืออยู่ในชั้น (class) : mammalian ไม่ได้จัดอยู่ในกลุ่มของปลา²

การจัดจำพวกแบบชาวบ้านต้องมีการแสดงลำดับชั้นของคำ เกี่ยวกับเรื่องนี้ เควิน พิตเทิล (Pittle, 2005) กล่าวว่า รูปแบบการแสดงลำดับชั้นสามารถแสดงได้เป็น 2 แบบด้วยกันคือ ลำดับชั้นแบบต้นไม้ (tree diagram) และ ลำดับชั้นแบบกล่อง (box diagram)

ภาพ 2.1 แผนภาพลำดับชั้นแบบต้นไม้
(tree diagram)

ภาพ 2.2 แผนภาพลำดับชั้นแบบกล่อง
(box diagram)

แผนภาพข้างต้นนี้ เป็นการจัดจำพวกพริกแบบชาวบ้านของชาวเผ่าฮานูนู ในฟิลิปปินส์ (Hanunoo classification of peppers) ในงานวิจัยของเบอร์ลิน (Berlin 1992: 38) โดยภาพ 2.1 แสดงการใช้ลำดับชั้นแบบต้นไม้ (tree diagram) และ ภาพ 2.2 แสดงการจัดลำดับชั้นแบบกล่อง (box diagram) ซึ่งจะเห็นว่าไม่ว่าจะแสดงในรูปแบบใดก็ตาม “PEPPER” จะมีสมาชิกหลัก 2 คำ คือ “houseyard pepper” และ “wild pepper” และ “houseyard pepper” มีสมาชิกย่อยอีก 2 คำ คือ “houseyard green pepper” และ “houseyard chili pepper” จะเห็นได้ว่าการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างคำด้วย diagram ทำให้เข้าใจได้ง่ายกว่าแบบพรรณนา

² จากเว็บไซต์ <http://fwie.fw.vt.edu/www/esis/lists/e051011.htm>

ในการจัดจำพวกแบบลำดับชั้นมักจะแจกคำออกเป็น 3 ระดับชั้นตามความสัมพันธ์ทางความหมาย รอสชและคณะ(Rosch, 1976 อ้างใน Lakoff, 1996: 46-48) กล่าวไว้ในเรื่อง Basic level effect ว่า คำศัพท์ที่ใช้เรียกหมวดหมู่ในระดับพื้นฐาน (basic level of categorization) จะอยู่ระดับกลางในการจัดระดับคำ คือมีความหมายไม่กว้างหรือแคบจนเกินไป และจะต้องเป็นคำสั้น เรียนรู้ได้เร็ว จดจำง่ายและใช้บ่อยในชีวิตประจำวัน ซึ่งระดับที่อยู่เหนือกว่าระดับกลางจะเป็นระดับที่กว้างเกินไปและระดับที่อยู่ต่ำกว่าระดับกลางจะเป็นระดับที่แคบเกินไป ซึ่งสอดคล้องกับการจำแนกของบราวน์และเบอร์ลิน (Brown and Berlin, 1958 อ้างในLakoff, 1996: 14-31) ว่าระดับคำพื้นฐานที่สุดของการจำแนกประเภทอยู่ในระดับกลาง ซึ่งเป็นคำสั้น จำง่าย ใช้บ่อย ส่วนคำที่อยู่ในระดับล่างลงมาจากรดับพื้นฐาน เป็นคำประเภทเฉพาะเจาะจง

อย่างไรก็ตาม เบอร์ลิน (Berlin, 1992: 213) เห็นว่า คำโดยทั่วไปมี 5 ลำดับชั้นความสัมพันธ์ทางความหมายคือ

ลำดับ 0 - unique beginner (จุดเริ่มต้นหนึ่งเดียว) คือระดับของคำ ซึ่งมีคุณสมบัติครอบคลุมสมาชิกอื่นๆ ได้มากที่สุด แต่คำศัพท์ในลำดับ 0 จะพบในบางกลุ่มคำศัพท์ และบางภาษาเท่านั้น ไม่พบในกลุ่มสังคมที่เป็นวัฒนธรรมล้าหลัง ตัวอย่างคำจุดเริ่มต้นเช่น 'สัตว์' ในภาษาไทย หรือ 'animal' ในภาษาอังกฤษ และ 'พืช' ในภาษาไทย หรือ 'plant' ในภาษาอังกฤษ

ลำดับ 1 – life form (รูปแบบชีวิต) คือระดับคำที่เป็นรูปแบบของสิ่งมีชีวิต ซึ่งอยู่ในระดับต่ำกว่าคำในลำดับจุดเริ่มต้นหนึ่งเดียว (unique beginner) เช่น trees, vines อยู่ภายใต้ลำดับจุดเริ่มต้นหนึ่งเดียว คำว่า plant

ลำดับ 2 – generic (บอกหมวด) คือระดับคำพื้นฐาน ซึ่งเป็นคำที่ผู้พูดในแต่ละวัฒนธรรมใช้มากที่สุด พบมากกว่าคำในระดับอื่นๆ มีประมาณ 500-800 คำ เช่น conifers และ flowers ซึ่งอยู่ภายใต้ลำดับรูปแบบชีวิต (life form) คำว่า trees

ลำดับ 3 – specific (เฉพาะเจาะจง) คือระดับคำที่มีการระบุชื่อเฉพาะของสิ่งต่างๆไป ซึ่งอยู่ภายใต้ลำดับคำบอกหมวด (generic) อีกชั้นหนึ่ง เช่น pines, firs อยู่ภายใต้คำบอกหมวดว่า conifers

ลำดับ 4 – varietal (ลักษณะพิเศษ) คือระดับชั้นของคำที่มีการจำแนกสมาชิกในกลุ่มอย่างละเอียดที่สุด ด้วยการระบุคุณสมบัติเฉพาะของสิ่งนั้นนั้นต่อจากคำในระดับเฉพาะเจาะจง (specific) เช่น black pines เป็นสมาชิกหนึ่งของคำว่า pines

การจัดลำดับความสัมพันธ์ทางความหมายของเบอร์ลินสามารถแสดงในรูปลำดับชั้นแบบกล่อง (box diagram) ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ลำดับชั้นเช่นกัน ดังในภาพ 2.3

ภาพ 2.3 แผนภาพกล่องแสดงการจัดลำดับความสัมพันธ์ทางความหมายของเบอร์นีย์ เบอร์ลิน

(Berlin, 1992)³

0	Unique beginner	plant						
1	Life form	trees				shrubs	vines	grasses
2	Generic	leafy trees		conifers				
3	Specific	oaks	maples	pines	firs			
4	Varietal			black pines				

จากตารางข้างต้นซึ่งเป็นตัวอย่างคำในภาษาอังกฤษเกี่ยวกับพืช จะเห็นว่าชั้นที่ครอบคลุมสมาชิกสูงสุดคือ 'plant' ซึ่งถือเป็นลำดับจุดเริ่มต้นหนึ่งเดียว (unique beginner) ซึ่งมีสมาชิกในชั้นรูปแบบชีวิต (life form) เป็น trees, shrubs, vines และ grasses โดยคำว่า trees ยังมีสมาชิกในกลุ่มเป็น leafy trees และ conifers ซึ่งทั้ง 2 คำนี้ต่างก็มีคุณสมบัติเป็น trees เช่นเดียวกัน แต่มีลักษณะบางประการที่ทำให้ต่างกัน

อย่างไรก็ตาม หากยึดหลักการจำแนกประเภทตามแนวคิดดั้งเดิม เราอาจพบว่าคำบางคำไม่สามารถจัดอยู่ภายใต้คำพื้นฐานคำใดคำหนึ่งได้โดยตรงเด็ดขาด ดังที่ เคย์และแมคเดเนียล (Kay and Mcdaniel, 1978) กล่าวไว้ในทฤษฎี fuzzy set theory โดยยกตัวอย่างการจัดประเภทสีว่า สีบางสีไม่อาจที่จะจัดให้อยู่ในประเภทสีพื้นฐานประเภทใดประเภทหนึ่งได้โดยเด็ดขาด เช่น สีส้ม ซึ่งอาจจัดให้อยู่ในสีเหลือง หรือสีแดงก็ได้

บุคคลที่มีชื่อเสียงในการทำวิจัยด้วยวิธีการจัดจำพวกแบบชาวบ้านคือ ชาร์ลส์ เฟรด (Frake, 1961 ใน Hymes, 1964) เขาได้วิเคราะห์ชื่อโรคในชุมชนชาวสุบานัม (Subanum) บนเกาะมินดาเนา ประเทศฟิลิปปินส์ โดยเฟรดได้รวบรวมชื่อโรคด้วยการเฝ้าสังเกตคำถามที่ชาวสุบานัมใช้เวลาทักทาย

³ จากเว็บไซต์ www.arts.mcgill.ca/programs/anthro/programs/undergraduate/courses/204/knowledge.html

กัน ซึ่งมักจะเกี่ยวข้องกับอาการและชื่อของโรค ซึ่งแสดงลักษณะความสัมพันธ์ทางความหมายของคำ ด้วยแผนภาพกล่อง (box diagram) ดังแสดงในภาพ 2.4

ภาพ 2.4 แผนภาพกล่องแสดงการจัดจำพวกแบบชาวบ้าน จากงานวิจัยเรื่อง Levels of contrast in “skin disease” terminology (จาก Frake 1961 ใน Hymes,1964)

samad 'wound'	nuka 'skin disease'													
	pugu 'rash'	nuka 'eruption'	megebag 'inflammation'			beldut 'sore'					buni 'ringworm'			
			pugu 'inflamed quasi bite'	belukoy 'ulcerated inflammation'	megebag 'inflamed wound'	telemaw 'distal ulcer'		baga? 'proximal ulcer'			reimbunut 'spreading sore'	buyoyog 'exposed ringworm'	buni 'hidden ringworm'	bugais 'spreading itch'
						telemaw glai 'shallow distal ulcer'	telemaw bigun 'deep distal ulcer'	baga? 'shallow proximal ulcer'	bagwak 'deep proximal ulcer'	beldai 'simple sore'				

นอกจากนี้งานของเจค็อบ(Jacobs,1999) ซึ่งวิเคราะห์ชื่อในเขตอริโซนาที่ใช้วิธีการจัดจำพวกแบบชาวบ้าน เจค็อบจัดประเภทของงูหางกระดิ่งเป็น 2 รูปแบบที่ต่างกันคือ รูปแบบที่ 1 เป็นการจัดประเภทโดยดูจากชื่อธรรมชาติของงู (common name schema) ทำให้เห็นว่างูหางกระดิ่งเป็นกลุ่มเดียวกันทั้งหมด ไม่ได้แยกเป็นหมวดหมู่สายพันธุ์ให้เห็นชัดเจน ส่วนรูปแบบที่ 2 เป็นการจัดจำพวกโดยใช้เกณฑ์ถิ่นที่อยู่อาศัย อุปนิสัย ความร้ายแรงของพิษ และพฤติกรรมของงูเป็นต้น ดังแสดงในภาพ 2.5

ภาพ 2.5 แผนภาพกล่องแสดงการจัดจำพวกแบบชาวบ้าน จากงานวิจัยเรื่อง The rattlesnakes of Arizona: a structured ethnographic interview and ethnosemantic analysis (จาก Jacobs,1999)

rattlesnakes																
crotalus												sisturus				
crotalus atrox	crotalus scottii	crotalus molossus	crotalus mitchilli	crotalus tigris	crotalus pricei	crotalus willardi	crotalus lepidus	crotalus viridis					crotalus cerastes			sisturus miliaris
								crotalus viridis viridis	crotalus viridis cerebus	crotalus viridis lutosus	crotalus viridis abyssus	crotalus viridis nuntius	crotalus cerastes cerastes	crotalus cerastes cercobombus	crotalus cerastes laterorepens	

การจัดรูปแบบนี้ทำให้เห็นความเป็นหมวดหมู่ของสายพันธุ์ต่างๆได้อย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นลักษณะการเปรียบเทียบต่าง(contrast) หรือ ลักษณะการรวมเข้าเป็นพวก (include) ที่เป็นหลักการของการจัดจำพวก (taxonomy)

ลักษณะเปรียบเทียบดูได้จากสายพันธุ์ crotalus ถูกแยกออกจากสายพันธุ์ sisturus เพราะมีคุณสมบัติต่างกันในด้านขนาดของงูทั้งสองสายพันธุ์ ซึ่งเป็นความต่างของคำในระดับเดียวกัน ส่วนลักษณะที่รวมไว้เป็นพวกเดียวกันดูได้จากการรวมเอาสายพันธุ์ย่อย crotalus cerastes cerastes, crotalus cerastes cercobombus, crotalus cerastes laterorepens ไว้ในสายพันธุ์ใหญ่ crotalus cerastes เดียวกันเพราะมีลักษณะเด่นที่รวมเอาสายพันธุ์ย่อยทั้ง 3 เข้าไว้ด้วยกันคือ ลักษณะการเคลื่อนไหวที่ขดตัวเป็นวงแล้วดีดตัวไปข้างหน้า

วาทิต พุ่มอยู่ (2548) ใช้วิธีการจัดจำพวกแบบชาวบ้านในการศึกษาคำเรียกข้าว ซึ่งแสดงให้เห็นความสัมพันธ์อย่างเป็นลำดับชั้นของคำเรียกข้าวในภาษาไทยดังแสดงในภาพ 2.6 คำว่า “ข้าว” สามารถจัดวางได้ใน 2 ลำดับชั้น คือ 1) ข้าว ที่จัดอยู่ในลำดับชั้นรูปแบบชีวิต (life form) ซึ่งเป็นคำเรียกประเภทรวมซึ่งครอบคลุมพืชที่เมล็ดมีเปลือกแข็งหุ้มและภายในมีสารประกอบของแป้งอยู่ เช่น ข้าวโพด ข้าวฟ่าง เป็นต้น และ 2) ข้าว ที่จัดอยู่ในชั้นคำบอกหมวด (generic) ซึ่งอยู่ภายใต้คำว่า ข้าว ในลำดับชั้นรูปแบบชีวิต หมายถึง ข้าวเจ้า ข้าวเหนียว ทั้งนี้ในลำดับชั้นเฉพาะเจาะจง (specific) ซึ่งอยู่ภายใต้ชั้นคำบอกหมวด สามารถจำแนกชนิดย่อยได้อีก 4 ชั้นย่อย คือ ในชั้นย่อยที่ 1 พบว่ามีคำเรียก 6 ประเภท ได้แก่ ต้นข้าว ข้าวเปลือก ข้าวสาร ข้าวสุก ข้าวต้ม และ ข้าวเหนียว ในชั้นย่อยที่ 2 พบว่ามีคำเรียก 7 ประเภท ได้แก่ ข้าวกล้า ข้าวตั้งท้อง ข้าวลีบ ข้าวโรงสี ข้าวซ้อมมือ ข้าวสวย/ข้าวเปล่า ซึ่งคำว่า ข้าวกล้า ข้าวตั้งท้อง อยู่ภายใต้คำว่า ต้นข้าว กล่าวคือ ทั้ง ข้าวกล้า และ ข้าวตั้งท้อง ต่างก็เป็นประเภทหนึ่งของ ต้นข้าว นั่นเอง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพ 2.6 แผนภาพกล่องแสดงการจัดจำพวกแบบชาวบ้านของคำเรียกข้าวในภาษาไทย
(ปรับจากวาทิต พุ่มอยู่, 2548: 119)

รูปชีวิต (life form)	บอกหมวด (generic)	เฉพาะเจาะจง (specific)			
ข้าว (ธัญพืช ธัญญาหาร)	ข้าว (พันธุ์ข้าวเจ้า พันธุ์ข้าว เหนียว)	ต้นข้าว	ข้าวกล้า		
			ข้าวตั้งท้อง		
		ข้าวเปลือก	ข้าวลีบ		
		ข้าวสาร	ข้าวโรงสี	ข้าวคัด	ข้าวขาว
					ข้าวแดง
				ข้าวหัก	ข้าวลี้ยง
			ข้าวซ้อมมือ		
		ข้าวสุก	ข้าวสวย / ข้าวเปล่า	ข้าวปากหม้อ	
				ข้าวก้นหม้อ	
		ข้าวต้ม			
ข้าวเหนียว					

เฟรค (Flake, 1980) กล่าวสรุปเกี่ยวกับการจัดจำพวกแบบชาวบ้านไว้ว่า เป็นวิธีการศึกษาซึ่งขึ้นอยู่กับบริบททางวัฒนธรรมเป็นสำคัญ โดยคำที่นำมาวิเคราะห์ต้องได้มาจากการสอบถามข้อมูลจากผู้บอกภาษาในวัฒนธรรมเดียวกันโดยตรง การจัดจำพวกแบบชาวบ้านสะท้อนให้เห็นกระบวนการคิด และระบบบริหาร ซึ่งทำให้เข้าใจถึงวัฒนธรรมในสังคมของกลุ่มที่เราศึกษาได้ เนื่องจากเป็นการจัดประเภทของสิ่งของ ในรูปแบบของโครงสร้างที่ชัดเจน

2.1.3 การวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมาย (componential analysis)

การวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมาย (componential analysis) เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่น่าสนใจในการวิเคราะห์ข้อมูลทางภาษาศาสตร์ชาติพันธุ์ มีหลักการเพื่อจำแนกคำออกจากคำอื่นๆ ในกลุ่มคำเดียวกัน โดยการนำคำในกลุ่มมาแจกแจงความหมายย่อยหรือที่เรียกว่าอรรถลักษณะ

(semantic feature) หรือองค์ประกอบทางความหมาย (semantic component) ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ทางความหมายของคำในกลุ่มคำ

อย่างไรก็ตามคำแต่ละคำสามารถจำแนกออกเป็นหลายอรรถลักษณะ ยูจีน ไนด้า(Nida, 1979) จึงอธิบายหลักของแนวคิดนี้ว่าจะต้องระบุลักษณะที่“จำเป็นและเพียงพอ” (necessary and sufficient feature) ซึ่งแยกความหมายของคำหนึ่งออกจากอีกคำหนึ่งในแวดวงความหมายคำศัพท์เดียวกันและจะต้องรู้ว่าคำที่นำมาวิเคราะห์สัมพันธ์กับคำอื่นหรือไม่ อย่างไร เพื่อให้เข้าใจความหมายของคำนั้นๆมากขึ้น อีกทั้งคำแต่ละคำจะต้องมีความหมายเหมือนหรือต่างกันอย่างเป็นระบบ อย่างเช่น ตัวอย่างที่อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2549: 84) ยกว่า หากต้องการทราบความหมายของคำว่า father - ‘พ่อ’ เราต้องหาความแตกต่างของคำนี้ด้วยการเปรียบเทียบความหมายกับคำศัพท์ในแวดวงคำเรียกญาติ ทำให้รู้ว่า คำว่า father - ‘พ่อ’ ต่างจากความหมายของคำว่า mother - ‘แม่’ ในแง่ของเพศ คือ father มีความเป็น [ชาย] และ mother มีความเป็น [หญิง] เป็นต้น

สำหรับขั้นตอนในการวิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบนั้น เพียรศิริ วงศ์วิภานนท์ (2525: 319-323) กล่าวว่าต้องเริ่มจากการวิเคราะห์ความหมายของคำ แล้วจึงกำหนดมิติแห่งความแตกต่าง (dimension of contrast) โดยพิจารณาว่าคำที่นำมาวิเคราะห์มีความแตกต่างกันในแง่ใดบ้าง หลังจากนั้นจึงกำหนดอรรถลักษณะในแต่ละมิติแห่งความแตกต่าง โดยอรรถลักษณะจะอยู่ในรูปแบบ ทวิลักษณ์ (binary) คือจะมีความหมายหนึ่งเป็น + อีกความหมายหนึ่งมีค่าเป็น - และมีอรรถลักษณะอื่นซึ่งก็คืออรรถลักษณะที่ให้ความหมายเฉพาะเจาะจงลงไปจัดว่าเป็นองค์ประกอบแบบบรรยาย (descriptive feature) ซึ่งมีค่าเป็นบวกเสมอ แล้วจึงแสดงความหมายในรูปองค์ประกอบ ตัวอย่างเช่น คำว่า เด็กชาย และเด็กหญิง เป็นคำในแวดวงศัพท์เรียกญาติเหมือนกัน เมื่อพิจารณาความหมายของคำทั้งสอง จะพบอรรถลักษณะที่ประกอบกันขึ้นเป็นความหมายของคำว่าเด็กชายและเด็กหญิงดังต่อไปนี้

เด็กชาย	เด็กหญิง
[[
+ มีชีวิต	+ มีชีวิต
+ มนุษย์	+ มนุษย์
- โตแล้ว	- โตแล้ว
+ ชาย	- ชาย
]]

จะเห็นได้ว่าอรรถลักษณะที่ทำให้คำว่าเด็กชายและเด็กหญิงมีความแตกต่างกันคืออรรถลักษณะ [เพศชาย] และ [เพศหญิง] และจากแนวคิดข้างต้นที่มักกำหนดอรรถลักษณะให้เป็นแบบทวิลักษณ์ (binary) จึงสามารถใช้อรรถลักษณะ [+ชาย] แทนความหมายของความเป็นผู้ชาย และใช้ [-ชาย] แทนความหมายของความเป็นผู้หญิง ซึ่งเทียบได้กับเพศหญิงนั่นเอง

ดังนั้นการนำวิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบมาใช้นี้ก็เพื่อทำให้เห็นการมองโลกของคนในสังคมที่ต่างกันตามที่อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2549: 84) ได้กล่าวไว้ ตัวอย่างเช่นการนำวิธีการนี้มาใช้วิเคราะห์คำเรียกญาติ เช่นในภาษาอังกฤษ คำว่า *brother* และ *sister* ไม่ตรงกับคำเรียกญาติคำใดเลยในภาษาไทย คำทั้งสองต่างกันด้วยองค์ประกอบมิติเรื่องเพศ ในขณะที่คำว่า พี่ กับ น้อง ในภาษาไทย ต่างกันด้วยมิติเรื่อง อายุ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าระบบคำเรียกญาติของคนไทยแตกต่างจากระบบคำเรียกญาติในภาษาอังกฤษ ชูซาน พี มองตากิว (Montague, 2003) ศึกษาคำเรียกญาติของชาวโทรเบเรียนพบว่าคำเรียกญาติสำหรับชาวโทรเบเรียนไม่ได้เป็นไปตามความสัมพันธ์ทางสายเลือด แต่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ 2 รูปแบบด้วยกัน คือ 1) รูปแบบการบริโภคอาหาร และ 2) รูปแบบการแลกเปลี่ยนอาหาร โดยความสัมพันธ์ในรูปแบบการบริโภคนั้น จำแนกตามการบริโภค *manua* (เนื้อนก) และ *kawenu* (ใบไม้ ผลไม้ ธัญพืช) โดยคนที่กิน *manua* และ *kawenu* เหมือนผู้พูด เรียกว่า 'veyotatu' ส่วนคนที่กิน *manua* เหมือนผู้พูด แต่กิน *kawenu* ไม่เหมือนผู้พูดเรียกว่า 'veyo' และคนที่กิน *manua* ไม่เหมือนผู้พูด แต่จะกิน *kawenu* เหมือนหรือไม่เหมือนผู้พูดก็ได้ เรียกว่า 'tabu' ไม่ว่าจะด้วยวิธีการใดก็ตาม หากมีลักษณะการบริโภคเหมือนกันก็ย่อมจะแสดงให้เห็นว่ามีความเป็นญาติมาก กว่าคนที่มีความสัมพันธ์ต่างกัน ส่วนความสัมพันธ์ในรูปแบบที่ 2 คือการแลกเปลี่ยน ซึ่งมี 3 ลักษณะย่อย คือ 1) ความสัมพันธ์ที่คนสองคนจะเตรียมบางสิ่งบางอย่างให้ตามที่ต้องการ (sharing exchange) 2) ความสัมพันธ์ที่คนสองคนจะเตรียมบางสิ่งบางอย่างให้กัน แต่มีฝ่ายเดียวเท่านั้นที่จำเป็นต้องได้รับสิ่งนั้น เช่นการแก้แค้นที่ผู้มีชีวิตอยู่ต้องแก้แค้นให้กับผู้ตาย (one-ended exchange) 3) ความสัมพันธ์ที่ฝ่ายหนึ่งจะเตรียมของจำเป็นในบ้านตามกำหนดในเวลาให้และอีกคนหนึ่งต้องตอบแทน (sales and purchase exchange) ฉะนั้นแม้ว่าผู้หญิงจะเป็น *ina* - 'mother' ของเด็กโดยทางสายเลือด แต่หากไม่ได้เป็นผู้จัดเตรียมหาอาหารให้กับเด็กเอง ความเป็น *ina* ก็จะหมดไป และเด็กจะเรียกหญิงที่เลี้ยงดูให้นมแก่ตนเองว่าเป็นแม่แทนแม้ว่าหญิงผู้นั้นจะไม่ได้เป็นผู้ให้กำเนิดเด็กคนนั้นก็ตาม จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่าระบบเครือญาติของชาวโทรเบเรียนไม่ได้อยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์ทางชีววิทยาแต่อย่างใด

2.1.4 การสร้างกฎทั่วไประยะทั่วไป (generalization rule)

การสร้างกฎรวมเป็นอีกวิธีการหนึ่งในการศึกษาอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ โดยอมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2546: 7) กล่าวว่าเป็นการเสนอภาพรวมโดยการพรรณนาสรูปแบบของชื่อต่างๆ โดยกฎที่ได้จากการวิเคราะห์ต้องมีความเป็นสากลที่สามารถใช้ได้ทั่วไปและสามารถนำโครงสร้างนั้นมาใช้ทำนายผลในอนาคตได้ ส่วนใหญ่พบในงานวิจัยประเภทการสรูปแบบของชื่อต่างๆ เช่นชื่อสถานที่ ชื่อบุคคล นามสกุล เป็นต้น เช่นงานวิจัยเรื่องนามสกุลพระราชทานของปานทิพย์ มหาไตรภพ (2545) ที่สรุปกฎได้ว่า โครงสร้างของนามสกุลพระราชทานในสมัยรัชกาลที่ 6 มี 3 รูปแบบคือ

- 1) ส่วนหลัก+(ส่วนเสริมท้าย) เช่น นาวาชีวะ ส่วนหลักคือ นาวา ส่วนเสริมท้ายคือ ชีวะ
- 2) ณ + ชื่อสถานที่ เช่น ณ ระนอง , ณ มหาสารคาม เป็นต้น
- 3) แบบที่ 1 + แบบที่ 2 เช่น ยุคล ณ อยุธยา

รูปแบบที่ 1) ประกอบด้วยส่วนหลักและส่วนเสริมท้าย ส่วนหลักเป็นส่วนที่ต้องมีเสมอ ประกอบด้วย ชื่อ ลักษณะทางสังคม หรือคำที่มีความหมายเป็นสิริมงคล ซึ่งต้องปรากฏอย่างใดอย่างหนึ่งหรือปรากฏร่วมกันก็ได้ ส่วนเสริมท้ายเป็นส่วนที่จะมีหรือไม่มีก็ได้ **รูปแบบที่ 2) ประกอบด้วย ณ และ ชื่อสถานที่** ซึ่งมักเป็นชื่อของมณฑลหัวเมืองในสมัยนั้น **รูปแบบที่ 3) เป็นรูปแบบผสมระหว่างรูปแบบที่ 1) กับ รูปแบบที่ 2) คือมีส่วนหลัก แล้วตามด้วย ณ + ชื่อสถานที่**

นอกจากนี้ในงานศึกษาของน้องนุช มณีอินทร์ (2543) ที่วิจัยเรื่องชื่อหมู่บ้านในจังหวัดเชียงใหม่ พบโครงสร้างหลักของการตั้งชื่อหมู่บ้านซึ่งสามารถแสดงโดยใช้กฎรวมได้ว่า มีส่วนประกอบ 3 ส่วนสำคัญคือ

คำบอกภูมิภาค (+ ลักษณะเฉพาะ) (+คำบอกคุณสมบัติ)

ส่วนแรกเป็นคำบอกภูมิภาค เช่น ป่า ส่วนที่สองเป็นคำที่บอกลักษณะเฉพาะ เช่น สัก และส่วนที่สามเป็นส่วนคุณสมบัติ เช่น น้อย ส่วนที่สองและสามจะมีหรือไม่มีก็ได้ ชื่อหมู่บ้านที่ทำนายด้วยกฎนี้อาจเป็น ป่า เท่านั้น เช่น บ้านป่า , ป่า + สัก เช่น บ้านป่าสัก หรือ ป่า+สัก+น้อย เช่น บ้านป่าสักน้อย ก็ได้

2.1.5 เอติก (etic) และอีมิค (emic)

คำว่าเอติก(etic) และ อีมิค(emic) ได้มาจากพยางค์ท้ายของคำว่า *Phonetic* และ *Phonemic* ซึ่งเป็นคำศัพท์ทางภาษาศาสตร์ เคนเนธ แอล ไพค์ (Kenneth L. Pike, 1967) สร้างแนวคิด เอติกและอีมิค เนื่องจากเขามองว่าพฤติกรรมของมนุษย์จำแนกได้เป็น 2 หน่วย คือ หน่วยเอติก(etic) และหน่วยอีมิค(emic) เอติก เป็นลักษณะสากลที่ทุกสังคมมีอยู่ร่วมกันไม่เป็นของสังคมใดสังคมหนึ่งโดยเฉพาะ ส่วน อีมิค เป็นลักษณะเฉพาะที่แต่ละสังคมมีแตกต่างกันออกไปตามวัฒนธรรม เป็นมุมมองจากคนที่อยู่ภายในชุมชนนั้น ฉะนั้นการศึกษา เอติก(etic)และอีมิค(emic) คือการศึกษาการปะทะกันของความรู้แบบชาวบ้านกับความรู้แบบวิทยาศาสตร์ –“local versus scientific knowledge”⁴ อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2549:81) ได้ยกตัวอย่างวิธีการเอติก(etic) และอีมิค(emic) ที่เด่นชัดคือ เรื่อง Phonetics (สัทศาสตร์) หมายถึงเสียง หรือลักษณะทางเสียงที่เป็นสากลซึ่งมนุษย์สามารถออกเสียงได้ ส่วน Phonemics (สัทวิทยา) เป็นระบบเสียงในภาษาใดภาษาหนึ่งโดยเฉพาะ

นับตั้งแต่ช่วงปี 1950 เป็นต้นมา มีการใช้แนวคิดทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ในการศึกษาวิจัยความรู้เฉพาะของชนเผ่ามากขึ้น ดังที่อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2549: 93) กล่าวไว้ว่างานวิจัยทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ในปัจจุบันมุ่งเน้นศึกษาระบบความรู้ของชาวบ้าน โดยมีการขยายแนวคิดและวิธีการไปสู่แวดวงข้อมูลอื่นๆ เช่นงานด้านแพทยศาสตร์ชาติพันธุ์(ethnomedical) งานด้านดนตรีวิทยาชาติพันธุ์(ethnomusicology) เป็นต้น ด้วยคุณสมบัติของความสามารถในการเชื่อมโยงความรู้แบบพื้นเมือง (indigenous knowledge) และความรู้แบบสากล (global knowledge) เข้าด้วยกัน โดยนำวิธีการอย่างวิทยาศาสตร์ไปใช้ศึกษาความรู้ของชาวบ้านที่สะท้อนออกมาในรูปของคำในภาษา ผลที่ได้ก็คือความรู้ของชาวบ้านที่ออกมาตีแผ่อย่างเป็นระบบ เพื่อเผยแพร่สู่สังคมต่อไป ดังนั้นอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์จึงเป็นวิธีการที่ดีในการนำความรู้หรือภูมิปัญญาชาวบ้านออกสู่สากล และยังช่วยธำรงความรู้ นั้นไว้อีกด้วย

สำหรับการศึกษาคำเรียกประเภทผีในงานวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้ ผู้วิจัยมีจุดมุ่งหมายที่จะจำแนกคำเรียกประเภทผีออกจากคำทั่วไปและทัศนคติของชาวบ้านที่มีต่อคำเหล่านี้ ผู้วิจัยจึงเห็นว่าทฤษฎีที่จะใช้วิเคราะห์ครั้งนี้คือ วิธีการจำแนกประเภท (categorization) วิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบ (componential analysis) และวิธีการจัดจำพวกแบบชาวบ้าน (folk taxonomy) ซึ่งจะเป็นวิธีการที่เข้าถึงระบบความคิดของชาวบ้านได้อย่างแท้จริง

⁴ จากเว็บไซต์ www.knowledgebank.irri.org_soccomm/understandin_farmers-Ethnoscience.htm

2.1.6 งานวิจัยทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ในอดีต

งานวิจัยทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ที่ผ่านมา มีการศึกษากลุ่มวงคำศัพท์หลายกลุ่มด้วยกัน เช่น คำเรียกสี (color terms) คำเรียกญาติ (kinship terms) คำเรียกรส (taste terms) คำเรียกชื่อโรค (disease terms) คำเรียกชื่ออาหาร (food terms) เป็นต้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกทบทวนวรรณกรรม งานวิจัยเฉพาะงานที่ใช้วิธีการจำแนกประเภท (categorization) วิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบ (componential analysis) และวิธีการจัดจำพวกแบบชาวบ้าน (folk taxonomy) เพื่อนำแนวคิดและวิธีการวิเคราะห์ของงานวิจัยเหล่านั้นมาใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาคำเรียกประเภทสีในงานวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้ต่อไป

2.1.6.1 คำเรียกสี

การจำแนกประเภทของสีออกเป็นสีต่างๆ เช่น เขียว เหลือง แดง เป็นผลผลิตของการจำแนกประเภททางปริชาน (cognitive categories) โดยมี ฮาโรลด์ คอนคลิน (Conklin, 1964 :189 อ้างใน Hymes, 1964) เป็นผู้บุกเบิกการศึกษาคำเรียกประเภทสีตามแนวอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ซึ่งใช้หลักการจำแนกสีต่างกับวิธีทางวิทยาศาสตร์ซึ่งอาศัยคุณสมบัติความเข้ม (saturation) เนื้อสี (hue) และความสว่าง (brightness) เป็นเกณฑ์ในการจำแนกสีออกจากกัน คอนคลินเห็นว่าแต่ละชุมชนภาษามีการจำแนกสีที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับโลกทัศน์เฉพาะทางวัฒนธรรมของแต่ละชุมชน โดยผู้พูดต่างภาษากัน จะมีการพูดถึงความจริงที่ต่างกัน ฉะนั้นแม้ว่าความสามารถในการมองเห็นสีของมนุษย์แต่ละกลุ่มชนจะคล้ายๆกัน แต่จะเห็นได้ว่าคนที่พูดภาษาต่างกันจะมีการแยกประเภทสี (color categorization) ออกมาเป็นคำเรียกประเภทสี (color terminology) ไม่เหมือนกัน จำนวนคำที่ใช้เรียกสีจึงมีไม่เท่ากัน ด้วย ตัวอย่างเช่น คอนคลิน (Conklin, 1964:190) พบว่าในภาษาฮานูมีคำเรียกสีพื้นฐาน 4 คำและต่างก็เป็นตัวแทนของประเภทสี 4 ประเภทในภาษาฮานูด้วย คือ () 'สีมืด' หรือ 'สีออกดำ' () 'สีสว่าง' หรือ 'สีออกขาว' () 'สีออกแดง' () 'สีออกเขียว' ส่วนคำว่า () 'สีซีด' () 'สีขี้เถ้า' () 'สีขี้มัน' และ 'สีทอง' ไม่ใช่คำเรียกสีพื้นฐาน

เบรนท์ เบอริลิน และ พอล เคย์ (อ้างใน Kay and Regier, 2003: 9085) ได้พยายามรวบรวมข้อมูลคำเรียกสีจาก 20 ภาษาทั่วโลกเพื่อค้นหาความเป็นสากลของคำเรียกประเภทสี ในที่สุดเบรนท์ เบอริลิน และ พอล เคย์ ได้ค้นพบ จุดใจกลางสี (foci point) ซึ่งคือสิ่งที่เป็นตัวแทนของประเภทสี

พื้นฐานต่างๆว่ามี 11 สี ซึ่งตรงกับคำเรียกสีในภาษาอังกฤษคือ white black red orange yellow brown green blue purple และ grey จึงสรุปได้ว่าคำเรียกสีของภาษาในโลกมีความเป็นสากล แต่คำที่จะจัดให้เป็นคำเรียกสีพื้นฐานได้นั้นต้องมีคุณสมบัติ ตามที่อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2538: 4-6) ได้ปรับหลักเกณฑ์ของของเบอร์ลินและเคย์ (Berlin and Kay, 1999) ซึ่งกล่าวไว้ในหนังสือชื่อ Basic color terms: their universality and evolution ว่าคำเรียกสีพื้นฐาน (basic color term) จะต้องมีคุณสมบัติดังนี้ คือ

- เป็นศัพท์เดี่ยว (monolexemic) หมายความว่า ไม่สามารถทราบความหมายจากส่วนหนึ่งส่วนใดของคำได้เช่นคำว่า red ‘แดง’ ในภาษาอังกฤษ เป็นคำเรียกสีพื้นฐาน แต่ redish ‘ออกแดง’ ไม่ใช่คำเรียกสีพื้นฐานเพราะสามารถเดาความหมายจากคำส่วนหน้าได้
- ความหมายสำคัญของคำเรียกสีจะต้องไม่รวมความหมายกับคำเรียกสีอื่น เช่น dark green ‘เขียวเข้ม’ ไม่ใช่คำเรียกสีพื้นฐานเพราะซ้อนความหมายกับ ‘green’ สีเขียว
- ไม่เป็นคำที่ใช้กับวัตถุสิ่งของบางจำพวก เช่น blonde ‘บลอนด์’ ไม่ใช่คำเรียกสีพื้นฐานเพราะใช้กับผม และเฟอร์นิเจอร์เท่านั้น
- เป็นคำฝังใจ (psychologically salient) โดดเด่นในความรู้สึกของเจ้าของภาษา เด็กๆมักนึกถึงคำนี้ก่อน ปรากฏสม่มาเสมอในภาษาบุคคล (idiolect) คำว่า mauve ‘ม่วงสด’ ไม่ใช่คำเรียกสีพื้นฐาน
- เป็นคำที่สามารถปรากฏทางไวยากรณ์เช่นเดียวกันกับคำเรียกสีพื้นฐานอื่นๆ เช่น คำเรียกสีในภาษาอังกฤษมักลงท้ายว่า -ish ได้ ดังนั้น reddish เป็นคำเรียกสีพื้นฐาน ส่วน crimson ไม่ใช่คำเรียกสีพื้นฐานเพราะไม่มี crimsonish ซึ่งกรณีเจ้าของภาษาจะเป็นผู้บอกได้ดีที่สุด
- ไม่เป็นคำเรียกสีที่หมายถึงสีเดียวกับวัตถุ เช่น sky blue, สีปีกแมลงทับ, สีกลีบบัว คำยืมจากภาษาอื่นไม่ใช่คำเรียกสีพื้นฐาน เช่น ช็อกกิ้งฟังก์ ในภาษาไทย

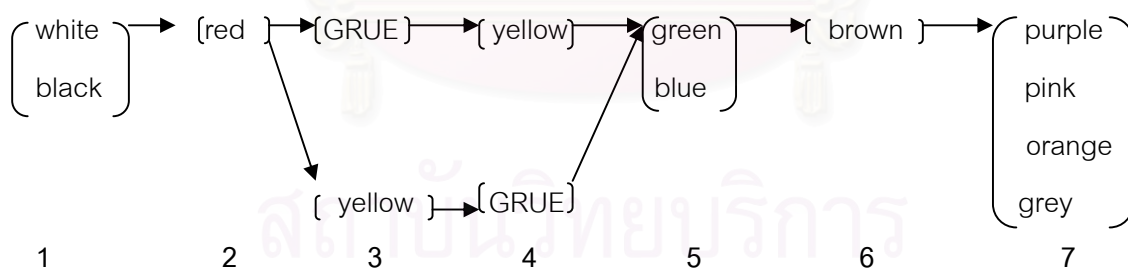
ฉะนั้นหากใช้เกณฑ์นี้ ในงานวิจัยของธีระพันธ์ เหลืองทองคำ (L. Thongkum, 1985:68 อ้างใน ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ, 2535: 12) ได้แสดงให้เห็นว่าภาษามลาบรีหรือภาษาของเผ่าผีตองเหลืองมีคำเรียกสีพื้นฐาน 4 คำ คือ ‘ขาว’, ‘ดำ’, ‘กรู’, ‘แดง’ ภาษาเข้า

มีคำเรียกสีพื้นฐาน 6 คำ คือ ⁴⁵ ‘ดำ’, ²¹ ‘ขาว’, ⁴⁵ ‘แดง’, ³¹ ‘เหลือง’, ³³ ‘เขียว’, และ ⁴⁵⁴ ‘น้ำเงิน’ ส่วนในงานของอมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2538 :108) แสดงให้เห็นว่า ภาษาไทยมีคำเรียกสี 12 คำ คือ ขาว ดำ แดง เหลือง เขียว ฟ้ำ น้ำเงิน น้ำตาล เทา ม่วง ชมพู และ ส้ม ในงานวิจัยของธนาพันธ์ ทรงดี (Trongdee, 1998: 206) แสดงให้เห็นว่าภาษาซาไกกลุ่มกัน ชิว ซึ่งอาศัยอยู่แถบอำเภอธารโต จังหวัดยะลา มีคำเรียกสีพื้นฐาน 6 คำ คือคำว่า ~ ‘สีขาว’ ~ ‘สีออกดำ’ ~ ‘สีแดงสด’ ~ ‘สีออกแดง’ ~ ‘สีเหลือง’ และ ‘สีเขียว’ โดยไม่มีคำเรียกสีไม่พื้นฐานเลย

เป็นที่สังเกตว่าคำเรียกสีเพียงคำเดียวในภาษาที่มีจำนวนคำเรียกสีน้อย จะกินความหมายรวมของสีในภาษาที่มีคำเรียกสีมากไว้หลายคำศัพท์ ดังเช่นในงานวิจัยของฮาโรลด์ คอนคลิน (Conklin, 1964 :190) กล่าวว่า () ในภาษาฮานู มีความหมายว่า สีมืด หรือเฉดสีออกดำ จะมีขอบเขตความหมายรวมสี black(สีดำ) violet(สีม่วง) indigo(สีคราม) blue(สีฟ้า) dark green(สีเขียวเข้ม) และ dark gray(สีเทาเข้ม) ในภาษาอังกฤษ เข้าไว้ด้วย เป็นต้น

ในการศึกษาคำเรียกประเภทสีในภาษาต่าง ๆ นั้น เคย์พบว่า (Kay, 1975) คำเรียกสีในโลกนี้มีลำดับเรื่องเวลาในการเกิดที่เป็นสากลทั่วโลก จึงได้เสนอทฤษฎีวิวัฒนาการของคำเรียกสีพื้นฐาน ซึ่งแบ่งออกเป็น 7 ระยะเวลา ดังแสดงในภาพ 2.7

ภาพ 2.7 ลำดับวิวัฒนาการของคำเรียกสีพื้นฐานของเคย์ (จาก Kay, 1975)

จากภาพ 2.7 สรุปได้ว่าภาษาทุกภาษาจะเกิดคำเรียกสีพื้นฐาน ในระยะที่หนึ่ง 2 คำ คือสีขาว และสีดำ ซึ่งเป็นตัวแทนกลุ่มสีสว่าง(ขาว/แดง/เหลือง) และตัวแทนกลุ่มสีมืด(ดำ/เขียว/น้ำเงิน) ตามลำดับ หลังจากนั้นสีแดงจะเกิดขึ้นในระยะที่ 2 ของวิวัฒนาการโดยแยกตัวออกมาจากกลุ่มสีสว่าง ส่วนวิวัฒนาการระยะที่ 3 เกิดขึ้นได้ 2 กรณีคือ กรณีที่ 1 กลุ่มสีสว่างแยกออกเป็นสีเหลือง หรือกลุ่มสีมืดแยกตัวออกเป็นสี GRUE – ‘เขียว/น้ำเงิน’ เมื่อมาถึงวิวัฒนาการระยะที่ 4 จะมีคำเรียกสี 5 คำคือ ดำ

ขาว แดง เหลือง และ เขียว/น้ำเงิน หลังจากนั้นสี เขียว/น้ำเงิน จะแยกออกเป็นสีเขียว และ สีน้ำเงิน อย่างเด็ดขาดในวิวัฒนาการระยะที่5 ส่วนระยะที่6นั้น จะปรากฏสีน้ำตาล ซึ่งเกิดจากการรวมสีระหว่าง สีดำและสีเหลือง และเมื่อถึงวิวัฒนาการระยะสุดท้ายจะเกิด สีชมพู(แดง+ขาว) ม่วง (แดง+น้ำเงิน) ส้ม (แดง+เหลือง) เทา (ขาว+ดำ) ในที่สุด

หากยึดตามทฤษฎีวิวัฒนาการจะพบว่า คำเรียกสีในภาษาไทยกำลังอยู่ในระยะที่ 7 เพราะมี คำเรียกสีพื้นฐานครบถ้วน แต่จากงานวิจัยต่อมาของรุจิวรรณ เหล่าไพโรจน์ (Laophairoj, 2003) พบว่าข้อสรุปวิวัฒนาการนี้ อาจจะไม่เป็นจริงเสมอไป เพราะคำเรียกสีในภาษาไทยเวียดนามอยู่ในระยะที่7 เหมือนภาษาไทย แต่ไม่มีคำเรียกสีที่หมายถึงสีส้มโดยเฉพาะ อีกทั้งในระยะที่ 5 นั้น ภาษาเวียดนามมี คำเพียงคำเดียวคือ ที่หมายถึงสีเขียว สีฟ้า และสีน้ำเงิน (GRUE) ซึ่งถ้าตามทฤษฎีสีเหล่านี้ จะต้องแยกตัวเป็นเอกเทศอย่างสมบูรณ์แล้ว ส่วนในภาษาลาวกลับมีคำเรียกสี 11 คำ คือ ขาว ดำ แดง เหลือง ส้ม(เขียว) ทอง(น้ำตาล) อืด(ม่วง) บัว(ชมพู) ฟ้า เทา และแสด(ส้ม) โดยไม่มีคำ เรียกที่หมายถึงสีน้ำเงิน

ในงานวิจัยเรื่องคำเรียกสี การจัดกลุ่มสีพื้นฐานมีความสำคัญมาก เพราะเป็นตัวแทนของ ประเภทสี (color category) ในแต่ละวัฒนธรรม ประเภทสีในวัฒนธรรมนั้นๆจะแสดงให้เห็นว่าคนใน วัฒนธรรมนั้นแบ่งแยกสีที่เขามองเห็นอย่างไร ฉะนั้นวัฒนธรรมต่างกันย่อมมีการจัดประเภทสรรพสิ่ง ต่างกัน

2.1.6.2 คำเรียกญาติ

คำเรียกญาติเป็นวงคำศัพท์อีกกลุ่มหนึ่งที่มีการนำมาวิเคราะห์ทางภาษาศาสตร์ชาติพันธุ์เป็น จำนวนมาก นอกเหนือจากการศึกษาเรื่องคำเรียกญาติของชาวโทรเบเรียนโดยซูซาน พี มงตากิว (Montague, 2003) ที่กล่าวข้างต้นแล้ว อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (Prasithratsint, 2000) ศึกษาคำ เรียกญาติในภาษาไทย โดยใช้วิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบในเรื่อง "A componential analysis of kinship terms in Thai" พบว่าภาษาไทยกรุงเทพฯ มีคำเรียกญาติพื้นฐาน 18 คำ คือ 'พ่อ' 'แม่' 'ปู่' 'ย่า' 'ตา' 'ยาย' 'ทวด' 'เหี้ยด' 'ลูก' 'พี่' 'น้อง' 'ลุง' 'ป้า' 'น้า' 'อา' 'หลาน' 'เหลน' 'โหลน' ซึ่ง ต่างกันด้วยมิติแห่งความแตกต่าง 5 มิติ คือ รุ่นอายุ (generation) สายเลือด (lineality) อายุ (age) เพศ (sex) และ ฝ่ายพ่อแม่ (parental link) ตัวอย่างเช่น 'พ่อ' และ 'ลูก' ต่างกันเพราะมิติในเรื่อง รุ่น อายุ (generation) ส่วน 'น้า' และ 'อา' ต่างกันเพราะมิติเรื่อง สายเลือด (lineality)

งานวิจัยคำเรียกญาติในภาษาคำเมืองใน 4 จังหวัดภาคเหนือ ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน และลำปาง โดยวิภัษรินทร์ ประพันธ์ศิริ(2535) พบมิติแห่งความแตกต่าง 5 มิติ เช่นเดียวกับงานของ อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (Prasithratsint, 2000) แต่มีรายละเอียดย่อยของคำที่ต่างกันคือ คำเรียกญาติในรุ่นเดียวกับตัวเองแต่อายุมากกว่า ผู้บอกภาษาที่เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ใช้คำว่า ‘ ‘ แต่ผู้บอกภาษาที่ลำปางใช้คำว่า ‘ ‘ เป็นต้น

งานวิจัยคำเรียกญาติภาษาจีนฮกเกี้ยนในภาคใต้ของไทยและเกาะปีนังโดยศุภมาส เ่งฉ้วน (2537) มีมิติแห่งความต่างเพิ่มเติมอีก 1 มิติ คือ [การแต่งงาน] เช่น ผู้พูดภาษาจีนฮกเกี้ยนที่กระบี่ เรียก “ป้า” และ “น้ำ” จากสายพ่อว่า 1- ‘กอ’ แต่มีคำเรียก “ป้าสะใภ้” ว่า 4 - ‘อ้อม’ และ “น้ำสะใภ้” ว่า 4 - ‘ซิม’ นั้นแสดงว่าการแต่งงานมีความสำคัญมากในวัฒนธรรมชาวจีน อีกทั้งงานวิจัยชิ้นนี้ยังแสดงให้เห็นว่าชาวจีนฮกเกี้ยนให้ความสำคัญกับความ เป็นเพศชาย และอาวุโสอีกด้วย

2.1.6.3 คำเรียกรส

คำเรียกรสเป็นอีกวงคำศัพท์หนึ่งที่มีการศึกษาแนววรรณศาสตร์ชาติพันธุ์ เพราะคำเรียกรสเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกชนชาติมี ตราบใดก็ตามที่มีการรับประทานอาหาร มีการกินเพื่อดำรงชีวิต ตราบนั้นก็ยังต้องมีคำเรียกรสเกิดขึ้น จำนวนคำเรียกรสมีความแตกต่างกันไปตามวัฒนธรรมการกินของแต่ละชนเผ่า ในทางวิทยาศาสตร์ระบุว่า การรับรู้รสเกิดจากต่อมรับรู้รสซึ่งกระจายกันอยู่บนส่วนต่างๆ ของลิ้น อัญชุลิกา ผาสุขกิจ (2543) จึงได้ใช้ตำแหน่งปุ่มรับรู้รสบนลิ้นมาเป็นมิติหนึ่งในการวิเคราะห์คำเรียกรสในภาษาไทยทั้ง 4 ถิ่น เช่น ‘เปรี้ยว’ และ ‘เผ็ด’ ต่างกันเพราะ เปรี้ยวมีการใช้ปุ่มรับรู้รส แต่เผ็ดไม่ใช้ปุ่มรับรู้รส ดังนี้

‘เปรี้ยว’	‘เผ็ด’
$\begin{pmatrix} + \text{ปุ่มรับรู้รส} \\ + \text{ข้างลิ้น} \\ + \text{กรด} \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} - \text{ปุ่มรับรู้รส} \\ + \text{รสที่ลิ้น} \\ + \text{สเปรี้ยว} \end{pmatrix}$

งานวิจัยที่ทำต่อมาเกี่ยวกับเรื่องคำเรียกรสกับวัฒนธรรมการกินของชาวจีนแต่จิวโดยพรลัดดา เมฆบัณฑิต(2547) ไม่ได้ใช้มิติ ‘ปุ่มรับรู้รส’ มาวิเคราะห์แต่ใช้มิติที่เกิดจากความรู้สึกในการรับประทานอาหารมาเป็นมิติวิเคราะห์ เช่น [ความคงทน] [ความเผ็ดร้อน] [การขึ้นจมูก] [ความแสบ] [ความ

เหนียวคอก [ความกระหายน้ำ] และ [ความเสียวฟัน] ทำให้ 'เปรี้ยว' และ 'เผ็ด' ต่างกันเพราะมิติ [ความคงทน] ดังนี้

‘เปรี้ยว’	‘เผ็ด’
$\begin{pmatrix} - \text{คงทน} \\ - \text{เหนียวคอก} \\ + \text{เสียวฟัน} \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} + \text{คงทน} \\ + \text{เหนียวคอก} \\ + \text{แสบ} \end{pmatrix}$

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับผีทางวิทยาศาสตร์ จิตวิทยา ศาสนาและสังคมวัฒนธรรม

2.2.1 แนวคิดทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับผี

ด้วยธรรมชาติของความเป็น “วิทยาศาสตร์” จึงทำให้นักวิทยาศาสตร์หลายคนพยายามให้เหตุผลว่าสิ่งที่คิดว่าเป็น “ผี” คืออะไร อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา⁵ กล่าวถึงผีทางวิทยาศาสตร์ว่าเป็นกลุ่มของพลังงานชนิดหนึ่ง แต่มีคลื่นความถี่ที่สอดคล้องกับความถี่ของประสาทตาจึงทำให้มองเห็นได้ แนวคิดนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ โดนัลด์ จี. คาร์เพนเตอร์⁶ ที่ได้ทดสอบและระบุสาเหตุของการเห็นสิ่งที่เรียกว่า “ผี” ว่าเป็นพลังงานรูปแบบหนึ่งที่เกิดจากแรงกระตุ้นแบบกะทันหัน เป็นจังหวะๆที่เรียกว่าอิมพัลส์ (impulses) โดยแต่ละอิมพัลส์มีค่าเฉลี่ย 60 จูลส์ (joules) ดังนั้นผีจึงเป็นการปรากฏกายของพลังงานที่เกาะตัวเป็นกลุ่มก้อนแล้วสามารถทำงานร่วมกันได้เหมือนหน่วยหนึ่งของชีวิต

2.2.2 แนวคิดทางจิตวิทยาเกี่ยวกับผี

เลอสมอร์ค ฟุ่มชูศรี (2531:18) กล่าวว่า การรับรู้เห็นสิ่งที่เรียกว่า “ผี” นั้น ทางจิตวิทยาเห็นว่าเป็นอาการที่เกิดจากความผิดปกติของประสาทสัมผัส (disorder of perception) ทำให้ประสาทหลอนหูแว่ว เห็นภาพลวงตา ได้กลิ่นต่างๆที่ไม่ได้เกิดขึ้นจริง เช่น ได้ยินเสียงผู้อื่นพูดด้วย มองเห็นภาพที่คนอื่นมองไม่เห็น เป็นต้น อาการผิดปกติทางประสาทสัมผัสเช่นนี้พบได้ในผู้ป่วยโรคจิตเภท (schizophrenic reaction/ Split personality) ซึ่งเป็นลักษณะสภาพจิตแตกแยก มีความคิดบิดเบือนจากความเป็นจริง ไม่สนใจสภาพแวดล้อม มีอาการหลงผิด ประสาทหลอน มีการคิดที่ผิดปกติ ผู้ป่วย

⁵ จาก เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. 2538. ขอคิดด้วยคน ตอน ผี [เทพบันเทิงภาพ]. กรุงเทพมหานคร: วีซีดีเอก.

⁶ สุเจตน์ ลายดี. 2545. ผีในแง่จิตวิทยาศาสตร์. ต่วยตูนพิเศษ 30.

ไม่สามารถแยกแยะได้ว่าสิ่งใดเป็นเรื่องจริงและสิ่งใดไม่ใช่เรื่องจริง ทำให้เกิดพฤติกรรมหรืออาการแปลกๆขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับคำอธิบายของวิกา เหมือนเป็ว (2547: 169-173) ว่าผู้ป่วยจะมีอาการหลงเชื่อผิด เช่นระแวงว่าคนในโทรทัศน์มาด่าตน คิดว่าตนสามารถส่งกระแสจิตได้ อาการประสาทหลอน ได้ยินเสียงคนพูดด้วยโดยที่ไม่มีใครพูด (หูแว่ว) เห็นภูตผีปีศาจ (ภาพหลอน) มีความรู้สึกที่ว่าตนเองเป็นผู้พิเศษ สามารถได้ยินข้อความหรือสื่อสารกับพระเจ้า หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้ ทำให้ตนเองรู้เหตุการณ์ล่วงหน้าได้ เป็นต้น

2.2.3 แนวคิดทางศาสนาเกี่ยวกับผี

อีปี ทายเลอร์ (Tylor, 1972) กล่าวไว้ในเรื่อง Animism ว่าศาสนาคือความเชื่อในเรื่องวิญญาณ เมื่อมีผู้เชื่อมากขึ้น ความเชื่อจึงกลายเป็นลัทธิ แล้วจึงเจริญขึ้นเป็นศาสนาในที่สุด ดังนั้นความเชื่อในเรื่องผีจึงจัดเป็นความเชื่อทางศาสนารูปแบบหนึ่งด้วย สอดคล้องกับคำกล่าวของกรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์⁷ ในหนังสือศาสนสมเด็จเจ้าว่า "...แก่นของศาสนาไม่ว่าชาติใดๆ ต้องถือ God คือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ไม่เห็น ว่าให้ตรงก็คือ 'ผี' ด้วยกันทั้งนั้น...."

ในเอกสารพื้นฐานวัฒนธรรมไทย ณรงค์ เสงี่ยมประชา (2539) ระบุว่าคนไทยนับถือผีมาก่อนเมื่อรับศาสนาพุทธและพราหมณ์เข้ามา จึงมีการผสมผสานหลักความเชื่อและวิถีการปฏิบัติเข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน ดังจะเห็นได้ในพิธีกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน คือ มีพิธีกรรมทางพุทธศาสนาเช่น การทำบุญตักบาตร การสวดพระอภิธรรม และพิธีกรรมทางพราหมณ์ เช่น การตั้งศาลพระภูมิ การบายศรีสู่ขวัญ และพิธีกรรมทางผี เช่น การทำบุญบ้าน การเลี้ยงผี เป็นต้น นอกจากนี้ศรีศักรวัลลิโภดม (Vallibhotama, 1983) กล่าวว่า ศาสนาพุทธได้สั่งสอนเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด และให้ทำความดีเพื่อเป็นผลบุญส่งต่อไปถึงชาติหน้า ส่วนศาสนาพราหมณ์เชื่อในเรื่องอิทธิฤทธิ์และอำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาติ ดังนั้นเมื่อทั้งสองศาสนาได้ผสมผสานเข้าหากัน จึงก่อให้เกิดความเชื่อว่า สิ่งที่หลุดลอยออกจากกายคือวิญญาณ จะเวียนว่ายตายเกิดไปตามเงื่อนไขของคุณความดีที่สะสมไว้ หากบุญหรือคุณความดีไม่เพียงพอหรือยังมีความกังวลใดๆทางโลก วิญญาณจะเกิดเป็นผีอยู่ตามภพภูมิต่างๆ หรือบางทีอาจจะเหว่ร้อนอยู่บนโลกร่วมกับมนุษย์ จนกว่าจะหมดกรรมหรือหมดห่วงกังวล ดังนั้นพิธีกรรมในพุทธศาสนาจะมีผีเป็นส่วนร่วมด้วยเสมอ เช่น เมื่อสวดมนต์ ถวายภัตตาหารเสร็จก็จะมีการรดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้กับผี เป็นต้น

⁷ จาก มุกหอม วงษ์เทศ. 2549. ยังคงอ่านศาสนสมเด็จเจ้า. ศิลปวัฒนธรรม 29 , (กรกฎาคม):32-35.

2.2.4 แนวคิดทางสังคมและวัฒนธรรมเกี่ยวกับผี

เสาวภา ไพทยวัฒน์ (2538) กล่าวว่า การดำเนินชีวิตประจำวันของคนไทย มีแนวคิดผูกพันอยู่ในเรื่องความเชื่อเรื่อง “ผี” มาตั้งแต่เกิดจนตาย เช่นเมื่อเด็กเกิดต้องนำเด็กไปไว้ที่ประตูบ้านเพื่อให้เทวดาคุ้มครองรักษา เพราะเชื่อว่ามนุษย์ที่เกิดมามีผีเป็นผู้ปั้นรูปร่างลักษณะแล้วคอยดักจับวิญญาณ ใสรูปให้มีชีวิตก่อนเข้าสู่ครรภ์มารดา จึงเกิดความเชื่อว่าเป็นเจ้าของลูกมาก่อน เมื่อเกิดมาก็มีการ “ซื้อลูก” จากผี เพราะเชื่อว่าช่วง 3 วันแรก เป็นช่วงเวลาที่ผีอาจจะมาทวงลูกคืนไปอยู่ด้วยตามเดิม ทำให้เด็กอาจเสี่ยงตายได้ จนเกิดคำกล่าวที่ว่า “3 วันลูกผี 4 วันลูกคน” ถ้าลูกรอดพ้น 3 วันนี้ได้ ก็เชื่อว่าลูกจะอยู่เติบโตเป็นผู้ใหญ่ได้ ด้วยความคิดเช่นนี้ จึงเกิดการกระทำที่อาจเรียกว่า “การหลอกผี” เช่น ตั้งชื่อลูกด้วยชื่อที่น่ารังเกียจ หรือนำชื่อสัตว์มาตั้งให้ เพื่อบอกผีให้รู้ว่า “นั่น” ไม่ใช่ลูกคน ได้แก่ ดำ มีด หมา อึ่ง เป็นต้นเมื่อตายก็มีการใส่เหรียญไว้ในปากศพ เพื่อนำไปใช้ในโลกลงนนั้นก็เพราะเชื่อว่า เมื่อมีการตายคนนั้นย่อมกลายเป็นผี

ความเชื่อเรื่องผีจึงมีบทบาทสำคัญในการควบคุมคน ดังที่สิริวัฒน์ คำวันสา(2539: 294) ได้กล่าวว่า มีการนำความเชื่อเรื่องผีมาปลุกฝังเรื่องการรู้จักหน้าที่ ความรับผิดชอบ และส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม เช่นลูกคนใดไม่เชื่อฟังคำที่พ่อแม่สอนสั่ง ผีจะมารังควาน ส่วนพ่อแม่ที่ไม่ดูแลลูกให้ดี ผีจะมารับตัวลูกกลับคืนไป ดังนั้นถ้าอยากทำให้ผีไม่มารบกวน ต้องทำตนให้ดี รู้จักเกรงกลัวต่อบาปอย่างในเรื่องไตรภูมิพระร่วง จนมีคติว่า “คนดีผีคุ้ม”

และเมื่อมองในระดับชนชั้นปกครอง ลิขิต ธีรเวคิน(2540: 52) กล่าวว่า มีการนำเรื่องผีเข้าไปแทรกในระบบการเมืองการปกครองเช่นกัน เช่นในการทำพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาจะมีการเชิญผี สิ่งที่มีอำนาจเหนือสรรพสิ่งอื่นๆ มาเป็นพยานเพื่อสาปแช่งผู้ที่คิดคดทรยศแผ่นดิน ธีรพงษ์ บัณฑิต (2545: 302) ได้ยกตัวอย่างเพิ่มเติมว่า เมื่อรัฐมนตรีจะเข้ารับตำแหน่งใหม่ก็จะมีการบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำกระทรวง แม้ว่ากระทรวงนั้นจะเป็นกระทรวงที่เกี่ยวข้องกับความทันสมัย ความรู้แจ้ง อย่างกระทรวงวิทยาศาสตร์ก็ตาม การกระทำเช่นนั้นแสดงให้เห็นอิทธิพลของผีว่ามีอำนาจเหนือจิตใจมนุษย์ ไม่ว่าจะความรู้ทางวิทยาศาสตร์จะก้าวหน้าเพียงใด อีกทั้งยังสามารถสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชุมชนได้อย่างกลมกลืน อันจะนำไปสู่การกำหนดพฤติกรรมที่คล้ายคลึงกัน อีกทั้งเป็นการบังคับให้สมาชิกในชุมชนประพฤติตนอยู่ในกรอบ เนื่องจากเกรงกลัวอำนาจของผี

จากเอกสารที่ได้ทบทวนมาข้างต้น จะเห็นว่าเอกสารส่วนใหญ่จะมีลักษณะพรรณนา หรือให้คำบรรยายทั่วไปเท่านั้น อย่างไรก็ตามยังมีงานวิจัยบางเรื่องที่พยายามจัดระบบหรือพยายามแบ่งประเภทผีให้มีความชัดเจนมากกว่าเดิม เช่น งานของสุรัตน์ วรางค์รัตน์และคณะ(2531) ที่อาศัยเกณฑ์คุณสมบัติในการปฏิบัติพิธีกรรมเป็นเครื่องมือสำคัญในการแบ่งชนิดผีของชาวกะเลิง ในหมู่บ้านบัว จังหวัดสกลนคร ออกเป็น 5 ชนิดคือ 1) ผีเรือน 2) ผีตาแฮก 3) ผีป่าผีภู 4) ผีปู่ตา และ 5) ผีน้ำผีฟ้า โดยลูกหลานจะมีการแบ่งซีกด้านซ้ายของตัวบ้านให้เป็น “มุมผีเรือน” ซึ่งจะมีการตกแต่งหิ้งบูชาและตั้งเครื่องเซ่นไหว้ในวันธรรมสวดเพื่อให้เป็นที่อยู่ของผีเรือน ส่วน ผีตาแฮก นั้นนับถือว่าเป็นผีที่ดูแลไร่นาดังนั้นจึงจัดพิธีกรรมโดยนำกล้ามาปักในนาของแต่ละคน พร้อมกับว่าบทพิธีกรรมด้วย ส่วนในช่วงเดือน 6 จะเป็นช่วงที่ปฏิบัติพิธีกรรมขอฟ้าฝนจาก ผีป่าผีภู ซึ่งเป็นผีที่ดูแลรักษาป่าเขาต้นน้ำลำห้วย ด้วยการนำข้าวปลาอาหาร ไปตั้งเซ่นที่ต้นน้ำของสายน้ำที่ไหลมาเลี้ยงหมู่บ้านส่วนในช่วงขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 จะเป็นเวลาที่ปฏิบัติพิธีกรรมเซ่นไหว้ ผีปู่ตา ซึ่งเป็นผีผู้ใหญ่ที่ช่วยเหลือชาวบ้านไม่ให้ถูกคนภายนอกคุกคาม โดยในการทำพิธีนั้นจะต้องมี “เฒ่าจ้ำ” ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการประกอบพิธีกรรม ทำยที่สุดคือ ผีน้ำผีฟ้า ซึ่งเชื่อว่าเป็นผีที่มาจากที่อื่น มาทางอากาศและสายน้ำ ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้ชาวบ้านเจ็บป่วย จะต้องมี “หมอมยา” หรือแม่หมอมเป็นผู้รักษาอาการเจ็บไข้ นั้น ด้วยการให้ ผีน้ำผีฟ้า ย้ายมาสิงสู่อยู่ในตัวแม่หมอมแทน ดังนั้นเมื่อถึงเทศกาลเลี้ยงผีประจำปีของแม่หมอมในเดือน 5 จึงมีการทำเรือหยวกกล้วยเพื่อให้ผีในตัวแม่หมอมย้ายลงมาอยู่ในหยวกกล้วยแล้วทิ้งลงแม่น้ำไปเสีย

งานวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาของสุรพล ดำริห์กุล(2545)เรื่องการนับถือผีในหมู่บ้านภาคเหนือกลุ่มศึกษาหมู่บ้านแม่เหี้ยวใต้ จังหวัดลำปาง ที่ยังคงมีความเชื่ออย่างเหนียวแน่นว่าทุกหนทุกแห่งมีเทวดารักษาอยู่ สุรพลพบว่าผีที่ได้รับการนับถือจากชาวบ้านมี 3 กลุ่มคือ 1.ผีเจนนบ้านเจนมเมือง 2.ผีวงศ์หรือผีชะกุล และ 3.ผีเรือนหรือผีเฮือน โดยผีเจนนบ้านเจนมเมืองคือ ผีที่มีหน้าที่ดูแลทุกข์สุข คุ้มครองคนในหมู่บ้าน เป็นผีเจ้าเมืองเจนม แห่งขุนเขาเชียงดาว ส่วนผีวงศ์หรือผีชะกุลเป็นผีบรรพบุรุษของวงศ์ตระกูลหรือเครือญาติที่นับถือร่วมกัน อันเป็นเครื่องหมายว่าเป็นญาติพี่น้องกัน มีหน้าที่คุ้มครอง ดูแล ลงโทษลูกหลานแต่เฉพาะในสายตระกูลเครือญาติเท่านั้น และสุดท้ายผีเรือนหรือผีเฮือนเป็นผีที่ดูแลในระดับครอบครัว มีหน้าที่รักษาบ้านเรือน ดูแลลูกหลาน ควบคุมพฤติกรรมของคนที่อยู่ในเรือนทุกอย่าง การที่ชาวบ้านยังมีความเชื่อในเรื่องผีอยู่นี้ทำให้คนในหมู่บ้านยังมีความเป็นพวกเป็นพ้องกัน อยู่ร่วมกันอย่างสันติ ผีจึงเป็นมากกว่าเรื่องเร้นลับ

นอกจากนี้ในงานวิจัยของ ดอน ทวน นาม (Dau Tuan Nam, 2002) ได้พยายามแสดงระบบผีของชาวไทในเขตคูยแจ้ เมืองเง้ ประเทศเวียดนาม (Quy Chau area, Nghe, Vietnam) ว่ามีอยู่ 6

ประเภทคือ 1) ผีเมืองฟ้า (phi in muong pha) ถือว่าเป็นผีที่สูงส่งกว่าผีชั้นอื่นๆ เรียกว่า phi then – ‘ผีแถน’ ซึ่งจะมีคำต่อท้ายตามสิ่งที่แถนตนนั้นๆดูแล เช่น then bua – ‘แถนบัว’ ดูแลสัตว์เลี้ยง เป็นต้น หัวหน้าผีแถนเรียกว่า then luong – ‘แถนหลวง’ ซึ่ง “หลวง” แปลว่า ‘ใหญ่’ 2) ผีบ้านผีเมือง (phi of ban of muong) มีการเรียกขานว่า phu chau xua – ‘ปู่เจ้าสัว’ ซึ่งมีหน้าที่คุ้มครองความเป็นอยู่ของคนใน 2 ระดับคือ ระดับแรกเป็นผีที่ดูแลระดับบ้านหรือครอบครัวเรียกว่า “chau xua” – ‘เจ้าสัว’ ระดับหลังคือเป็นผีที่ดูแลในระดับเมือง เรียกว่า “chau muong” – ‘เจ้าเมือง’ 3) ผีขวัญ (phi van – phi of the souls) หรือก็คือ “van” – ‘ขวัญ’ ซึ่งเชื่อว่าในตัวทุกคนมี 32 ขวัญกระจายทั่วทั้งร่างกาย เช่น van hua – ‘ขวัญหัว’, van tap – ‘ขวัญตบ’ เป็นต้น 4) ผีบรรพบุรุษ (phi ancestors) เรียกว่า phi dam – ‘ผีดำ’ คือบรรพบุรุษสายตระกูลที่เสียชีวิตไปก่อนหน้านี้แล้ว ซึ่งยังอยู่ร่วมกับลูกหลานเพื่อดูแลคุ้มครองลูกหลานต่อไป 5) ผีสายพ่อ(phi patrons of religious practitioners) และ 6) ผีในธรรมชาติ (phi in the nature) เช่น phi pa - ผีป่า , phi dong – ผีดง และ phi hua cut – ผีหัวขาด เป็นต้น

จากการทบทวนงานวิจัยทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ในอดีต ทำให้ผู้วิจัยเข้าใจกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ได้อย่างถ่องแท้มากยิ่งขึ้น ซึ่งผู้วิจัยจะนำวิธีการจัดจำพวกแบบชาวบ้านและวิธีการวิเคราะห์ห้องศพประกอบ เป็นแนวทางในการวิเคราะห์การจัดจำแนกประเภทผีของชาวบ้านชุมชนวัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินงานวิจัย

ผู้วิจัยแบ่งขั้นตอนวิธีดำเนินงานวิจัยออกเป็น 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การเก็บข้อมูลเบื้องต้น 2) การเตรียมเครื่องมือที่ใช้ในการบันทึกข้อมูล 3) การเก็บข้อมูลจากผู้บอกภาษา 4) การคัดเลือกคำเรียกประเภทผีและระบุความหมายของคำเรียกประเภทผี 5) การวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมายของคำเรียกประเภทผี และ 6) การวิเคราะห์ทัศนคติเกี่ยวกับผีของคนไทยจากความหมายของคำเรียกประเภทผี

3.1 การเก็บข้อมูลเบื้องต้น

ในการเก็บข้อมูลเบื้องต้นนั้น ผู้วิจัยแบ่งการดำเนินการออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) การเก็บข้อมูลจากเอกสารสิ่งพิมพ์ 2) การคัดเลือกจุดเก็บข้อมูลและผู้บอกภาษา

3.1.1 การเก็บข้อมูลจากเอกสารสิ่งพิมพ์

ขั้นตอนนี้เป็นการรวบรวมข้อมูลเพื่อเตรียมจัดทำเครื่องมือที่จะนำไปใช้สัมภาษณ์ผู้บอกภาษา โดยผู้วิจัยรวบรวมคำที่คาดว่าเป็นคำเรียกประเภทผีจากแหล่งข้อมูลเอกสารสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือตำรา นวนิยาย รวมเรื่องเล่า หนังสือนิทาน ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องลึกลับ เวทมนต์ไสยศาสตร์ จากรายชื่อหนังสือทั้งหมดที่ได้จากการสืบค้นด้วยเว็บไซต์ของสถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ด้วยคำสำคัญว่า “ผี” ปรากฏจำนวนทั้งหมด 440 เล่ม ผู้วิจัยจึงได้คัดเลือกเล่มที่ซ้ำกันออก อีกทั้งยังคัดเลือกเล่มที่ไม่เกี่ยวเนื่องกับเรื่อง “ผี” แม้ว่าจะมีคำว่า “ผี” ปรากฏอยู่ก็ตาม เช่น เรื่องเล่าจากนายผี (อัศนี พลจันทร) เรื่อง ผีเสื้อ หรือเรื่อง กะเพราผี เป็นต้น จากนั้นจึงใช้การจับสลาก เพื่อให้เหลือเรื่องที่จะนำมาเป็นแหล่งข้อมูลทางเอกสารเบื้องต้น 10 เล่ม ได้แก่เรื่อง

- จารึกสมัยสุโขทัย (กรมศิลปากร, 2527)
- ชุนช้างขุนแผน (กรมศิลปากร, 2505)
- สาส์นสมเด็จพระเจ้า (กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, 2517)
- เมืองสวรรค์และผีसांगเทวดา (พระยาอนุমানราชชน, 2515)
- ปลายเทียน (แก้วแก้ว, 2544)
- อมมนุษย์นิยาย (ส.พลาายน้อย, 2520)
- ตำนานผีไทย (ส.พลาายน้อย, 2543)
- คนเห็นผีนาที่ชนหัวลูก (ศรีเพชร, 2545)

- **ผี-พระภูมิเจ้าที่ : ทัศนคติความเชื่อของสังคมเมือง** (พร้อมพงษ์, 2547)
- **พุ่มรัก พานสิงห์ คดีผีนางตะเคียน** (วินทร์ , 2547)

โดยผู้วิจัยใช้เกณฑ์คัดเลือกคำชั้นที่ 1 ในการคัดเลือกคำที่คาดว่าจะ เป็นคำเรียกประเภทผีจากข้อความในเอกสารและสิ่งพิมพ์ข้างต้น ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางที่นำมาใช้ในการคัดเลือกคำ จากคำตอบที่ผู้พูดภาษาไทยมาตรฐานทั่วไปว่า สิ่งที่จะถือว่าเป็น ผี นั้นต้องเป็นสิ่งที่อยู่เหนือการควบคุมของมนุษย์ จะปรากฏให้เห็นตัวหรือไม่ให้เห็นตัวก็ได้ ฉะนั้นผู้วิจัยจึงได้กำหนดเกณฑ์ในการเลือกคำที่จะนำมาวิเคราะห์ตามที่ระบุไว้ใน 1.4 ดังนี้

1. คำเรียกประเภทผีที่นำมาวิเคราะห์จะต้องเป็นคำที่พบว่าผู้บอกภาษาผู้จักเกินกว่า 60%
2. คำเรียกประเภทผีที่นำมาวิเคราะห์จะต้องเป็นคำเรียกประเภทผีที่ผู้บอกภาษาสามารถอธิบายความหมายของคำที่บอกนั้นได้ชัดเจน
3. คำเรียกประเภทผีที่นำมาวิเคราะห์ต้องไม่เป็นชื่อเฉพาะถิ่น
4. คำเรียกประเภทผีที่นำมาวิเคราะห์จะต้องไม่เป็นคำเรียกสิ่งที่อยู่ในสิ่งของเครื่องใช้ เช่น ผีแชมพู ผีสบู่ ผีตู้เย็น เป็นต้น

ฉะนั้นเมื่อคัดเลือกคำที่คาดว่าจะ เป็นคำเรียกประเภทผีจากเอกสารข้างต้น ตามเกณฑ์ที่กำหนด ผู้วิจัยได้คำทั้งสิ้น 81 คำดังแสดงในตาราง 3.1

ตาราง 3.1 คำที่คาดว่าจะ เป็นคำเรียกประเภทผี

กระสือ	เจ้าแม่กาลี	ปีศาจ	ผีตายทั้งกลม
กระหัง	เทพ	ปู่โสม	ผีตายโหง
กุมารทอง	เทพธิดา	เปรต	ผีถ้วยแก้ว
ขวัญ	เทพารักษ์	ผี	ผีนางดั่ง
จิต	เทวดา	ผีกองกอย	ผีน้ำ
เจ้าเขา	นางกวัก	ผีโสมด	ผีบ้านผีเรือน
เจ้าที่	นางตะเคียน	ผีเงือก	ผีป่า
เจ้าที่เจ้าทาง	นางตานี	ผีดิบ	ผีฟุ้งไต้
เจ้าป่า	นางฟ้า	ผีดูดเลือด	ผีมเหสักข์
เจ้าพ่อ	นางไม้	ผีตะเกียบ	ผีเร่ร่อน
เจ้าแม่	ปอบ	ผีตากผ้าอ้อม	ผีสาก

ตาราง 3.1 (ต่อ)

ผีเสื้อทเวดา	พระอินทร์	แม่ย่านาง	เวตาล
ผีห่า	พระอุมา	แม่ศรี	สัมภเวสี
ผีห่าซาตาน	พรายน้ำ	ยมบาล	สง
ผีอำ	แม่พระคงคา	ยมทูต	เสด็จเตี้ย
พระนารายณ์	แม่พระธรณี	รักษม	เสื่อสมิง
พระพรหม	แม่โพสพ	รัชกาลที่ 5	หลวงปู่
พระพุทธเจ้า	ภูตผีปีศาจ	รุกขเทวดา	โหงพราย
พระภูมิ	ภูติ	ฤาษี	
พระคิ่วะ	แม่ชื้อ	ลูกกรอก	
พระเสื่อเมือง	แม่นาค	วิญญาณ	

คำที่ได้จากขั้นตอนที่ 3.1.1 นำไปใช้ในการสัมภาษณ์ผู้บอกภาษาต่อไปในขั้นตอน 3.3

3.1.2 การคัดเลือกจุดเก็บข้อมูลและผู้บอกภาษา

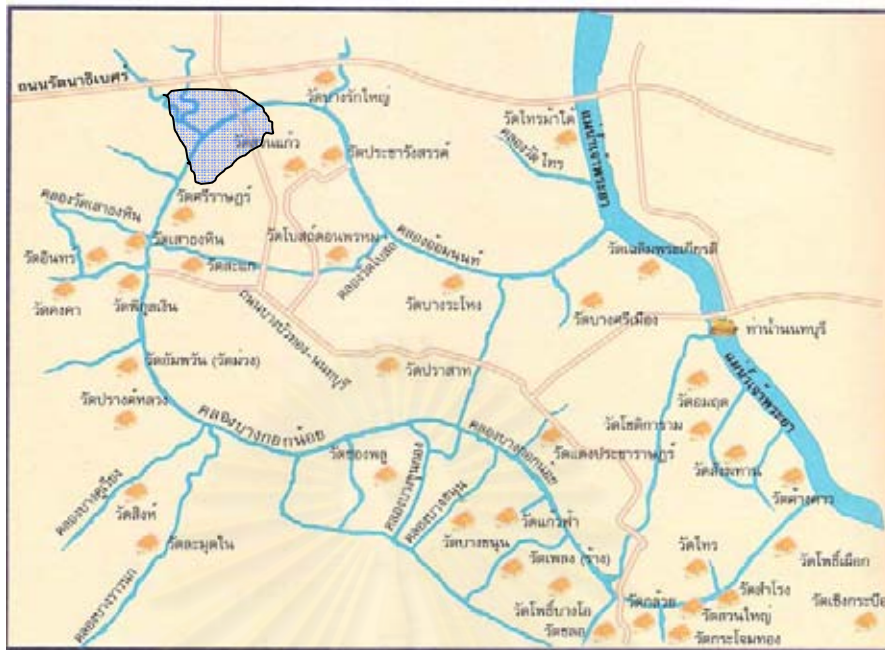
ผู้วิจัยเลือกชุมชนวัดสวนแก้ว อ.บางเลน จังหวัดนนทบุรี เป็นจุดเก็บข้อมูลด้วยเหตุผล

สำคัญ 2 ประการคือ 1.ด้านชุมชน และ 2.ด้านผู้บอกภาษา

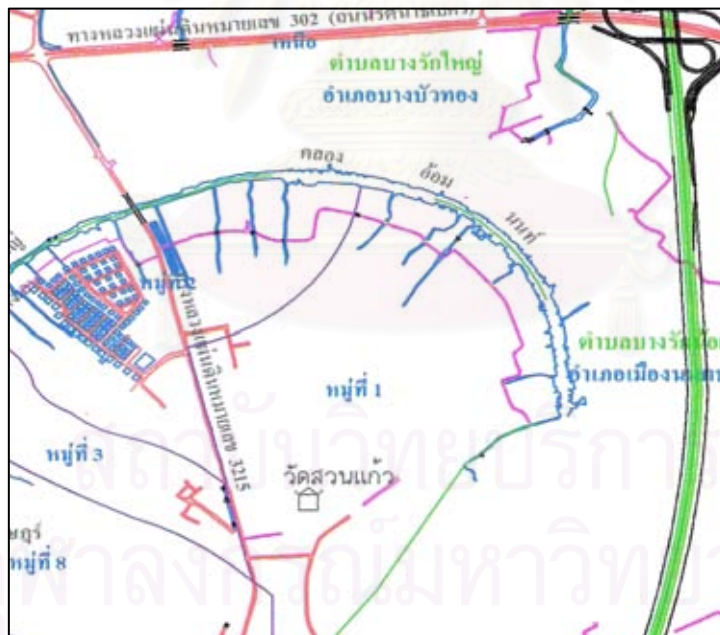
3.1.2.1 เกณฑ์การเลือกชุมชน

ชุมชนหมู่ที่ 1 ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี หรือชุมชนวัดสวนแก้ว ตามที่บุคคลภายนอกรู้จัก ได้ชื่อตามวัดสวนแก้วซึ่งเป็นศาสนสถานสำคัญของชุมชน นับเป็นชุมชนคนไทยเก่าแก่แห่งหนึ่งในจังหวัดนนทบุรีที่ยังรักษารูปแบบการดำเนินชีวิตอย่างชาวบ้าน นอกจากนี้ คนในชุมชนพูดภาษาไทยมาตรฐาน นับถือศาสนาพุทธ มีชีวิตความเป็นอยู่แบบกลางๆ คือไม่ทันสมัยจนเกินไปแต่ก็ไม่ล้าหลังเกินไป จึงเป็นตัวแทนที่ดีของคนไทยส่วนใหญ่ (mainstream) ของประเทศ ที่ไม่ใช่ไทยถิ่น ไทยกลุ่มน้อย หรือผู้อพยพ

จังหวัดนนทบุรีตั้งอยู่บริเวณดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำเจ้าพระยา อยู่ทางตอนเหนือของกรุงเทพมหานคร ลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มและมีแม่น้ำเจ้าพระยาไหลผ่าน อีกทั้งยังมีคูคลองที่เกิดตามธรรมชาติและเกิดจากการขุดของมนุษย์มากมายหลายสายเช่น คลองอ้อมนนท์ ซึ่งเป็นที่ตั้งของชุมชนวัดสวนแก้วด้วย

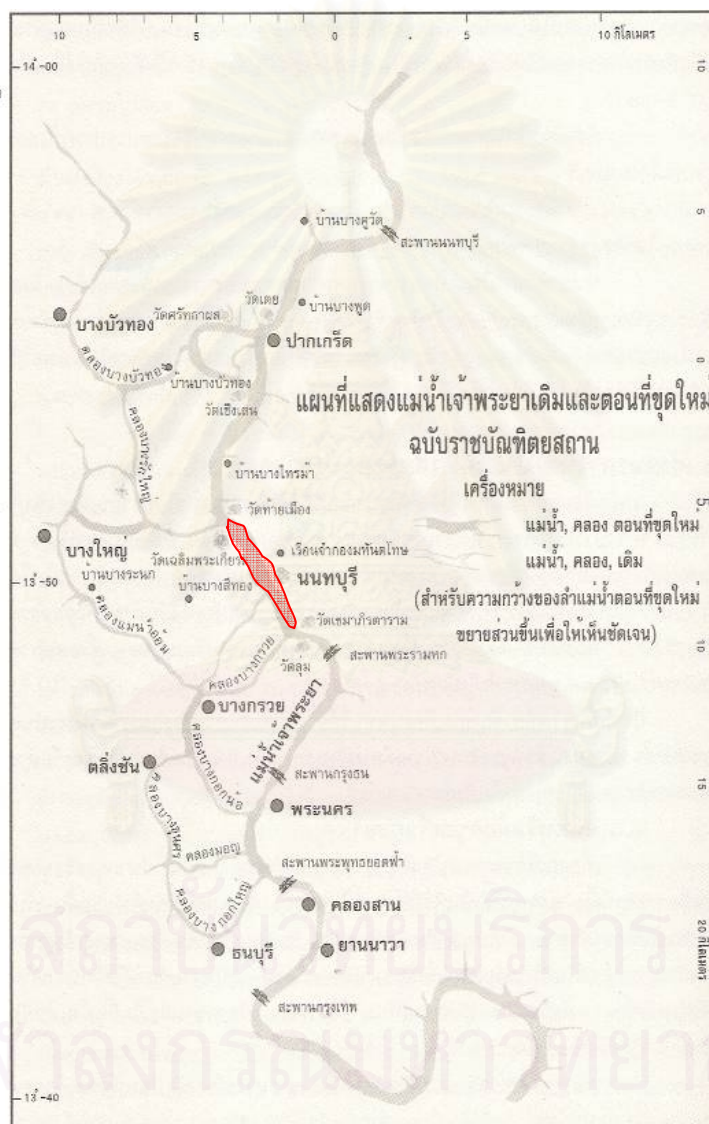

ภาพ 3.1 แผนที่แสดงที่ตั้ง ชุมชนวัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี (กรมศิลปากร, 2542:30)

ภาพ 3.2 แผนที่ขยายแสดงที่ตั้ง ชุมชนวัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี (ภาพโดยองค์การบริหารส่วน ต.บางเลน อ.บางใหญ่ จ.นนทบุรี, 2549)

คลองอ้อมนนท์เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “คลองแม่น้ำอ้อม” ไหลเชื่อมต่อกับคลองบางกอกน้อย บริเวณเขตบางกอกน้อยในปัจจุบัน ซึ่งถือว่าเป็นแม่น้ำเจ้าพระยาสายเดิม ก่อนจะมีการขุดคลองลัดตอนใต้วัดท้ายเมืองไปทะลุออกหน้าวัดเขมาภิรตารามในปี พ.ศ. 2179 ตรงกับรัชสมัยพระเจ้าปราสาททอง เมื่อขุดคลองลัดแล้วกระแสน้ำได้เปลี่ยนทางเดินไหลเข้าคลองลัดที่ขุดใหม่ นานๆ เข้าจึงกลายเป็นแม่น้ำเจ้าพระยาสายใหม่ แม่น้ำสายเดิมจึงตื่นเงินลดขนาดกลายเป็นคลองไป (กรมศิลปากร, 2542:5)

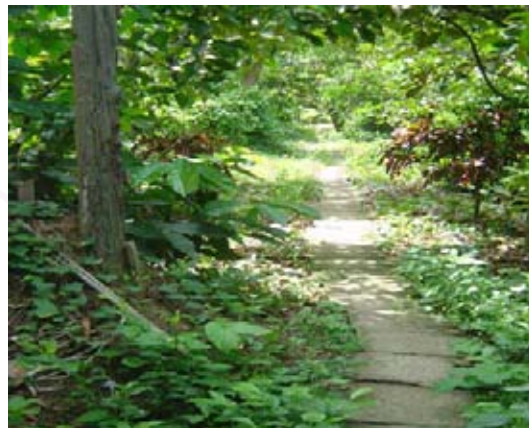
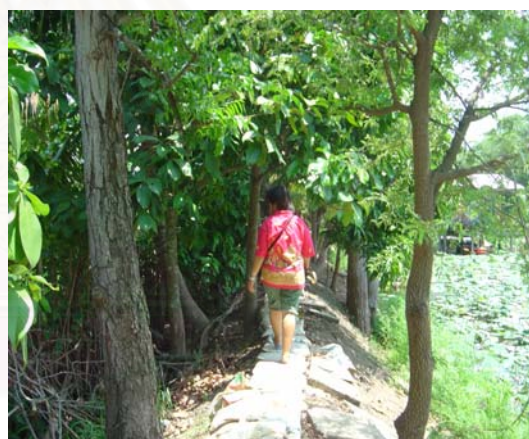
ภาพ 3.3 แผนที่แสดงแม่น้ำเจ้าพระยาสายเดิม และคลองที่ขุดใหม่ (กรมศิลปากร, 2542: 5)

หลักฐานยืนยันยืนยันความเป็นชุมชนเก่าแก่อีกประการหนึ่งคือการค้นพบถ้วยชามเครื่องเคลือบสังคโลก ตามแนวคันดินริมคลองเดิม ทั้งที่ยังอยู่ในสภาพสมบูรณ์และแตกหักเป็นจำนวนมาก ย้ายจันทร์(ผู้บอกภาษา)เล่าให้ฟังว่า เป็นเรื่องปกติที่จะพบเศษชิ้นส่วนเครื่องถ้วยชามดาษดินบนพื้นดินแถบนี้ บางครั้งแค่ฝนตกมาท่าใหญ่ เศษภาชนะพวกนี้ก็ไหล่พื้นดินขึ้นมาให้เห็นแล้ว

ภาพ 3.4 เครื่องถ้วยชามสังคโลกที่ค้นพบ (ภาพโดย มนสิการ เสงสุวรรณ, 2549)

สภาพการตั้งบ้านเรือนทิ้งช่วงค่อนข้างห่างมาก มีถนนลาดยางผ่านกลางชุมชนเพียงเส้นเดียว อีกทั้งยังเป็นถนนตันจึงแทบไม่มีรถสัญจรผ่าน ชาวบ้านมักไปมาสูกันด้วยการเดินเท้า และใช้เรือในหน้าน้ำ การตั้งบ้านเรือนมักสร้างริมคลอง ซึ่งบ้านที่ปลูกริมคลองจะมีศาลาทำน้ำ ยื่นลงไป ในคลองทุกหลัง เพื่อใช้เป็นที่พักผ่อน และพบปะพูดคุยกัน

ภาพ 3.5 สภาพทางกายภาพของชุมชนวัดสวนแก้ว ต.บางเลน อ.บางใหญ่ จ.นนทบุรี (ภาพโดย มนสิการ เสงสุวรรณ, 2549)

3.3 การเก็บข้อมูลจากผู้บอกภาษา

ในการสัมภาษณ์ผู้บอกภาษา ผู้วิจัยใช้คำถามที่ทำให้ได้คำเรียกประเภทผีพร้อมทั้งระดับคำเพื่อใช้ในการจัดจำพวก (taxonomy) คือการจัดจำพวกตามโครงสร้างของการจัดลำดับชั้น คือจะมีประเภท (category) และประเภทย่อย(subcategory) โดยประเภทที่ต่างกัน(เปรียบเทียบ) จะแสดงตามแนวนอนในระดับชั้นเดียวกัน ส่วนประเภทย่อยจะแสดงตามแนวตั้งต่างระดับชั้นกัน ซึ่งข้อมูลที่ได้ต้องเป็นธรรมชาติและตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด การสัมภาษณ์มี 3 ขั้นตอน ดังนี้

3.3.1 การสัมภาษณ์ขั้นที่ 1

การสัมภาษณ์ขั้นที่ 1 เพื่อให้ได้คำเรียกประเภทผีที่นำไปใช้ในการจัดจำพวก (taxonomy) และเพื่อให้ได้ความหมายของคำศัพท์ที่จะนำไปใช้วิเคราะห์องค์ประกอบ (componential analysis) ต่อไป

โดยผู้วิจัยจะถามผู้บอกภาษาด้วยคำถามว่าคำที่คาดว่าเป็นคำเรียกประเภทผีแต่ละคำตามที่รวบรวมไว้ในตารางที่ 3.1 จัดเป็นสิ่งใด เช่น

“ นางตะเคียน เป็นอะไร ”

หากผู้บอกภาษาตอบว่า “นางตะเคียน” เป็นผี ผู้วิจัยกาเครื่องหมาย / ลงในสดมภ์ที่ 3.1 ของตารางบันทึกข้อมูลคำที่คาดว่าเป็นคำเรียกประเภทผี ดังแสดงในตารางที่ 3.3

ตาราง 3.3 ตัวอย่างการบันทึกข้อมูลคำที่คาดว่าเป็นคำเรียกประเภทผี

ลำดับที่	คำเรียกประเภทผี	เป็นคำเรียกประเภทผีหรือไม่		ถ้าไม่ใช่จะจัดเป็นสิ่งใด	คำอธิบายคำเรียกประเภทผี	ชอบหรือไม่ชอบ	หมายเหตุ/ใช้เมื่อใดบ้าง
		ผี	ไม่ใช่ผี				
1	นางตานี	/			ผีผู้หญิงที่อยู่ในต้นกล้วยตานี		
2	นางตะเคียน	/		นางไม้	ผีผู้หญิงที่อยู่ในต้นตะเคียน		
3	นางไม้						
4	เปรต						
5	ปอบ						
6	กระสือ						
7	กระหัง						
8	หลวงปู่		/	พระ			
9						
10						

แต่ผู้บอกภาษาไม่ตอบว่านางตะเคียนเป็นผี แต่ให้คำตอบว่าเป็น นางไม้ ผู้วิจัยจะจดคำตอบของผู้บอกภาษาในสดมภ์ 4 ตารางที่ 3.3 ว่า “นางไม้” และถามผู้บอกภาษาต่อทันทีเพื่อให้ทราบว่าผู้บอกภาษาเห็นว่านางตะเคียนเป็นผีหรือไม่ด้วยคำถาม

“นางตะเคียน เป็นผีหรือไม่”

ผู้บอกภาษาให้คำตอบว่า “เป็นผี” ผู้วิจัยกาเครื่องหมายในสดมภ์ที่ 3.1 แต่มีคำที่คาดว่า เป็นคำเรียกประเภทผีบางคำที่ผู้บอกภาษาตอบว่า “ไม่เป็นผี” เช่น คำว่า “หลวงปู่” ผู้วิจัยจะกาเครื่องหมายในสดมภ์ที่ 3.2 แล้วผู้วิจัยถามผู้บอกภาษาทันทีว่า หาก “หลวงปู่” ไม่เป็นผีแล้ว “หลวงปู่” จัดเป็นอะไร ซึ่งผู้บอกภาษาให้คำตอบว่าเป็น “พระ” เป็นคนละจำพวกกับผี

ผู้วิจัยถามผู้บอกภาษาต่อไปเพื่อให้ได้ความหมายและคำอธิบายของคำเรียกประเภทผีแต่ละคำด้วยคำถามว่า

“นางตะเคียน คือผีที่มีลักษณะอย่างไร”

ผู้วิจัยบันทึกคำตอบซึ่งเป็นคำอธิบายเกี่ยวกับคำเรียกประเภทผีคำนั้นที่ได้จากผู้บอกภาษาในสดมภ์ที่ 5 เช่น นางตะเคียน คือผีผู้หญิงที่อยู่ในต้นตะเคียน หลังจากนั้นผู้วิจัยจะวนซ้ำคำถามเพียงแต่เปลี่ยนคำที่คาดว่าเป็นคำเรียกประเภทผีในตารางที่ 3.1 จนกว่าจะหมดรายการคำ แล้วจึงถามผู้บอกภาษาเพื่อที่จะได้คำเรียกประเภทผีมากขึ้น ด้วยคำถามว่า

“รู้จักผีอะไรอีกบ้าง”

หลังจากนั้นผู้วิจัยถามผู้บอกภาษาว่าสามารถอธิบายคำเรียกประเภทผีคำนั้นได้หรือไม่ หากผู้บอกภาษาสามารถอธิบายได้ ผู้วิจัยจดคำเรียกประเภทผีชนิดนั้นลงในสดมภ์ที่ 2 พร้อมทั้งถามคำถามซ้ำอีกครั้ง แต่หากผู้บอกภาษาอธิบายคำเรียกประเภทผีชนิดนั้นไม่ได้ แม้ว่าผู้บอกภาษาจะบอกว่ารู้จักก็ตาม ผู้วิจัยก็จะไม่จดบันทึกคำเรียกประเภทผีชนิดนั้น ซึ่งเป็นไปตามเงื่อนไขขอบเขตการวิจัยข้อ 1.4.2 คือผู้บอกภาษาต้องสามารถอธิบายคำเรียกประเภทผีนั้นได้ด้วย และผู้วิจัยนำข้อมูลที่เก็บได้ในขั้นตอนนี้ไปใช้คัดเลือกคำเรียกประเภทผีพร้อมความหมายของคำ ในบทที่ 4 ต่อไป

3.3.2 การสัมภาษณ์ขั้นที่ 2

การสัมภาษณ์ขั้นที่ 2 เพื่อให้ได้ข้อมูลในการจัดจำพวก (taxonomy) ซึ่งก็คือการจัดระบบตามโครงสร้างของการจัดลำดับชั้น คือมีประเภท (category) และประเภทย่อย (subcategory) โดยประเภทที่ต่างกัน (เปรียบเทียบ) แสดงตามแนวนอนในระดับชั้นเดียวกัน ส่วนประเภทย่อยแสดงตาม

แนวตั้งต่างระดับชั้นกันซึ่งแสดงการรวมเข้าเป็นพวก (inclusion) โดยข้อมูลที่ได้ต้องเป็นธรรมชาติ และตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด ระบบลำดับชั้นที่ได้แสดงการจลลดับของคำเรียกประเภทผีที่มี อยู่ในหัวสมองของผู้บอภาษา ในการสัมภาษณ์ใช้คำถามดังนี้

“นางตะเคียนใช้นางไม้หรือไม่”

หากผู้บอภาษาตอบว่า “นางตะเคียนใช้นางไม้” หรือ “นางตะเคียนเป็นนางไม้” นั้นแสดงการรวมนางตะเคียนเข้าเป็นพวกนางไม้ ผู้วิจัยถามต่อว่า

“นางตานีใช้นางไม้หรือไม่”

หากผู้บอภาษาตอบว่า “นางตานีใช้นางไม้” หรือ “นางตานีเป็นนางไม้” นั้นแสดงการรวมนางตานีเข้าเป็นพวกนางไม้ ผู้วิจัยถามต่อว่า

“นางตานีใช้นางตะเคียนหรือไม่”

“นางตะเคียนใช้นางตานีหรือไม่”

ผู้บอภาษาตอบว่า “นางตานีไม่ใช้นางตะเคียน” และ “นางตะเคียนไม่ใช้นางตานี” นั้นแสดงว่านางตานีและนางตะเคียนเปรียบต่างกันเพราะต่างก็มีองค์ประกอบทางความหมายต่างกัน จึงจัดอยู่ในระดับชั้นเดียวกัน และนำข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนนี้ไปวิเคราะห์ความหมายในบทที่ 5

3.3.3 การสัมภาษณ์ขั้นที่ 3

การสัมภาษณ์ขั้นที่ 3 เพื่อให้ได้ความหมายซึ่งแสดงทัศนคติของผู้บอภาษา ความหมายของคำสามารถจำแนกได้ 2 อย่าง คือความหมายตรง (denotation) และความหมายแฝง (connotation) โดยความหมายตรงเป็นความหมายตามที่ปรากฏในพจนานุกรม ส่วนความหมายแฝงเป็นความหมายที่ผิดเพี้ยนไปจากความหมายเดิม ซึ่งอาจก่อให้เกิดความรู้สึกต่างกันไป อาจเป็นทางดี หรือไม่ดีก็ได้

ตัวอย่างเช่น ผี น. 1) สิ่งที่มีมนุษย์เชื่อว่าเป็นสภาพลึกลับ มองไม่เห็นตัว แต่อาจปรากฏเหมือนมีตัวตนได้ อาจให้คุณหรือโทษได้ มีทั้งดีและร้ายเช่น ผีปู่ย่าตายาย ผีเรื้อน ผีห้า, เรียกคนที่ตายไปแล้ว 2) โดยปริยายหมายความว่าเลว เช่น คนผี; เรียกบุคคลที่หมกมุ่นในการพนันว่า ผีการพนันเข้าสิง (พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน, 2542 :735)

ความหมายตรงจากตัวอย่างที่ยกมา ตรงกับหมายเลข 1) ส่วนความหมายแฝง จากตัวอย่างที่ยกมา ตรงกับหมายเลข 2)

ดังนั้นการถามเพื่อให้ได้ความหมายแฝงจึงเป็นการเข้าถึงทัศนคติและความรู้สึกของคนไทยที่มีต่อผี ผู้วิจัยจึงถามคำถามเพื่อให้ทราบว่าผู้บอกภาษามีทัศนคติต่อการใช้คำเรียกประเภทผีอย่างไรบ้าง ด้วยคำถามดังนี้

เคยเจอ นางตะเคียน ไหม

อยากพบ นางตะเคียน ไหม

จะพูดถึง นางตะเคียน ตอนไหนบ้าง

ผู้บอกภาษาบอกว่ากลัว “นางตะเคียน” เพราะดูร้าย ชอบทำร้ายผู้คน แม้ว่าผู้บอกภาษาจะไม่เคยเห็น แต่ก็ไม่อยากเจอ นั่นแสดงให้เห็นว่าผู้บอกภาษามีทัศนคติด้านลบต่อคำเรียกประเภทผี

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ขั้นที่ 3 จะนำไปวิเคราะห์ทัศนคติเกี่ยวกับผีของคนไทยที่สะท้อนในความหมายของคำเรียกประเภทผีซึ่งนำเสนอไว้ในบทที่ 6

3.4 การคัดเลือกคำเรียกประเภทผีและระบุความหมายของคำเรียกประเภทผี

ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ 1) การคัดเลือกคำเรียกประเภทผี และ 2) การระบุความหมายของคำเรียกประเภทผี

3.4.1 การคัดเลือกคำเรียกประเภทผี

เมื่อผู้วิจัยรวบรวมคำที่คาดว่าเป็นคำเรียกประเภทผีจากเอกสารสิ่งพิมพ์ ด้วยเกณฑ์คัดเลือกคำขั้นที่ 1 ในขั้นตอน 3.1 และรวบรวมคำที่คาดว่าเป็นคำเรียกประเภทผีจากผู้บอกภาษาได้แล้วนั้น ผู้วิจัยนำคำที่ได้ทั้งหมดมาคัดแยกด้วยเกณฑ์การคัดเลือกคำในขั้นตอน 3.1 เช่นเดียวกัน ดังนี้

1. คำเรียกประเภทผีที่นำมาวิเคราะห์จะต้องเป็นคำที่พบว่าผู้บอกภาษารู้จักเกินกว่า 60%
2. คำเรียกประเภทผีที่นำมาวิเคราะห์จะต้องเป็นคำเรียกประเภทผีที่ผู้บอกภาษาสามารถอธิบายความหมายของคำที่บอกนั้นได้ชัดเจน
3. คำเรียกประเภทผีที่นำมาวิเคราะห์ต้องไม่เป็นชื่อเฉพาะถิ่น

4. คำเรียกประเภทผีที่นำมาวิเคราะห์จะต้องไม่เป็นคำเรียกสิ่งที่อยู่ในสิ่งของเครื่องใช้ เช่น ผีแชมพู ผีสบู่ ผีตู้เย็น เป็นต้น

หลังจากนั้นผู้วิจัยนำคำเรียกประเภทผีที่ได้มากำหนดความหมายของคำในขั้นตอนที่

3.4.2 ต่อไป

3.4.2 การระบุความหมายของคำเรียกประเภทผี

ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยระบุความหมายของคำเรียกประเภทผีแต่ละคำความหมายของคำที่ได้มาในระหว่างการสัมภาษณ์ผู้บอกภาษาเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นธรรมชาติมากที่สุด และความหมายที่ได้ในขั้นตอนนี้ จะนำไปใช้ในการวิเคราะห์หรือรรถลักษณะของคำเรียกประเภทผี และการจัดจำพวกแบบชาวบ้านของคำเรียกประเภทผีต่อไป

3.5 การวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมายของคำเรียกประเภทผี

เมื่อได้ความหมายของคำเรียกประเภทผีจากขั้นตอนที่ 3.4 แล้ว ผู้วิจัยจะนำความหมายนั้นมาใช้ในการวิเคราะห์องค์ประกอบความหมายของคำเรียกประเภทผีแต่ละคำ โดยมีขั้นตอนดังนี้คือ 1) กำหนดมิติแห่งความแตกต่างของคำ 2) ระบุอรรถลักษณะของแต่ละมิติ และ 3) แสดงการแจกแจงความหมายด้วยการใช้อรรถลักษณะจากแต่ละมิติรวมกัน

การวิเคราะห์ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยมีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงให้เห็นว่า คำเรียกประเภทผีแต่ละคำมีความหมายเหมือนหรือแตกต่างกันด้วยองค์ประกอบความหมายใดบ้าง และวิเคราะห์ว่าคำเรียกประเภทผีแต่ละคำมีความสัมพันธ์กันแบบลำดับขั้นหรือไม่

3.6 การวิเคราะห์ทัศนคติเกี่ยวกับผีของคนไทยจากความหมายของคำเรียกประเภทผี

ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยใช้ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลจากขั้นตอนที่ 3.3.3 โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์ทัศนคติที่เกี่ยวกับผีของคนไทย จากความหมายของคำเรียกประเภทผีว่าเป็นด้านบวกหรือด้านลบ

บทที่ 4

คำเรียกประเภทผีและความหมายของคำเรียกประเภทผี

ในบทนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอความหมายของคำเรียกประเภทผี โดยแบ่งเป็น 2 หัวข้อ คือ 1) คำเรียกประเภทผี และ 2) ความหมายของคำเรียกประเภทผี

4.1 คำเรียกประเภทผี

ดังที่กล่าวไว้ในบทที่ 3 ว่าในขั้นตอนแรกของการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้รวบรวมคำที่คาดว่าเป็นคำเรียกประเภทผีจากเอกสารสิ่งพิมพ์ นวนิยาย เรื่องเล่า นิทานที่เกี่ยวข้องกับเรื่องลึกลับ เวทมนต์ไสยศาสตร์ ด้วยวิธีการสุ่มจับฉลากจำนวน 10 เล่ม โดยมีหลักเกณฑ์การคัดเลือกคำที่คาดว่าเป็นคำเรียกประเภทผีตามที่ระบุไว้ใน 1.4 ดังนี้

1. คำเรียกประเภทผีที่นำมาวิเคราะห์จะต้องเป็นคำที่พบว่าผู้บอกภาษารู้จักเกินกว่า 60%
2. คำเรียกประเภทผีที่นำมาวิเคราะห์จะต้องเป็นคำเรียกประเภทผีที่ผู้บอกภาษาสามารถอธิบายความหมายของคำที่บอกนั้นได้ชัดเจน
3. คำเรียกประเภทผีที่นำมาวิเคราะห์ต้องไม่เป็นชื่อเฉพาะถิ่น
4. คำเรียกประเภทผีที่นำมาวิเคราะห์จะต้องไม่เป็นคำเรียกสิ่งที่อยู่ในสิ่งของเครื่องใช้ เช่น ผีแหมพู ผีสบู่ ผีตู้เย็น เป็นต้น

นอกจากนั้นยังมีคำที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้บอกภาษา อีกจำนวน 9 คำ จึงได้คำที่คาดว่าจะเป็คำเรียกประเภทผีทั้งสิ้น 90 คำ ดังแสดงในตาราง 4.1

ตาราง 4.1 คำที่คาดว่าเป็นคำเรียกประเภทผี

กระสือ	เจ้าแม่	นางตะเคียน	ผี3
กระหัง	เจ้าแม่กาลิ	นางตานี	ผี(ซากศพ)
กุมารทอง	เจ้าแม่ไทร	นางฟ้า	ผีกองกอย
ขวัญ	เจ้าแม่มะขาม	นางไม้	ผีโขมด
จิต	แดร์รักควลา	ปอบ	ผีเงือก
เจ้าเขา	เทพ	ปีศาจ	ผีดิบ
เจ้าที่	เทพธิดา	ปู่โสม	ผีดิบ (ซากศพ)
เจ้าที่เจ้าทาง	เทพารักษ์	เปรต	ผีดูดเลือด
เจ้าป่า	เทวดา	ผี 1	ผีตะเกียบ
เจ้าพ่อ	นางกวัก	ผี 2	ผีตากผ้าอ้อม

ผีตายทั้งกลม	ผีซาก	พรายน้ำ	รัชกาลที่ 5
ผีตายห้องกลม	ผีสาংเทวดา	แม่พระคงคา	รุกขเทวดา
ผีตายโหง	ผีห้า	แม่พระธรณี	ฤาษี
ผีถั่วแก้ว	ผีห้าซาตาน	แม่โพสพ	ลูกกรอก
ผีทะเล	ผีอำ	ภูตผีปีศาจ	วิญญาณ
ผีนางดั่ง	พระนารายณ์	ภูติ	เวตาล
ผีน้ำ	พระพรหม	แม่ซ้อ	สัมภเวสี
ผีบ้านผีเรือน	พระพุทธรเจ้า	แม่นาค	สาาง
ผีป่า	พระภูมิ	แม่ย่านาง	เสด็จเตี้ย
ผีพราย	พระศิวะ	แม่ศรี	เสื่อสมิง
ผีพุ่งไต้	พระเสื้อเมือง	ยมบาล	หลวงปู่
ผีมเหสักข์	พระอินทร์	ยมทูต	โหงพราย
ผีเร่ร่อน	พระอุมา	รักษม	

เมื่อพิจารณาคำเหล่านี้ ผู้วิจัยเห็นว่ายังมีคำที่ไม่ตรงกับเกณฑ์ขอบเขตของงานวิจัย จึงคัดคำทิ้งด้วยเกณฑ์ดังนี้

1. ต้องเป็นคำที่ผู้บอกภาษาตั้งแต่ 60% ขึ้นไป รู้จักและสามารถอธิบายคำนั้นๆ ได้ เพื่อ นำความหมายที่ได้ไปใช้วิเคราะห์หาค่าประกอบทางความหมายของคำเรียกประเภทผีในบทที่ 5 ต่อไป
2. ต้องเป็นคำที่ผู้บอกภาษาเกินกว่า 60% ระบุว่า เป็น “ผี” เพราะจะทำให้ได้ภาพการ จัดกลุ่มวงคำศัพท์คำเรียกประเภทผีของชาวบ้านอย่างแท้จริง
3. ต้องไม่เป็นชื่อเฉพาะ (proper name) ของคำที่คาดว่าเป็นคำเรียกประเภทผีคำอื่นๆ เพราะคำเรียกประเภทจะเป็นคำที่สามารถครอบคลุม คำชื่อเฉพาะ เช่น แม่นาค เป็นชื่อของ หญิงคนหนึ่ง ที่ตายในขณะคลอดลูก ซึ่งจัดเป็นประเภทผี ตายห้องกลม/ตายทั้งกลม

ดังนั้นผู้วิจัยจึงตัดคำที่ไม่อยู่ในเกณฑ์ 3 ประการนี้ ผลคือมีคำตัดทิ้งในเกณฑ์ที่ 1 เพราะผู้บอก ภาษาไม่สามารถอธิบายความหมายได้จำนวน 7 คำ คือ เวตาล สัมภเวสี ผีกองกอย ผีมเหสักข์ ผีซาก ผีโฆมด โหงพราย

เมื่อพิจารณาตามเกณฑ์ข้อที่ 2 มีคำที่ไม่ใช่คำเรียกผีที่ถูกตัดทิ้ง จำนวน 21 คำ คือ

พระพุทธรเจ้า ไม่เป็นผีเพราะว่า เป็นผู้ที่หลุดออกจากวัฏสงสารแล้ว จึงไม่สามารถ เกิดเป็นผีได้

พระพรหม	พระคิวงะ	พระนารายณ์	พระอุมา	เจ้าแม่กาลิ	ไม่เป็นผี เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์
ฤาษี	หลวงปู่				ไม่เป็นผี เพราะว่าเป็นบุคคลที่ยังมีชีวิตอยู่
ผีนางด้ง	ผีถ้วยแก้ว	ผีตะเกียบ	แม่ศรี		ไม่เป็นผี เพราะถือเป็นชื่อการเล่นผี
ผีตากผ้าอ้อม	ผีฟุ้งไต้				ไม่เป็นผี เพราะว่าเป็นสภาพแวดล้อม เหตุการณ์ตามธรรมชาติ
ผีอำ					ไม่เป็นผี เพราะว่าเป็นอาการอีตอัด ขยับตัวไม่ได้ ในเวลานอนหลับ
ผี (ซากศพ)					ไม่เป็นผี เพราะหมายถึงร่างกายของผู้ที่เสียชีวิตแล้ว
ผีดิบ (ซากศพ)					ไม่เป็นผี เพราะหมายถึงร่างกายของผู้ที่เสียชีวิตแล้วแต่ยังไม่ได้เผา
สาง					ไม่เป็นผี เพราะหมายถึงร่างกายของผู้ที่เสียชีวิตที่เก็บไว้จนอืดพอง มีน้ำเหลืองไหลเยิ้ม
จิต	ขวัญ				ไม่เป็นผี แต่เป็นสิ่งที่อยู่กับร่างกายของคน เป็นเครื่องแสดงความรู้สึกของคน
เสื้อสมิง					ไม่เป็นผี แต่เป็นสัตว์ที่ดุร้าย

เมื่อพิจารณาตามเกณฑ์ข้อที่ 3 มีคำที่ถูกตัดทิ้ง เพราะเป็นชื่อเฉพาะ จำนวน 4 คำ คือ **แม่นาค** **พระอินทร์** **รัชกาลที่ 5** **เสด็จเตี้ย** เพราะ

แม่นาค	เป็นชื่อเฉพาะ เพราะ "แม่นาค" เป็นชื่อเฉพาะของผู้หญิงที่เสียชีวิต ในขณะที่คลอดลูก
พระอินทร์	เป็นชื่อเฉพาะ เพราะเป็นชื่อของเทวดาตนหนึ่งที่มีฐานะเป็นหัวหน้าเทวดา อยู่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์
รัชกาลที่ 5	เป็นคำเรียกขานพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
เสด็จเตี้ย	เป็นคำเรียกขานพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์

ในที่สุดเมื่อพิจารณาคัดเลือกคำที่เป็นคำเรียกประเภทผีด้วยหลักเกณฑ์ 3 หลักเกณฑ์ข้างต้นแล้ว มีคำที่เป็นคำเรียกประเภทผีซึ่งนำมาวิเคราะห์ทั้งสิ้น 59 คำ ดังแสดงไว้ในตาราง 4.2

ตาราง 4.2 คำเรียกประเภทผี

กระสือ	เจ้าป่า	เจ้าแม่
กระหัง	เจ้าที่	เจ้าแม่ไทร
กุมารทอง	เจ้าที่เจ้าทาง	เจ้าแม่มะขาม
เจ้าเขา	เจ้าพ่อ	แดร์กิวลา

เทพ	ผีดิบ	ภูต
เทพธิดา	ผีดูดเลือด	ภูตผีปีศาจ
เทพารักษ์	ผีตายทั้งกลม	แม่ชี้อ
เทวดา	ผีตายห้องกลม	แม่พระคงคา
นางกวัก	ผีตายโหง	แม่พระธรณี
นางตะเคียน	ผีทะเล	แม่พระโพสพ
นางตานี	ผีน้ำ	แม่ย่านาง
นางฟ้า	ผีบ้านผีเรือน	ยมทูต
นางไม้	ผีป่า	ยมบาล
ปอบ	ผีพราย	รักยม
ปีศาจ	ผีเร่ร่อน	รุกขเทวดา
ปู่โสม	ผีสงเทวดา	ลูกกรอก
เปรต	ผีห่า	วิญญาน
ผี 1	ผีห่าซาตาน	
ผี 2	พระภูมิ	
ผี 3	พระเสื้อเมือง	
ผีเงือก	พรายน้ำ	

4.2 ความหมายของคำเรียกประเภทผี

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ความหมายของคำเรียกประเภทผีโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้ความหมายที่ชัดเจนและนำไปใช้วิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมายต่อไป โดยความหมายของคำทั้ง 59 คำ ตามที่ได้แสดงตามลำดับอักษร ก - ฮ ไว้ในตารางที่ 4.1 ได้มาจากการประมวลคำอธิบายของผู้บอกภาษา ซึ่งได้มาระหว่างการสัมภาษณ์ และจากพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 จัดเป็นประเภทผีทั้งหมด 52 ประเภท เพราะว่ามีคำเรียกประเภทผีบางคำที่มีคำอธิบายมโนทัศน์อย่างเดียวกัน ดังนี้

ตาราง 4.3 ความหมายของคำเรียกประเภทผี

ลำดับ ที่	คำ	ความหมาย
(1)	กระสือ	ผีผู้หญิงมีทั้งวัยสาว วัยกลางคนและวัยชรา มักหลบสายตาคคนอื่น เวลาออกหากินจะมีแต่หัวกับเครื่องใน เคลื่อนที่ลอยเป็นดวงไฟเรืองแสงเขียวๆ ชอบกินของดิบคาวและสิ่งสกปรก ไสโครก เช่น อุจจาระ ดังนั้นบ้านใดที่มีคนคลอดลูก ต้องมีหนามพุทราหรือหนามไผ่มาสะไว้ เพื่อกันกระสือมากินน้ำคาวปลา รกเด็กหรือตัวเด็กอ่อน เพราะหนามจะเกี่ยวเอาเครื่องในไว้ เมื่อกำลังจะตายจะถ่ายทอดความเป็นกระสือให้ทายาทโดยการถ่ายน้ำลายเข้าปาก เช่น อย่าไปคบหากับผู้หญิงบ้านนั้นเลย เพราะเขาสือกันว่าผู้หญิงบ้านนี้เป็น <u>กระสือ</u> มีคนเห็นว่าถอดหัวและเครื่องในออกกินในเวลากลางคืน
(2)	กระหัง	ผีผู้ชายใช้กระดิ่งต่างปีกเพื่อเหาะ กินของดิบคาว สิ่งสกปรก ไสโครก คนที่ถูกสิงมักกินจุ ตะกละ และหลบสายตาคคนอื่น เช่น <u>กระหัง</u> ใช้กระดิ่งแทนปีกในเวลาออกหากินเปิดไถ่ของชาวบ้านในตอนกลางคืน
(3)	กุมารทอง	ผีเด็กผู้ชาย มีหุ่นหรือรูปปั้นเด็กผมจุกเป็นรูปแทน เลี้ยงเพื่อให้โชคลาภและใช้งานเพราะกุมารทองทำตามคำสั่งคนเลี้ยง เช่น <u>กุมารทองเอ๋ย</u> เบิกทางให้พ่อตีๆนะลูก
(4)	เจ้าป่า	ผีที่อยู่ประจำภูเข มีอำนาจเหนือกว่าทุกสรรพสิ่งในภูเข คนจึงต้องแสดงความเคารพ ด้วยการกล่าวขอขมา และขอความคุ้มครอง มักพูดคู่กับ <u>เจ้าป่า</u> เป็น “ <u>เจ้าป่าเจ้าเขา</u> ” เช่น ลูกมาดีไม่ได้มาร้าย ขอ <u>เจ้าเขา</u> โปรดเมตตา ช่วย <u>คุ้มครอง</u> ให้ลูกพ้นอันตรายด้วยเถิด
(5)	เจ้าเขา	ผีที่อยู่ประจำป่า มีอำนาจเหนือกว่าทุกสรรพสิ่งในป่า คนจึงต้องแสดงความเคารพ ด้วยการกล่าวขอขมายามเดินเข้าป่า และขอความคุ้มครองเพื่อไม่ให้หลงป่า มักพูดคู่กับ <u>เจ้าป่า</u> เป็น “ <u>เจ้าป่าเจ้าเขา</u> ” เช่น เขาว่า <u>เจ้าป่า</u> ที่นี้แรงนัก คีนนี้ก็อย่าลืมหอกกล่าวท่านแล้วกัน ท่านจะได้ช่วย <u>คุ้มครอง</u> ให้นอนกันสงบๆ

(6)	เจ้าที่/เจ้าที่เจ้าทาง	ผีที่เคยเป็นเจ้าของสถานที่มาแต่เดิม ช่วยดูแลคุ้มครองรักษาพื้นที่นั้นๆ ให้ เช่น ลูกช้างไม่ได้คิดลบหลู่ท่านเจ้าที่เจ้าที่เจ้าทาง แต่อันไม่ไหวขอยิงกระต่ายสักครั้งเถิดครับ
(7)	เจ้าพ่อ	ผีเพศชายที่ได้รับการตั้งศาลเพื่อแสดงความเคารพจากคน มีการติดต่อเจ้าพ่อผ่านร่างคนทรงเพื่อขอลาภหรือให้ท่านช่วยเหลือ เช่น เจ้าพ่อช่วยลูกช้างให้โชคดีด้วยเถอะ แล้วลูกช้างจะเอาหัวหมูมาถวาย
(8)	เจ้าแม่	ผีเพศหญิงที่ได้รับการตั้งศาลเพื่อแสดงความเคารพจากคน มีการติดต่อเจ้าแม่ผ่านร่างคนทรงเพื่อขอลาภหรือให้ท่านช่วยเหลือ เช่น ทำยังไงดีฉันทำเครื่องเพชรหายไปในไหนก็ไม่รู้ คงต้องไปให้เจ้าแม่ดูทางในให้เสียแล้ว
(9)	เจ้าแม่ไทร	ผีนางไม้ที่อยู่ในต้นไม้ไทร ซึ่งได้รับการเคารพนับถือจากคนด้วยการตั้งศาลแสดงความเคารพและเอ่ยถึงโดยมีคำว่า “เจ้าแม่” นำหน้า เช่น เจ้าแม่ไทรเพคะ งวดนี้ลูกขอเลขเด็ดสักตัวสองตัวเถิด
(10)	เจ้าแม่มะขาม	ผีนางไม้ที่อยู่ในต้นมะขาม ซึ่งได้รับการเคารพนับถือจากคนด้วยการตั้งศาลแสดงความเคารพ และเอ่ยถึงโดยมีคำว่า “เจ้าแม่” นำหน้า เช่น เจ้าแม่มะขามช่วยบอกที่เกิดเจ้าคะ ว่าผัวขึ้นช้อนอีหนูเอาไว้ที่ไหน
(11)	แดร์กิวลา	ผีที่ดูดเลือดคนเป็นอาหาร สามารถแปลงร่างเป็นค้างคาวเพื่อเหาะไปยังที่ต่างๆ คนที่ถูกแดร์กิวลาดูดเลือดจะกลายเป็นแดร์กิวลาต่อไป เชื่อว่ากระเทียมและไม้กางเขน สามารถใช้ป้องกันแดร์กิวลาได้ เช่น เขาต้องถูกแดร์กิวลาดูดเลือดแน่ๆ เพราะมีรอยเขี้ยวที่คอ 2 รอย
(12)	เทพ	เทวดาผู้ชายอยู่ในสวรรค์ มีรูปร่างสวยงาม เช่น ใครๆก็อยากเกิดเป็นเทพบนสวรรค์จะได้มีความสุข
(13)	เทพธิดา/นางฟ้า	เทวดาผู้หญิงอยู่ในสวรรค์ มีรูปร่างสวยงาม เช่น ฉันอธิษฐานให้ชาติหน้าเกิดเป็นเทพธิดา/นางฟ้าหน้าตางดงามอยู่บนสวรรค์

(14)	เทพารักษ์/รุกขเทวดา	เทพผู้ทำหน้าที่ปกป้องรักษา อาศัยอยู่ในต้นไม้ทั่วไป เช่น ก่อนตัดไม้ล้มขออนุญาตเจ้าของต้นไม้ แต่โชคที่ไม่เจอดีอะไร คงเป็นเพราะต้นไม้มีเทพารักษ์/รุกขเทวดาอยู่ ถ้าเป็นนางไม้ล่ะก็ เราคงไม่รอด
(15)	เทวดา	ผู้หญิงผู้ชายที่อยู่ในสวรรค์ รูปร่างงดงาม มีหุทิพย์ ตาทิพย์ เหาะเหินเดินอากาศได้ เช่น ฉันคิดว่าสิ่งที่เห็นเมื่อกี้คือเทวดาเหาะลงมาจากฟ้า
(16)	นางกวัก	ผีผู้หญิงมีรูปร่างเป็นหุ่นรูปปั้น นั่งพับเพียบและยกมือข้างหนึ่ง ทำท่ากวักมือ เชื่อว่ามีอำนาจด้านการจูงใจและนำโชคลาภมาให้ นิยมในหมู่คนค้าขาย แต่หากบูชาไม่ดีจะทำให้ค้าขายไม่คั่งถือง เช่น <u>นางกวัก</u> เอยกวักเงินกวักทอง กวักคนซื้อของเข้ามามากมายนะแม่เอ๋ย
(17)	นางตะเคียน	ผีนางไม้ที่อยู่ในต้นตะเคียน แต่งกายด้วยการนุ่งขาวห่มสไบขาว ชอบเข้ามาหลอก ทำร้าย หรือสิงคนในหมู่บ้าน บางครั้งปรากฏกายด้วยภาพหญิงแก่ชรา เช่น มีตุ๊กตาๆ ย่าเดินผ่านต้นตะเคียนคนเดียว เดี่ยวจะเจอนางตะเคียนหักคอ
(18)	นางตานี	ผีนางไม้ที่อยู่ในต้นกล้วยตานี เชื่อว่าถ้าผู้ชายพูดจาโหดมันตานีที่ยังไม่ออกเครือ เป็นเวลา 3 วัน นางตานีจะปรากฏกายออกมาเป็นเมียชายผู้นั้น แต่หากดูแลนางตานีไม่ดีก็จะถูกฆ่าตายด้วยการหักคอ เช่น อย่าทำปากเบรากับนางตานีเชียว เดี่ยวจะโดนหักคอ
(19)	นางไม้	ผีผู้หญิงที่อยู่ในต้นไม้ มักเป็นไม้ยืนต้น หากต้องการตัดไม้ จะต้องทำพิธีบอกกล่าวขออนุญาตก่อนมิฉะนั้นจะทำให้คนตัดไม้มีอันเป็นไป และแม้ว่าไม้นั้นจะโดนตัดไปแล้วก็ตาม นางไม้ก็จะติดตามไม้นั้นไปด้วย เช่น <u>นางไม้</u> ป่านี้เฮี้ยนมากจนไม่มีใครกล้าไปตัดไม้ในป่าเลย
(20)	ปอบ	ผีที่กินของสดคาว กินตับไตไส้พุงของร่างตนเองโดยเมื่อกินหมดคนนั้นจะตาย มักเก็บตัวและหลบตาคนอื่น เช่น เขาคงเป็นปอบแน่ๆ เพราะกินแต่ของดิบๆ ร่างกายก็ผอมโซ่ตับไตไส้พุงไม่รู้หายไปไหนหมด ท้องถึงได้แฟบขนาดนั้น

(21)	ปีศาจ	ผีร้ายที่มีรูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์ น่าเกลียดน่ากลัว เช่น ฉันทเกลียดปีศาจที่สุด เพราะนอกจากจะชั่วร้ายแล้วยังหน้าตาน่าเกลียดอีกด้วย
(22)	ปู่โสม	ผีชายชราที่ยังหวงทรัพย์สินสมบัติของตนเองอยู่ จึงไม่ยอมจากไปไหน จะเกาะติดเฝ้าสมบัติที่ตนเองเก็บไว้ เช่น ปู่โสมไม่ทำร้ายใคร จะทำร้ายก็เฉพาะเพื่อป้องกันคนที่มาขุดสมบัติไปเท่านั้น
(23)	เปรต	ผีเลวเกิดจากคนที่สร้างเวรกรรมไว้มาก เมื่อตายจึงตกนรก มีรูปร่างสูงโย่งเท่าต้นตาล ผมหยาวยอกหยอย คอยาว ผอมโซ มีปากเท่ารูเข็ม มือเท่าใบตาล กินแต่เลือดและหนองเป็นอาหาร มักร้องเสียงดังว๊าดๆ เช่น ใครที่ทำร้ายผู้มีพระคุณต้องตายตกนรกกลายเป็นเปรต สูงชะลูด ปากเท่ารูเข็ม รูปร่างน่าเกลียด อาจไม่ได้ผูกได้เกิดอีก
(24)	ผี1	สิ่งที่ไม่เห็นตัว สามารถปรากฏกายได้เมื่อต้องการ เนรมิตรูปให้เป็นแบบใดก็ได้ มีอยู่ในทุกสรรพสิ่งไม่ว่าจะมีชีวิตหรือไม่มีชีวิต เช่น อะไรไม่ดี บอกเหตุไม่ได้ ก็เป็นเพราะผีนั้นแหละทำ
(25)	ผี2	สิ่งที่มีตัวตนจับต้องได้และมีอำนาจมากกว่าความสามารถของคน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับร่างกายคนตรงข้ามกับคำว่าวิญญาณ ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตน จับต้องไม่ได้ เช่น ลูกกรอกเป็นผี2 แต่ เทพเป็นวิญญาณ เพราะเราสามารถจับต้องลูกกรอกได้
(26)	ผี3	ผีที่เป็นคน เช่น กระสือ และ ปอบ ต่างก็เป็นผี3 เพราะเป็นผีที่เป็นคนด้วยกันทั้งสองคำ
(27)	ผีเงือก	ผีที่อยู่ในน้ำ มีร่างท่อนบนเป็นผู้หญิงสาวสวย ผมหยาบ ท่อนล่างเป็นปลา ขอบนึ่งหัวผมตรงบริเวณหัวสะพานยามเย็นถึงหัวค่ำทำร้ายคนได้ บางครั้งเรียก “เงือก” ¹ เช่น เขาถูกผีเงือกลากลงน้ำเพราะเขาเข้าไปใกล้มัน

¹ ผีเงือก ของคนในชุมชนวัดสวนแก้ว มีลักษณะคล้ายกับ นางเงือก (mermaid) ของชาวตะวันตก แต่มีชื่อแตกต่างที่ ผีเงือกจะอยู่ในน้ำจัด ส่วน นางเงือก จะอยู่ในทะเลโดยที่ไม่จัดว่าเป็นผี

(28)	ผีดิบ	ผีจีนแต่งกายด้วยชุดชั้นที่ เคลื่อนที่ด้วยการกระโดดพร้อมกับยกมือตั้งฉากกับพื้น มีเขี้ยวยื่นออกมาจากปาก คนที่ถูกดูดเลือดออกไปจะตาย และกลายเป็นผีดิบต่อไป เช่น ผีดิบตัวนั้นดูดเลือดเขาจนตาย แล้วมันก็กระโดดจากไป
(29)	ผีดูดเลือด	ผีที่อยู่ใต้โดยการกินเลือดมนุษย์เป็นอาหาร โดยใช้เขี้ยวดูดเลือดจากเหยื่อ และทำให้เหยื่อกลายเป็นผีดูดเลือดต่อไป เช่น ในหนังสือคนที่เป็นเหยื่อของผีดูดเลือดจะมีรอยกัด 2 รูที่ลำคอ
(30)	ผีตายทั้งกลม/ ผีตายห้องกลม	ผีผู้หญิงที่ตายในขณะที่ลูกยังอยู่ในท้อง หรือตายขณะที่คลอดลูก ซึ่งลูกต้องตายด้วย บางครั้งเรียกว่า “ผีตายทั้งกลม” ซึ่ง “ทั้งกลม” แปลว่า ทั้งหมด เช่น คุณยายเล่าให้ฟังว่าแม่นากพระโขนงเป็น ผีตายทั้งกลม/ผีตายทั้งกลม ที่เขี้ยนที่สุด ออกอาละวาดทุกคืน จนต้องนิมนต์พระผู้ใหญ่มาราบ
(31)	ผีตายโหง	ผีที่เกิดจากการตายผิดธรรมดาโดยอาการร้าย เช่นถูกฆ่าตาย ตกน้ำตาย ถูกยิงตาย เป็นต้น คนที่เป็นผีแบบนี้มักทำเวรทำกรรมมาก เช่น เขาถูกรถชนตายเมื่อเช้านี้ กลายเป็นผีตายโหงไปแล้ว
(32)	ผีทะเล	ผีที่เกิดจากคนตายในทะเล และมักทำให้เกิดคลื่นลมปั่นป่วน เรือล่ม หรือล่อลวงลูกเรือให้โดดเรือตาย เช่น คลื่นลมแรงอย่างนี้เป็นเพราะผีทะเลแน่ๆ อย่าประมาท
(33)	ผีน้ำ/ผีพราย/พรายน้ำ	ผีที่อยู่ในน้ำ หรือตายในน้ำอย่างผิดปกติวิสัย หากโกรธเคืองจะลงโทษหรือทำร้ายคนให้ตายที่เดียวกับที่ตนตายได้ เช่น เวลาเล่นน้ำต้องระวังผีน้ำ/ผีพราย/พรายน้ำให้ดี เดี่ยวต้องลงไปใต้น้ำแทนมัน
(34)	ผีบ้านผีเรือน	ผีบรรพบุรุษของคนในครอบครัวที่เชื่อว่ายังไม่ไปเกิด ยังคอยคุ้มครองดูแลลูกหลานในสายครอบครัวของตน มีการตั้งศาล 4 เสา ในบริเวณบ้านเพื่อใช้เป็นที่อยู่ และมักปรากฏเป็นจิ้งจกมาร้องทักเตือนเมื่อยามจะมีเหตุไม่ดีเกิดขึ้น แต่ละภาคเรียกผีบ้านผีเรือนต่างกัน ภาคเหนือเรียก ผีปู่ย่า ภาคใต้เรียก ผีตายาย เป็นต้น เช่น เขาเพิ่งไปซื้อบ้านเก่าหลังนี้มาจากหมู่บ้านทางเหนือ บางวันได้ยินเสียงผีบ้านผีเรือน เป็นหญิงแก่ชวยแก่ทะเลาะกันก็เคย

² ผีดิบ เป็นผีที่ได้รับอิทธิพลจากภาพยนตร์จีนกำลังภายใน ซึ่งมีความหมายต่างไปจากเดิมที่ ผีดิบ หมายถึง ร่างกายคนตายที่ยังไม่ได้เผา

(35)	ผีป่า	ผีที่ตายในป่า ไม่มีใครมาเรียกวิญญาณไปทำพิธี จึงไม่ได้ไปผุดไปเกิด ต้องอยู่ในป่าตลอดไป เช่น เวลาเดินป่าต้องระวังสัตว์ร้ายที่อาจเป็นผีป่าแปลงกายมาทำอันตรายหรือหลอกให้หลงป่านะ
(36)	ผีเร่ร่อน	ผีที่ไม่มีที่สถิตเป็นหลักแหล่ง หรือกลับบ้านไม่ถูกต้องร่อนเร่พเนจรไปเรื่อยๆ เป็นพวกที่มีเวรกรรมมาก เช่น เพราะความสงสาร เขาจึงตั้งเครื่องเช่นเผื่อพวกผีเร่ร่อนด้วย
(37)	ผีสงเทวดา	ผีที่ไม่ทำความเดือดร้อนให้กับคน แต่สร้างความพึงพอใจหรือคุณประโยชน์ให้กับผู้คน มีคำเรียกรวมว่า “ผีสงเทวดา” เช่น ผีสงเทวดาอย่างเทวดา นางฟ้า เทพารักษ์ย่อมไม่ทำอันตรายใคร
(38)	ผีห่า	ผีร้ายที่อาศัยในน้ำ ทำให้เกิดโรคระบาดร้ายแรง โดยการปล่อยเชื้อลงน้ำ ทำให้คนและสัตว์ที่ได้รับเชื้อเข้าไปท้องร่วงตายพร้อมกันจำนวนมาก มักส่งเสียงร้องเย้วเยี้ยวในเวลากลางคืน เช่น เวลาโรคอหิวาต์ระบาด ชาวบ้านจะอธิบายว่าถูกผีห่าลงหมู่บ้าน
(39)	ผีห่าซาตาน/ภูตผีปีศาจ	ผีที่ทำความเดือดร้อนให้กับคน รูปร่างน่าเกลียด สร้างแต่ความหวาดกลัวหรืออันตรายให้กับผู้คน เช่น ผีห่าซาตาน/ภูตผีปีศาจ มักหลอกเราด้วยการให้เห็นรูปร่างหน้าตาที่น่าพิเศ แหกอก แหกตาเพื่อให้เราขวัญผวา
(40)	พระภูมิ	ผู้มีหน้าที่คุ้มครองที่ดินที่เป็นอาณาเขตของสิ่งปลูกสร้าง มีชื่อเฉพาะว่า “พระไชยมงคล” และมีแผ่นรูปนูนต่ำเป็นรูปเทวดาถือพระขรรค์ เรียกว่า “เจว็ด” เป็นรูปแทนตัว ตั้งไว้ในศาลพระภูมิ เช่น เธออย่าลืมบอกกล่าวท่านพระภูมินะ เดี่ยววิญญาณผีเราจะไม่ได้เข้าบ้าน
(41)	พระเสื้อเมือง	ผู้คุ้มครองบ้านเมือง สถิตในศาลหลักเมือง ซึ่งก่อนตายเคยเป็นชนชั้นปกครองที่ทำคุณประโยชน์ให้บ้านเมืองมาก่อน เช่น ประเทศเรามันคงอยู่ได้เพราะมีพระเสื้อเมืองคุ้มครอง
(42)	ภูต	ผีตายโหงแบบหนึ่ง ุร้าย มีความเจ้าคิดเจ้าแค้น อยู่ในที่ที่ตาย เช่น ภูตสาวตนนั้น จะต้องกลับมาแก้แค้นแน่นอน

(43)	แม่ชื้อ	ผีผู้หญิงวัยกลางคนที่ดูแลเด็กทารกแรกเกิด จะหายตัวไปเมื่อเด็กอายุได้สัก 2-3 ขวบ เช่น ลูกพลัดตกบันไดแต่ไม่เป็นอะไรเลย เชื่อว่าเป็นเพราะแม่ชื้อรับไว้
(44)	แม่พระคงคา	ดูแลทุกสรรพสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกับน้ำ หรือแหล่งน้ำ เช่น ขอแม่พระคงคาโปรดรักษาน้ำทำให้บริบูรณ์ด้วย
(45)	แม่พระธรณี	ดูแลทุกสรรพสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกับผืนแผ่นดินที่เราอยู่อาศัย เช่น คนทำชั่วซ้ำสามานย์จะถูกแม่พระธรณีสูบลงไปไม่ได้ผุดได้เกิดอีก
(46)	แม่โพสพ	ดูแลทุกสรรพสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกับข้าว และการปลูกข้าว เช่น ชาวนาร้องขอให้แม่โพสพช่วยดูแลการเพาะปลูกข้าวให้เป็นไปได้ด้วยดี
(47)	แม่ย่านาง	ผีผู้หญิงประจำรักษาเรือ เกวียน หรือรถ นุ่งห่มผ้าสไบ ต้องตั้งเครื่องบูชาจะช่วยคุ้มครองให้เดินทางปลอดภัย เช่น อย่าข้ามหัวเรือ เดียวแม่ย่านางจะล่มเรือทิ้ง
(48)	ยมทูต	ผีผู้ทำหน้าที่นำวิญญาณคนตายลงไปในนรกเพื่อรอคำตัดสินโทษ โดยนำไปส่งให้กับยมบาลอีกต่อหนึ่ง มีเขาบนหัว เช่น เมื่อเข้ามิดฉันคิดว่าตัวเองตาฟาดที่เห็นเงาร่างดำๆมีเขาบนหัวเหมือนยมทูตเดินเข้าประตูบ้านคุณป่าข้างบ้าน ไม่น่าเชื่อว่ามีอีกชั่วโมงเดียวคุณป่าคนนั้นก็ตาย
(49)	ยมบาล	ผีผู้ทำหน้าที่ลงโทษทรมานคนที่ตก มีผิวกายดำ มีเขาบนหัว เช่น ถ้าเราตกนรกจะเห็นคนมีเขา ตัวดำมะเหมือด ยืนถือสามง่ามอยู่ ขอให้รู้เหอะนั่นแหละยมบาล
(50)	รักยม	ผีที่มีรูปร่างล่องเป็นรูปเด็กแฝดซึ่งแกะจากไม้รักและไม่ระยม ให้มีลักษณะเหมือนคนตัวเล็กๆ แล้วแช่น้ำมันจันทน์เอาไว้ เพื่อเป็นอาหารให้รักยม ³ เช่น อย่าเข้าไปบ้านนี้สู่มสู่มห้า เดียวจะถูกรักยมเล่นงานไม่รู้ตัว

3 แต่ผู้วิจัยเห็นว่า การเช้รูปลูกแกะไม้ในน้ำมันจันทน์ก็เพื่อรักษาเนื้อไม้ให้แตกแห้งจนรูปลูกแกะสลักเสียรูปร่างไป โดยน้ำมันจะค่อยๆซึมเข้าไปในเนื้อไม้ ทำให้ระดับ

น้ำมันต่ำลง คนจึงตีความว่าระดับน้ำมันที่ลดลงนั้นเป็นเพราะรักยมได้กินน้ำมันเข้าไปจริง

(51)	ลูกกรอก ⁴	<p>ผีเด็กที่คลอดก่อนกำหนดแล้วตาย หรือตายก่อนคลอด มีขนาดร่างกายบริบูรณ์แต่ขนาดเล็ก เชื่อว่าหากพ่อแม่เก็บซากร่างเอาไว้โดยฝังให้แห้งแล้วปิดทองบูชา จะให้ลูก แต่หากดูแลไม่ดีก็จะให้โทษได้</p> <p>เช่น ถึงลูกกรอกจะเป็นเด็กแต่มีฤทธิ์เดชมาก</p>
(52)	วิญญาณ	<p>สิ่งที้ออกจากร่างกายคนเมื่อตายไป ไม่มีรูปร่าง แล้วจะไปเกิดเป็นอะไรก็ได้แต่บุญกรรมของคนนั้นๆ</p> <p>เช่น เมื่อคืนนี้ฉันนั่งทำงานจนดึก รู้สึกเย็นวาวๆข้างหลัง เหมือนมีวิญญาณใครมาหา</p>

ความหมายของคำเรียกประเภทผีทั้งหมด ที่ได้แสดงไว้ในบทนี้นั้น ผู้วิจัยจะนำไปวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมาย เพื่อให้เห็นระบบความสัมพันธ์ของคำเรียกประเภทผีทั้งหมด และระบบความคิดของคนไทยในชุมชนวัดสวนแก้ว ซึ่งผลการวิเคราะห์จะนำเสนอในบทที่ 5 และบทที่ 6 ต่อไป

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴ ลูกกรอก เป็นลูกคนหรือลูกสัตว์มีแม่เป็นต้นที่ตายตั้งแต่อยู่ในครรภ์หรือในท้อง มีร่างกายครบบริบูรณ์ แต่ขนาดเล็ก เชื่อกันว่าให้คุณแก่เจ้าของหรือบางครั้งใช้

เป็นเครื่องรางของคลัง (ราชบัณฑิตยสถาน, 1020) ตรงกับคำว่า mummified fetus ในภาษาอังกฤษ แต่คนไทยในชุมชนวัดสวนแก้วเห็นว่า ลูกกรอก จะเป็นลูกคนเท่านั้น

บทที่ 5

องค์ประกอบทางความหมายของคำเรียกประเภทผี

จะสังเกตได้ว่าความหมายและคำอธิบายของคำเรียกประเภทผีแต่ละคำตามที่ได้ระบุไว้ในบทที่ 4 นั้น ยังไม่สามารถทำให้เห็นลักษณะที่ชัดเจนของประเภทผีต่างๆเมื่อเปรียบเทียบกันได้ วิธีที่จะทำให้เห็นระบบความคิดเรื่องผีของคนไทยและมองเห็นลักษณะความแตกต่างระหว่างผีประเภทต่างๆ น่าจะแสดงโดยการวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมาย ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำความหมายเหล่านั้นมาวิเคราะห์องค์ประกอบ ตามแนวทางการวิเคราะห์ในงานของอมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (Prasithratsint, 2001) เรื่อง ลักษณะสำคัญบางประการในวัฒนธรรมไทยที่แสดงโดยคำเรียกญาติ งานของพรลัดดา เมฆบัณฑิต (2547) ซึ่งเป็นการศึกษาคำเรียกรสในภาษาไทยถิ่นและในภาษาจีนแต้จิ๋ว และงานศึกษาคำเรียกข้าวและมโนทัศน์เรื่องข้าวในภาษาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตามแนววรรณคดีชาติพันธุ์ของวาทีต พุ่มอยู่ (2548)

5.1 การวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมายของคำเรียกประเภทผี

การวิเคราะห์องค์ประกอบเป็นวิธีการสำคัญในการแยกคำแต่ละคำในวงคำศัพท์เดียวกันออกจากกัน โดยมีขั้นตอนดังนี้

1.การกำหนดมิติความแตกต่างของคำ (dimension of contrast)

2.การระบุอรรถลักษณะ (semantic feature) ในแต่ละมิติ โดยอรรถลักษณะแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ 1) แบบทวิลักษณ์ (binary feature) ซึ่งกำหนดให้ความหมายหนึ่งมีค่าเป็น + หมายถึง “มี” หรือ “เป็น” ส่วนอีกความหมายหนึ่งมีค่าเป็น - ซึ่งหมายถึง “ไม่มี” หรือ “ไม่เป็น” และ 2) อรรถลักษณะที่แสดงลักษณะเด่น หรือเรียกว่าอรรถลักษณะพรรณนา (descriptive feature) จะกำหนดให้ความหมายมีค่าเป็น + เท่านั้น ซึ่งหมายถึง “มี” หรือ “เป็น” เสมอ

หนึ่งในงานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยใช้อรรถลักษณะพรรณนา ซึ่งบ่งบอกลักษณะเด่นของคำเรียกประเภทผี ทุกอรรถลักษณะจึงมีค่าเป็นบวกเสมอ อีกทั้งอรรถลักษณะที่ใช้นั้นยังไม่มีเปรียบเทียบเชิง ทวิลักษณ์ ที่แสดงความไม่มีหรือมีค่า “ลบ” ดังนั้นผู้วิจัยจึงไม่แสดงเครื่องหมายบวกที่อรรถลักษณะ เพราะไม่จำเป็น

3.การแสดงการแจกแจงความหมายด้วยการใช้อรรถลักษณะในแต่ละมิติมารวมกันตามหลักความจำเป็นและเพียงพอในการจำแนกคำประเภทผีแต่ละคำออกจากกัน

ผู้วิจัยจะแสดงอรรถลักษณะที่เกี่ยวข้องทั้งหมดในที่นี้ เพื่อบ่งบอกความหมายของคำแต่ละคำใน

5.1.1

5.1.1 การกำหนดมิติแห่งความแตกต่างพร้อมทั้งอรรถลักษณะของคำเรียกประเภทผี

จากการศึกษาคำอธิบายและความหมายของคำเรียกประเภทผี ผู้วิจัยตัดสินใจว่าคำเรียกประเภทผี มีความแตกต่างกัน 10 มิติ ได้แก่ มิติ “ตัวตน”, “ดีร้าย”, “สภาพ”, “ลักษณะการตาย”, “ที่อยู่”, “หน้าที่”, “อายุ”, “อาหาร”, “เพศ” และ “ลักษณะพิเศษ” ซึ่งแต่ละมิติ ผู้วิจัยได้กำหนดอรรถลักษณะดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1) มิติ “ตัวตน”

“ตัวตน” เป็นมิติทางความหมายที่ผู้วิจัยกำหนดขึ้นเพื่อใช้จำแนกคำเรียกประเภทผีในด้าน เนื้อสารวัตถุ ว่ามีความสามารถในการ “จับต้องได้” หรือ “จับต้องไม่ได้” โดยผู้วิจัยกำหนดอรรถลักษณะ เพื่อแสดงองค์ประกอบทางความหมายของมิติ “ตัวตน” คือ [จับต้องได้] และ [จับต้องไม่ได้]

[จับต้องได้] หมายถึง การมีรูปร่างซึ่งเกิดจากเนื้อสารที่สามารถจับต้องได้ คำเรียกประเภท ผีที่มีอรรถลักษณะนี้ มี 9 คำ ได้แก่ ผี2 ผี3 กระสือ กระหัง ปอบ ลูกกรอก ผีดิบ ผีดูดเลือด และ แดรกควิลลา

[จับต้องไม่ได้] หมายถึง การไม่มีรูปร่างซึ่งเกิดจากเนื้อสารที่สามารถจับต้องได้ แม้ว่าอาจ สามารถมองเห็นเป็นรูปเป็นร่าง หรือคิดว่ามีรูปร่างได้ก็ตาม คำที่ใช้ อรรถลักษณะนี้ มี 42 คำ เช่น วิญญาณ ผีป่า เปรต นางฟ้า เป็นต้น

ตัวอย่าง

ผี2	วิญญาณ
[จับต้องได้]	[จับต้องไม่ได้]

จากตัวอย่างจะเห็นว่า ผี2 และ วิญญาณ มีอรรถลักษณะต่างกัน ผี2 คือมนุษย์ที่มีเนื้อหนัง จับต้องได้ ส่วน วิญญาณ มีสภาพเหมือนมนุษย์ทุกประการ แต่ไม่สามารถจับต้องได้ คำเรียกประเภทผีทุกคำต้องมีการแสดงอรรถลักษณะในมิตินี้

2) มิติ “สภาพ”

“สภาพ” เป็นมิติแห่งความแตกต่างทางความหมายที่ผู้วิจัยกำหนดขึ้น เพื่อแสดงความต่างของคำเรียกประเภทผีแต่ละคำว่ามีสภาพแบบใด ผู้วิจัยจึงกำหนดอรรถลักษณะเพื่อแสดงองค์ประกอบทางความหมายของมิติ “สภาพ” คือ [เป็นมนุษย์] [เหมือนมนุษย์] และ [เป็นนามธรรม]

[เป็นมนุษย์] หมายถึง มีสภาพของความเป็นมนุษย์ที่ยังมีลมหายใจอยู่ครบถ้วน คำเรียกประเภทผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน 8 คำ ได้แก่ ผี3 กระจสือ กระจหัง ปอบ ลูกกรอก ผีดิบ ผีดูดเลือด และ แดร์กควลา

[เหมือนมนุษย์] หมายถึง ไม่มีสภาพของความเป็นมนุษย์ เกิดจากสิ่งที้ออกจากร่างกายของคนตาย แล้วคนจินตนาการหรือกำหนดให้มีรูปร่างลักษณะเหมือนคน คำเรียกประเภทผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน 40 คำ เช่น เทพ เทพธิดา นางฟ้า เป็นต้น

[เป็นนามธรรม] หมายถึง ความไม่มีตัวตนแน่นอน ไม่มีคำอธิบายลักษณะรูปร่างอย่างเด่นชัด คำเรียกประเภทผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน 1 คำ ได้แก่ ผีห่า

ตัวอย่าง

กระจสือ	เทพ	ผีห่า
(เป็นมนุษย์)	(เหมือนมนุษย์)	(เป็นนามธรรม)

จากตัวอย่างจะเห็นว่า กระจสือ เทพ และ ผีห่า มีอรรถลักษณะต่างกัน กระจสือ คือมนุษย์ที่เป็นผี เทพ มีสภาพเหมือนมนุษย์ ก็เพราะคนจินตนาการ หรือกำหนดให้มีรูปร่างลักษณะเหมือนคนทุกอย่าง ส่วน ผีห่า มีความเป็นนามธรรมเพราะไม่มีรูปร่างที่แน่นอน

3) มิติ “ดีร้าย”

คำว่า “ดี” หมายถึง มีลักษณะที่เป็นไปในทางที่ต้องการหรือปรารถนา น่าพอใจ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 :409) ดังนั้นความหมายของผีที่ทำดี หรือ ผีดี คือผีที่ทำความดีหรือให้คุณประโยชน์กับคน ก่อให้เกิดความพึงพอใจ จึงได้รับความเคารพนับถือจากคน

คำว่า “ร้าย” หมายถึง ดุ ชั่ว ไม่ดี (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542:954) ดังนั้นผีร้าย คือผีที่ไม่ดี ทำความเลวมาก และอาจทำให้เกิดโทษต่อคน จึงทำให้คนไม่พอใจและต้องการกำจัดออกไป แต่ในมุมมองกลับกัน หากคนทำให้ผีเหล่านั้นพึงพอใจ ผีก็อาจดลบันดาลเรื่องดีๆให้คนได้ ผู้วิจัยจึงกำหนดอรรถลักษณะเพื่อแสดงองค์ประกอบทางความหมายของมิติ “ดีร้าย” ได้คือ

[ดี] หมายถึง การทำความคุณประโยชน์ สามารถทำให้คนรู้สึกพึงพอใจ คำเรียกประเภทผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน 23 คำ เช่น เทวดา เจ้าพ่อ กุมารทอง เป็นต้น

[ร้าย] หมายถึง ไม่มีการทำคุณประโยชน์ให้คน คนรู้สึกหวาดกลัวรังเกียจ ชอบหลอกหลอนให้ตกใจ คำเรียกประเภทผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน 25 คำ เช่น *กระสือ* เป็นต้น

ตัวอย่าง

<i>เทวดา</i>	<i>กระสือ</i>
(ดี)	(ร้าย)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า *เทวดา* และ *กระสือ* มีอรรถลักษณะในมิติ “ดีร้าย” ต่างกัน โดย *เทวดา* มีอรรถลักษณะ [ดี] เพราะมีการทำคุณประโยชน์ให้คนและคนรู้สึกพอใจ แต่ *กระสือ* มีอรรถลักษณะ [ร้าย] เพราะไม่ทำคุณประโยชน์ให้คนเลย มีแต่จะคอยสร้างความเดือดร้อน สร้างความหวาดกลัว

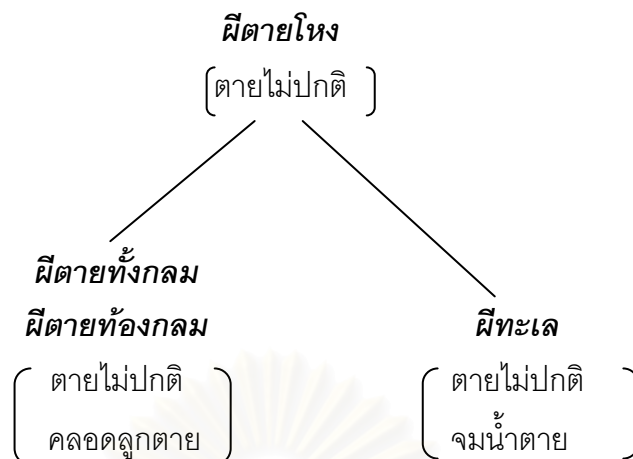
4) มิติ “ลักษณะการตาย”

คำว่า “ตาย” หมายถึงการสิ้นสถานภาพของการมีชีวิต (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิต พ.ศ. 2542 : 460) มิติ “การตาย” เป็นสิ่งที่ผู้วิจัยได้จากการสัมภาษณ์ผู้บอกภาษาวาว่า ผีตายต้องกลม เป็นผีทะเลหรือไม่ ซึ่งผู้บอกภาษากล่าวว่า “ทั้ง 2 ต่างกันเพราะ ผีตายต้องกลมตลอดลูกตาย ส่วน ผีทะเล ตายเพราะตกน้ำตายในทะเล” ผู้วิจัยจึงกำหนดมิติ “การตาย” โดยมีอรรถลักษณะ คือ

[ตายไม่ปกติ]	หมายถึง การตายที่ผิดปกติ เช่น อุบัติเหตุรถชน ถูกยิง ผูกคอตาย จมน้ำ การตลอดลูก คำเรียกประเภทผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน 6 คำ เช่น <i>ผีตายโหง</i> <i>ผีตายทั้งกลม/ผีตายต้องกลม</i> เป็นต้น
[ตลอดลูกตาย]	หมายถึง ลักษณะการตายของหญิงขณะกำลังตลอดลูก คำเรียกประเภทผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน 1 คำ ได้แก่ <i>ผีตายทั้งกลม/ผีตายต้องกลม</i>
[จมน้ำตาย]	หมายถึง ลักษณะการตายที่เกิดจากการจมน้ำ คำเรียกประเภทผีที่มีอรรถลักษณะนี้มี 2 คำ ได้แก่ <i>ผีทะเล</i> <i>ผีน้ำ/ผีพราย/พรายน้ำ</i>

จากอรรถลักษณะข้างต้น [ตลอดลูกตาย] และ [จมน้ำตาย] เป็นอรรถลักษณะภายใต้ อรรถลักษณะ [ตายไม่ปกติ] ซึ่งแสดงให้เห็นว่า คำเรียกประเภทผีใดก็ตามที่ใช้ อรรถลักษณะ [ตายไม่ปกติ] จะอยู่ในระดับขั้นเหนือกว่าคำที่มีอรรถลักษณะย่อยทั้ง 2 เป็นองค์ประกอบทางความหมาย

ตัวอย่าง

จากตัวอย่างจะเห็นว่าทั้ง ผีตายทั้งกลม/ผีตายห้องกลม และ ผีทะเล เกิดจากการตายที่ไม่ปกติหรือที่เรียกว่า ผีตายโหง นั่นคือ ผีตายทั้งกลม/ผีตายห้องกลม เกิดจากการคลอดลูกตาย ส่วน ผีทะเล เกิดจากการจมน้ำตาย เป็นที่สังเกตได้ว่า คำว่า ผีตายโหง เป็นคำที่อยู่ในระดับที่สูงกว่า ผีตายทั้งกลม/ผีตายห้องกลม และ ผีทะเล ซึ่งจะเห็นได้ว่า ผีตายโหง มีอรรถลักษณะแสดงความหมายนัยทั่วไปเท่านั้น

5) มิติ “ที่อยู่”

“ที่อยู่” หมายถึง ที่พำนัก อาศัย เป็นมิติแห่งความแตกต่างทางความหมายที่ผู้วิจัยสรุปจากการบรรยายความหมายของคำเรียกประเภทผีโดยผู้บอกภาษาและจากการอนุมานของผู้วิจัย เมื่อผู้วิจัยถามความหมายของคำว่า “นางตะเคียน” ว่าสามารถพบหรือเจอกุมารทองได้ที่ไหน ผู้บอกภาษาตอบว่า “ไม่เจอง่ายๆหรอก เขาอยู่ในต้นตะเคียน วันดีคืนดีถึงปรากฏตัว” และด้วยคำถามเดียวกันแต่เปลี่ยนคำเรียกประเภทผีเป็น “ผีเร่ร่อน” ผู้บอกภาษาตอบว่า “ไม่มีที่อยู่แน่นอน ต้องพเนจรไปเรื่อยๆ” แสดงให้เห็นว่าคำเรียกประเภทผีทั้ง 2 คำนี้มีใช้มิติที่อยู่เป็นสิ่งที่แสดงความแตกต่างทางความหมาย ผู้วิจัยจึงกำหนดอรรถลักษณะเพื่อแสดงองค์ประกอบทางความหมายของมิติ “ที่อยู่” คือ [ไร้ที่อยู่], [อยู่ในบ้าน], [อยู่ในศาล], [อยู่ในต้นไม้], [อยู่ในต้นตะเคียน], [อยู่ในต้นกล้วยตานี], [อยู่ในต้นมะขาม], [อยู่ในต้นไทร], [อยู่ในพาทนะ], [อยู่ในป่า], [อยู่ในภูเขา], [อยู่ในดิน], [อยู่ในข้าว], [อยู่ในน้ำ], [อยู่ในทะเล], [อยู่ในสวรรค์], [อยู่ในนรก], [อยู่ในที่ที่ตาย], [อยู่ในเมือง], และ [อยู่ที่ชุมทรัพย์]

[ไร้ที่อยู่] หมายถึง การไม่มีที่อยู่แน่นอน คำเรียกประเภทผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน 1 คำ ได้แก่ ผีเร่ร่อน

- [อยู่ในบ้าน] หมายถึง การอยู่ในบ้านหรือสิ่งก่อสร้างสำหรับอยู่อาศัย คำเรียกประเภทผีที่มี
อรรถลักษณะนี้มีจำนวน 12 คำ เช่น ปอบ กุมารทอง เป็น
ต้น
- [อยู่ในศาล] หมายถึง การอยู่ในสิ่งก่อสร้างซึ่งมีรูปแบบคล้ายบ้านจำลอง (พจนานุกรมฉบับ
ราชบัณฑิตยสถาน, 2542:1097) ซึ่งคนสร้างขึ้นมาเพื่อเป็น
สถานที่ทำพิธีกรรมเพื่อแสดงความเคารพ คำเรียกประเภทผีที่
มีอรรถลักษณะนี้มี 4 คำ ได้แก่ พระภูมิ เจ้าที่/เจ้าที่เจ้าทาง
เจ้าพ่อ และ เจ้าแม่
- [อยู่ในต้นไม้] หมายถึง การอยู่ในต้นไม้ คำเรียกประเภทผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน 6 คำ
ได้แก่ นางไม้ เทพารักษ์/รุกขเทวดา เป็นต้น
- [อยู่ในต้นตะเคียน] หมายถึง การอยู่ในต้นตะเคียน คำเรียกประเภทผีที่มีอรรถลักษณะ
นี้มีจำนวน 1 คำ ได้แก่ นางตะเคียน
- [อยู่ในต้นกล้วยตานี] หมายถึง การอยู่ในต้นกล้วยตานี คำเรียกประเภทผีที่มีอรรถ
ลักษณะนี้มีจำนวน 1 คำ ได้แก่ นางตานี
- [อยู่ในต้นมะขาม] หมายถึง การอยู่ในต้นมะขาม คำเรียกประเภทผีที่มีอรรถลักษณะนี้มี
จำนวน 1 คำ ได้แก่ เจ้าแม่มะขาม
- [อยู่ในต้นไทร] หมายถึง การอยู่ในต้นไทร คำเรียกประเภทผีที่มีอรรถลักษณะนี้มี
จำนวน 1 คำ ได้แก่ เจ้าแม่ไทร
- จากอรรถลักษณะข้างต้น [อยู่ในต้นตะเคียน], [อยู่ในต้นกล้วยตานี], [อยู่ใน
ต้นมะขาม], และ [อยู่ในต้นไทร] เป็นอรรถลักษณะภายใต้อรรถลักษณะ [อยู่ในต้นไม้] ซึ่ง
แสดงให้เห็นว่า คำเรียกประเภทผีได้ก็ตามที่ใช้อรรถลักษณะ [อยู่ในต้นไม้] จะอยู่ในระดับชั้น
เหนือกว่าคำที่มีอรรถลักษณะย่อยทั้ง 4 เป็นองค์ประกอบทางความหมาย
- [อยู่ในพাহนะ] หมายถึง การอยู่ในพাহนะอย่างเช่น เรือ และรถ คำเรียกประเภทผีที่มีอรรถ
ลักษณะนี้มีจำนวน 1 คำ ได้แก่ แม่ย่านาง
- [อยู่ในป่า] หมายถึง การอยู่ในป่า คำเรียกประเภทผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน 2 คำ ได้แก่
เจ้าป่า ผีป่า
- [อยู่ในภูเขา] หมายถึง การอยู่ในภูเขา คำเรียกประเภทผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน 1 คำ
ได้แก่ เจ้าเขา
- [อยู่ในดิน] หมายถึง การอยู่ในพื้นดิน คำเรียกประเภทผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน 1 คำ
ได้แก่ แม่พระธรณี

- [อยู่ในข้าว] หมายถึง การอยู่ในข้าว หรือบริเวณที่เกี่ยวข้องกับการเพาะปลูกข้าว คำเรียกประเภทผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน 1 คำ ได้แก่ แม่โพสพ
- [อยู่ในน้ำ] หมายถึง การอยู่ในแหล่งน้ำ คำเรียกประเภทผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน 4 คำ เช่น แม่พระคงคา ผีน้ำ/ผีพราย/พรายน้ำ เป็นต้น
- [อยู่ในทะเล] หมายถึง การอยู่ในทะเล คำเรียกประเภทผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน 1 คำ ได้แก่ ผีทะเล
- [อยู่ในสวรรค์] หมายถึง การอยู่ในสวรรค์ หรือท้องฟ้าซึ่งถือว่าเป็นที่แห่งความสุข คำเรียกประเภทผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน 3 คำ เช่น เทวดา เทพ และ เทพธิดา/นางฟ้า
- [อยู่ในนรก] หมายถึง การอยู่ในนรกซึ่งถือว่าเป็นที่แห่งความทุกข์ทรมาน คำเรียกประเภทผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน 3 คำ ได้แก่ ยมบาล ยมทูต และ เปรต
- [อยู่ที่ที่ตาย] หมายถึง การอยู่ ณ สถานที่ที่ตายด้วยสาเหตุการตายผิดปกติ คำเรียกประเภทผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน 1 คำ ได้แก่ ภูต
- [อยู่ในเมือง] หมายถึง การอยู่ในเมือง หรือประเทศ คำเรียกประเภทผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน 1 คำ ได้แก่ พระเสื้อเมือง
- [อยู่ที่ชุมทรัพย์] หมายถึง การอยู่ที่ชุมทรัพย์ หรือบริเวณที่เก็บซ่อนของมีค่าไว้ คำเรียกประเภทผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน 1 คำ ได้แก่ ภูโสม

ตัวอย่าง

แม่พระคงคา

(อยู่ในน้ำ)

เทวดา

(อยู่ในสวรรค์)

ยมบาล

(อยู่ในนรก)

จากตัวอย่างจะเห็นว่า แม่พระคงคา เทวดา และ ยมบาล มีอรรถลักษณะที่แตกต่างเรื่อง “ที่อยู่” โดย แม่พระคงคา อยู่ในน้ำ เทวดา มีที่อยู่ในสวรรค์ และ ยมบาล อยู่ในนรก แม้ว่าคำเรียกประเภทผีบางคำไม่มีอรรถลักษณะแสดงมิติ “ที่อยู่” แต่นั่นเป็นเพราะ “ที่อยู่” ไม่ใช่อรรถลักษณะที่จำเป็นสำหรับคำเรียกประเภทผีเหล่านั้น

6) มิติ “หน้าที่”

คำว่า “หน้าที่” หมายถึง การกระทำหรือประเพณีปฏิบัติตน (พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน, 2542: 254) เมื่อนำมาใช้ในหัวข้อมิติ “หน้าที่” ผู้วิจัยจึงกำหนดให้หมายถึงลักษณะการกระทำ แบบแผน

การปฏิบัติตนของผีแต่ละชนิด โดยกำหนดอรรถลักษณะเพื่อแสดงองค์ประกอบทางความหมายของมิตินั้น
ทางหน้าที่คือ

[คุ้มครอง] หมายถึง มีหน้าที่ดูแลรักษาคุ้มครอง สร้างความรู้สึกปลอดภัยให้แก่คน คำ
เรียกประเภทผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน 16 คำ เช่น

เทพารักษ์/รุกขเทวดา พระภูมิจึง เป็นต้น

[ให้ลาภ] หมายถึง มีหน้าที่ช่วยเหลือ เป็นที่พึ่งของคนในการร้องขอโชคลาภ คำเรียก
ประเภทผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน 6 คำ เช่น เจ้าพ่อ เป็นต้น

[ทำให้ป่วย] หมายถึง ผีที่คอยปล่อยเชื้อของตนลงน้ำ เพื่อไปทำร้ายคนให้เจ็บป่วย มีอาการ
ท้องเสียอย่างหนัก อาจถึงขั้นตายได้ คำเรียกประเภทผีที่มี
อรรถลักษณะนี้มีจำนวน 1 คำ ได้แก่ ผีห่า

[ลงโทษวิญญาณ] หมายถึง มีหน้าที่ลงโทษวิญญาณในนรก ที่ทำบาปกรรมไว้ให้ได้รับ
ความทุกข์ทรมาน คำเรียกประเภทผีที่มีอรรถลักษณะนี้มี
จำนวน 1 คำ ได้แก่ ยมบาล

[รับวิญญาณไปนรก] หมายถึง มีหน้าที่รับวิญญาณเพื่อไปรับโทษในนรก คำเรียกประเภท
ผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน 1 คำ ได้แก่ ยมทูต

ตัวอย่าง

เทพารักษ์

รุกขเทวดา

(คุ้มครอง)

เจ้าพ่อ

(ให้ลาภ)

จากตัวอย่างจะเห็นว่าเทพารักษ์ และ เจ้าพ่อ มีอรรถลักษณะต่างกันที่ เทพารักษ์มีอรรถ
ลักษณะของการคุ้มครองต้นไม้ให้ปลอดภัย และ เจ้าพ่อ เป็นผู้ที่คนขอพรร้องขอให้ช่วยเหลือ ให้โชคลาภ
เสมอๆ

7) มิตินี้ “อายุ”

ช่วงอายุเป็นมิติแห่งความแตกต่างทางความหมายที่ผู้วิจัยได้จากการบรรยายความหมาย
ของคำเรียกประเภทผีโดยผู้บอกภาษาและจากการอนุมานของผู้วิจัย เมื่อผู้วิจัยถามความหมายของคำ
ว่า “กุมารทอง” ผู้บอกภาษาตอบว่า “ผีเด็ก” ส่วน “ปู่โสม” ผู้บอกภาษาตอบว่า “ผีคนแก่” แสดงให้เห็นว่า
มีการใช้มิติช่วงอายุในการแสดงความแตกต่างทางความหมายของคำเรียกประเภทผี แต่ก็มีบางคำที่ไม่
แสดงถึงช่วงอายุที่แน่นอน หรือแสดงความหมายของหลายช่วงอายุในคุณสมบัติของคำเรียกประเภทผี
คำนั้น เช่น “ผีตายโหง” ผู้บอกภาษาไม่สามารถระบุได้ชัดเจนว่าอยู่ในช่วงอายุใด ผู้วิจัยจึงกำหนดอรรถ

ลักษณะเพื่อแสดงองค์ประกอบทางความหมายของมิติทางช่วงอายุ ได้แก่ [เด็ก] และ [ผู้ใหญ่] เพื่อระบุช่วงอายุที่ชัดเจนของคำเรียกประเภทนี้

- [เด็ก] หมายถึง มีอายุในช่วงเด็ก นับอายุตั้งแต่แรกเกิด ถึง อายุ 10ปี ซึ่งคำเรียกประเภทนี้ที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน 3 คำ ได้แก่ *กุมารทอง รักยม และ ลูกกรอก*
- [ผู้ใหญ่] หมายถึง มีอายุที่พ้นวัยเด็ก คือเป็นผู้ใหญ่ คำเรียกประเภทนี้ที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน 35 คำ เช่น *ปู่โสม แม่ชื้อ เป็นต้น*

ตัวอย่าง

กุมารทอง
[เด็ก]

ปู่โสม
[ผู้ใหญ่]

จากตัวอย่างจะเห็นว่า *กุมารทอง* และ *ปู่โสม* มีอรรถลักษณะในเรื่องอายุที่ทำให้ต่างกัน คือ *กุมารทอง* อยู่ในวัยเด็ก และ *ปู่โสม* อยู่ในวัยผู้ใหญ่ (ชรา) จึงมีอรรถลักษณะ [ผู้ใหญ่] ฉะนั้นในกรณีนี้ “อายุ” ไม่สำคัญ คำนี้จึงไม่แสดงอรรถลักษณะในมิตินี้เลย มีจำนวน 14 คำ เช่น *ผีห่า เปรต เป็นต้น*

8) มิติ “อาหาร”

คำว่า “อาหาร” ในที่นี้หมายถึง ของกิน หรือเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิต (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิต, 2542:1371) สะท้อนให้เห็นว่าคนยังคิดว่าพวกผียังต้องการอาหารเพื่อเป็นเครื่องหล่อเลี้ยง เช่นเดียวกับคน ผู้วิจัยจึงกำหนดอรรถลักษณะดังนี้ [กินเลือด], [กินของดิบคาว], [กินสิ่งสกปรก], [กินเครื่องในคน], [กินเครื่องเซ่น] และ [กินน้ำมันจันทน์]

[กินเลือด] หมายถึง การกินเลือดจากสิ่งมีชีวิตชีวิตอยู่ คำเรียกประเภทนี้ที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน 3 คำ ได้แก่ *ผีดูดเลือด ผีดิบ แดร์กควิลลา*

[กินของดิบคาว] หมายถึง การกินอาหารที่ยังดิบ หรือสัตว์ที่ยังมีชีวิตชีวิตอยู่ คำเรียกประเภทนี้ที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน 3 คำ ได้แก่ *ปอบ กระสือ และกระหัง*

[กินสิ่งสกปรก] หมายถึง การกินของสกปรก สิ่งปฏิกูลอย่างอุจจาระ คำเรียกประเภทนี้ที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน 2 คำ ได้แก่ *กระสือ กระหัง*

[กินเครื่องในคน] หมายถึง การกินเครื่องใน ตับ ไต ไล่ จากร่างกายของคนที่ปอบ เมื่อกินเครื่องในหมดแล้ว คนนั้นจะตาย คำเรียกประเภทนี้ที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน 1 คำ ได้แก่ *ปอบ*

[กินเครื่องเช่น] หมายถึง การกินอาหารที่คนจัดให้ต่างสิ่งตอบแทน มักเป็น อาหารคาว
หวาน ขนม นมเนย ผลไม้ ที่ผ่านการคัดเลือกมาอย่างดีแล้ว
คำเรียกประเภทผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน 24 คำ เช่น
กุมารทอง เจ้าที่/เจ้าที่เจ้าทาง เป็นต้น

[กินน้ำมันจันทน์] หมายถึง การกินน้ำมันจันทน์เป็นอาหาร คำเรียกประเภทผีที่มีอรรถ
ลักษณะนี้มีจำนวน 1 คำ ได้แก่ รักยม

ตัวอย่าง

<p>กุมารทอง (กินเครื่องเช่น)</p>	<p>รักยม (กินน้ำมันจันทน์)</p>
---	---

จากตัวอย่างจะเห็นว่ากุมารทอง และ รักยม มีอรรถลักษณะต่างกันที่ รักยม มีมิติเฉพาะของการกินน้ำมันจันทน์เป็นอาหาร ส่วน กุมารทอง กินเครื่องเช่น นอกจากนี้คำเรียกประเภทผีคำใดก็ตามที่ไม่มี การระบุอรรถลักษณะในมิติ “อาหาร” ไม่ได้หมายความว่า “ไม่มีการกินอาหาร” แต่หมายความว่า การกินอาหารไม่ใช่สิ่งสำคัญในการจำแนกความแตกต่างของคำ

9) มิติ “เพศ”

เพศเป็นมิติแห่งความแตกต่างทางความหมายที่ผู้วิจัยได้จากการบรรยายความหมายของ คำเรียกประเภทผีโดยผู้บอกภาษาและจากการอนุมานของผู้วิจัยที่เห็นว่าในทุกภาษาจะมีเครื่องแสดง ความเป็นเพศให้กับทุกสรรพสิ่งตลอดเวลาคือจัดเป็น เพศชาย เพศหญิง และเพศกลาง หรือ ไม่บ่งเพศ ดังนั้นในคำอธิบายของผู้บอกภาษาจึงมีการระบุเพศของคำเรียกประเภทผีเพื่อแสดงความแตกต่างของ คำเรียกประเภทผีแต่ละคำไว้ด้วย ผู้วิจัยจึงกำหนดอรรถลักษณะเพื่อแสดงองค์ประกอบทางความหมาย ของมิติทางเพศได้คือ [ชาย] และ [หญิง]

[ชาย] หมายถึง มีความเป็นเพศชาย ซึ่งคำเรียกประเภทผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน 15 คำ เช่น กระหัง เทพ ยมบาล เป็นต้น

[หญิง] หมายถึง มีเป็นเพศหญิงนั่นเอง ซึ่งคำเรียกประเภทผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน 17 คำ เช่น กระสือ เทพธิดา/นางฟ้า นางไม้ เป็นต้น

ในกรณีที่เพศไม่เกี่ยวข้อง หรือจะเป็นเพศใดก็ได้ ในที่นี้จะไม่แสดงอรรถลักษณะในมิติ “เพศ” เลย มีจำนวน 24 คำ เช่น เทวดา ผีดูดเลือด ลูกรอก เป็นต้น

ตัวอย่าง

เทพ	เทพธิดา
(ชาย)	นางฟ้า (หญิง)

จากตัวอย่างจะเห็นว่า เทพ เทพธิดา/นางฟ้า และเทวดามีอรรถลักษณะอย่างอื่นเหมือนกัน ยกเว้นในอรรถลักษณะเรื่องเพศ เทพ เป็นผู้ชาย และเทพธิดา/นางฟ้า เป็นผู้หญิง

10) มิติ “ลักษณะพิเศษ”

ลักษณะพิเศษคือ สิ่งที่ปรากฏเป็นภาพลักษณะเฉพาะตัวของ “ผี” ที่มนุษย์กำหนดให้เป็น ซึ่งทำให้มันแตกต่างจากคำเรียกประเภทผีอื่นๆ ผู้วิจัยจึงกำหนดอรรถลักษณะไว้คือ [มองเห็นเครื่องใน], [มีกระดิ่ง], [เจ้าของที่เดิม], [มีรูปเจ็ด], [มีท่อนล่างเป็นปลา], [มีเขา], [สูงชะลูด], [กระโดด], [แปลงเป็น ค้างคาว], [กัวกมือ], [น่าเกลียด], [รักเด็ก] และ [เป็นเครือญาติ]

[มองเห็นเครื่องใน] หมายถึง การมองเห็นอวัยวะภายในร่างกายเช่น ปอด หัวใจ ถ้าได้
ได้ คำเรียกประเภทผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน 1 คำ
ได้แก่ กระสือ

[มีกระดิ่ง] หมายถึง การมีกระดิ่งซึ่งเป็นภาชนะจักสานขนาดใหญ่ใช้ต่างปีก
เพื่อช่วยในการเหาะบิน คำเรียกประเภทผีที่มีอรรถลักษณะ
นี้มีจำนวน 1 คำ ได้แก่ กระหัง

[เจ้าของที่เดิม] หมายถึง เคยเป็นเจ้าของที่มาแต่ดั้งเดิม คำเรียกประเภทผีที่มี
อรรถลักษณะนี้มีจำนวน 1 คำ ได้แก่ เจ้าที่/เจ้าที่เจ้าทาง

[มีรูปเจ็ด] หมายถึง การมีเจ็ด ซึ่งเป็นรูปปั้นนูนต่ำสร้างเป็นรูปเทวดาถือพระ
ขรรค์ คำเรียกประเภทผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน 1 คำ
ได้แก่ พระภูมิ

[มีท่อนล่างเป็นปลา] หมายถึง การมีอวัยวะตั้งแต่ส่วนสะโพกลงไปเป็นแบบเดียวกันกับ
ปลา ใช้ครีบทองในการเคลื่อนไหวร่างกายในน้ำ คำเรียก
ประเภทผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน 1 คำ ได้แก่ ผีเงือก

[มีเขา] หมายถึง การมีเขาค้ำยเขาสัตว์งอกจากหัว 2 เขา คำเรียก
ประเภทผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน 2 คำ ได้แก่ ยมบาล
และ ยมทูต

[สูงชะลูด] หมายถึง การมีรูปร่างสูงมาก อาจสูงกว่าต้นตาลโตนด คำเรียก
ประเภทผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน 1 คำ ได้แก่ เปรต

[กระโดด]	หมายถึง ความสามารถในการเคลื่อนที่ด้วยการกระโดด คำเรียกประเภทผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน 1 คำ ได้แก่ ผีดิบ
[แปลงเป็นค้างคาว]	หมายถึง ความสามารถในการแปลงกายให้เป็นค้างคาว เมื่อต้องการเหาะไปยังที่ต่างๆ คำเรียกประเภทผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน 1 คำ ได้แก่ แดร์ริคควิลลา
[งัดมือ]	หมายถึง การทำท่าคล้ายๆกับงัดมือเรียก คำเรียกประเภทผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน 1 คำ ได้แก่ นางกวก
[นำเกลียด]	หมายถึง การมีรูปร่างหน้าตาน่าเกลียด อับลักษณะ คำเรียกประเภทผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน 1 คำ ได้แก่ ปีศาจ
[รักเด็ก]	หมายถึง การมีความรักและเอาใจใส่เฉพาะเด็กเล็กๆเท่านั้น คำเรียกประเภทผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน 1 คำ ได้แก่ แม่ซื่อ
[เป็นเครือญาติ]	หมายถึง การมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับผู้อยู่อาศัยหรือเจ้าของบ้านนั้น คำเรียกประเภทผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน 1 คำ ได้แก่ ผีบ้านผีเรือน

ตัวอย่าง

ผีกระสือ	ผีกระหัง
(มองเห็นเครื่องใน)	(มีกระดิ่ง)

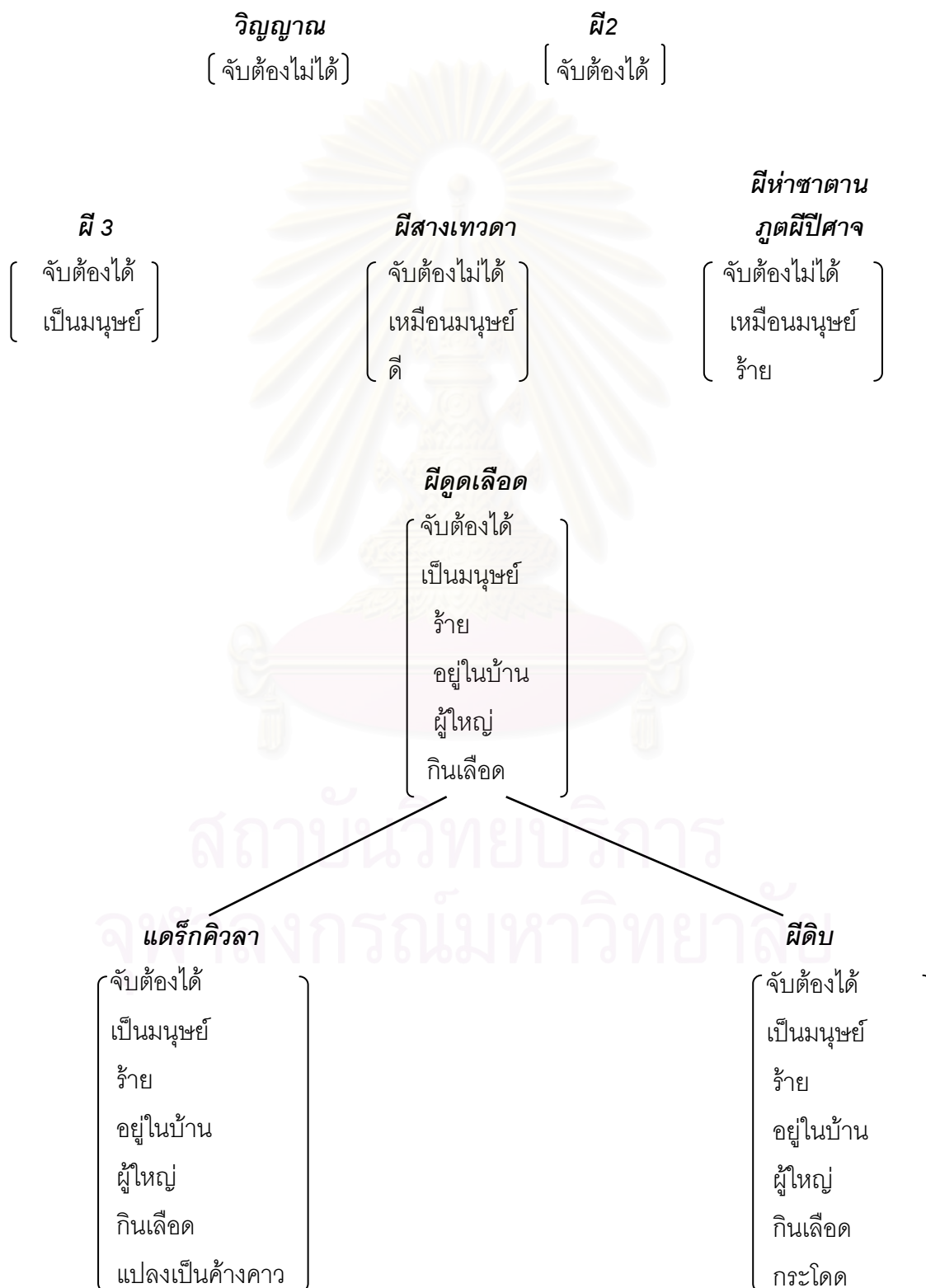
จากตัวอย่างจะเห็นว่า ผีกระสือและ ผีกระหัง มีอรรถลักษณะ “ลักษณะพิเศษ” ต่างกัน โดยผีกระสือ สามารถมองเห็นเครื่องในของมันห้อยกับช่วงศีรษะในขณะที่มันออกหากิน ส่วน ผีกระหัง มีกระดิ่งเป็นอุปกรณ์ติดตัวใช้ต่างปีกยามออกหากิน อรรถลักษณะเหล่านี้ จึงทำให้ ผีกระสือและ ผีกระหัง ต่างกัน

จากมิติแห่งความแตกต่างทั้งหมด 10 มิติสามารถแสดงให้อยู่ในรูปตารางได้ (ดูในตาราง 5.1) ผู้วิจัยได้สรุปมิติและระบุนอรรถลักษณะเด่นที่สามารถแสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างคำเรียกประเภทผีแต่ละคำ เพื่อนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลในตาราง 5.1 ไปใช้ในการแสดงองค์ประกอบทางความหมายของคำเรียกประเภทผีโดยใช้อรรถลักษณะรวม ในข้อ 5.1.2 ต่อไป

5.1.2 องค์ประกอบทางความหมายของคำเรียกประเภทผีแสดงโดยอรรถลักษณะ

เมื่อจำแนกองค์ประกอบทางความหมายของคำเรียกประเภทผีตามระบบมิติที่กำหนดในข้อ

5.1.1 ลงในตาราง 5.1 มิติแห่งความแตกต่างของคำเรียกประเภทผีเรียบร้อยแล้วผู้วิจัยจึงแสดงความหมายของคำเรียกประเภทผีทั้ง 52 คำ ในรูปองค์ประกอบความหมายที่เป็นอรรถลักษณะรวม เว้นเฉพาะคำ *ผี1* ที่ไม่ได้แสดงไว้เนื่องจากเป็นคำเรียกประเภทที่รวมทุกอรรถลักษณะไว้ทั้งหมด

ปอบ

จับต้องได้
เป็นมนุษย์
ร้าย
อยู่ในบ้าน
ผู้ใหญ่
กินของดิบคาว
กินเครื่องในคน

กระสือ

จับต้องได้
เป็นมนุษย์
ร้าย
อยู่ในบ้าน
ผู้ใหญ่
กินของดิบคาว
กินสิ่งสกปรก
หญิง
มองเห็นเครื่องใน

กระหัง

จับต้องได้
เป็นมนุษย์
ร้าย
อยู่ในบ้าน
ผู้ใหญ่
กินของดิบคาว
กินสิ่งสกปรก
ชาย
มีกระดิ่ง

ลูกกรอก

จับต้องได้
เป็นมนุษย์
ดี
อยู่ในบ้าน
ให้ลาภ
เด็ก
กินเครื่องเช่น
ชาย

รักยม

จับต้องไม่ได้
เหมือนมนุษย์
ดี
อยู่ในบ้าน
ให้ลาภ
เด็ก
กินน้ำมันจันทน์
ชาย

กุมารทอง

จับต้องไม่ได้
เหมือนมนุษย์
ดี
อยู่ในบ้าน
ให้ลาภ
เด็ก
กินเครื่องเช่น
ชาย

นางกวัก

จับต้องไม่ได้
เหมือนมนุษย์
ดี
อยู่ในบ้าน
ให้ลาภ
ผู้ใหญ่
กินเครื่องเช่น
หญิง
กวักมือ

แม่ซื้อ

จับต้องไม่ได้
เหมือนมนุษย์
ดี
อยู่ในบ้าน
คุ้มครอง
ผู้ใหญ่
หญิง
รักเด็ก

ผีบ้านผีเรือน

จับต้องไม่ได้
เหมือนมนุษย์
ดี
อยู่ในบ้าน
คุ้มครอง
ผู้ใหญ่
กินเครื่องเซ่น
เป็นเครือญาติ

พระภูมิ

จับต้องไม่ได้
เหมือนมนุษย์
ดี
อยู่ในศาล
คุ้มครอง
ผู้ใหญ่
กินเครื่องเซ่น
ชาย
มีรูปเจี๊วด

เจ้าที่**เจ้าที่เจ้าทาง**

จับต้องไม่ได้
เหมือนมนุษย์
ดี
อยู่ในศาล
คุ้มครอง
ผู้ใหญ่
กินเครื่องเซ่น
ชาย
เจ้าของที่เดิม

เจ้าพ่อ

จับต้องไม่ได้
เหมือนมนุษย์
ดี
อยู่ในศาล
ให้ลาก
ผู้ใหญ่
กินเครื่องเซ่น
ชาย

เจ้าแม่

จับต้องไม่ได้
เหมือนมนุษย์
ดี
อยู่ในศาล
ให้ลาก
ผู้ใหญ่
กินเครื่องเซ่น
หญิง

พระเสื้อเมือง

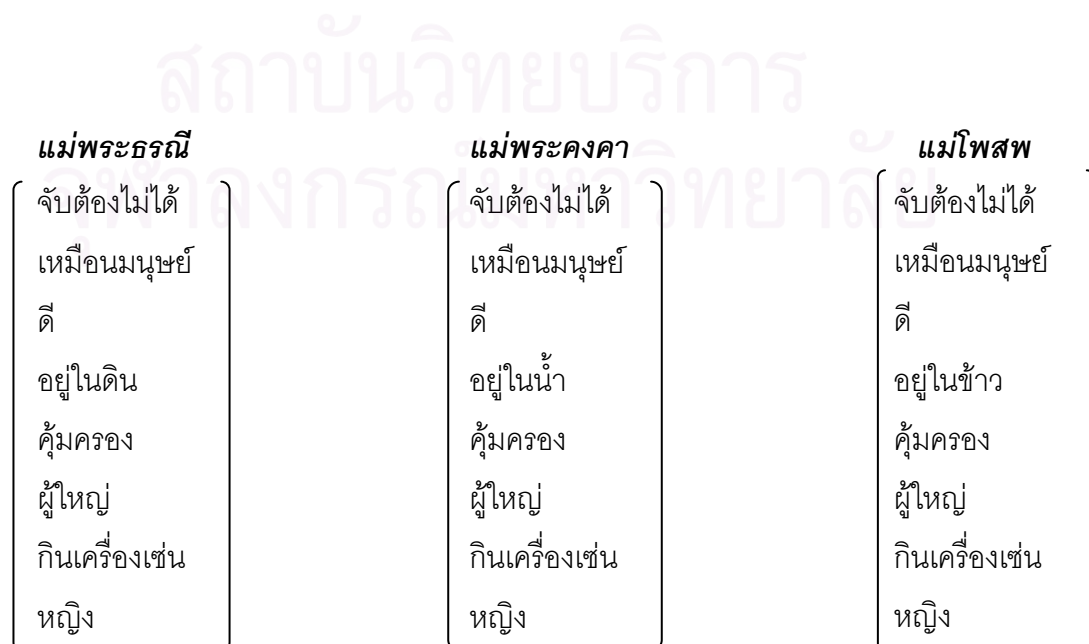
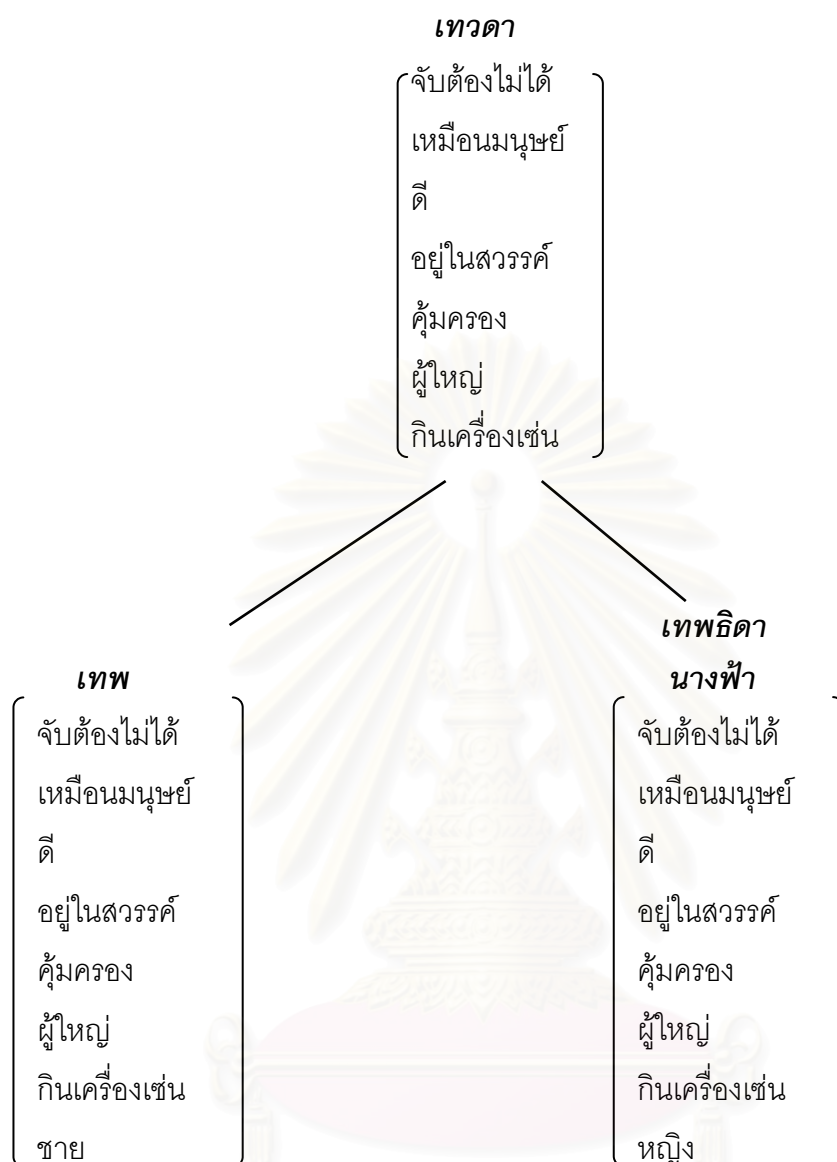
จับต้องไม่ได้
เหมือนมนุษย์
ดี
อยู่ในเมือง
คุ้มครอง
ผู้ใหญ่
กินเครื่องเซ่น
ชาย

เจ้าป่า

จับต้องไม่ได้
เหมือนมนุษย์
ดี
อยู่ในป่า
คุ้มครอง
ผู้ใหญ่
กินเครื่องเซ่น
ชาย

เจ้าเขา

จับต้องไม่ได้
เหมือนมนุษย์
ดี
อยู่ในเขา
คุ้มครอง
ผู้ใหญ่
กินเครื่องเซ่น
ชาย

เทพารักษ์**รุกขเทวดา**

จับต้องไม่ได้
เหมือนมนุษย์
ดี
อยู่ในต้นไม้
คุ้มครอง
ผู้ใหญ่
กินเครื่องเซ่น
ชาย

ปู่โสม

จับต้องไม่ได้
เหมือนมนุษย์
ดี
อยู่ที่ชุมทรัพย์
คุ้มครอง
ผู้ใหญ่
กินเครื่องเซ่น
ชาย

แม่ย่านาง

จับต้องไม่ได้
เหมือนมนุษย์
ดี
อยู่ในพาหนะ
คุ้มครอง
ผู้ใหญ่
กินเครื่องเซ่น
หญิง

ผีห่า

จับต้องไม่ได้
เป็นนามธรรม
ร้าย
อยู่ในน้ำ
ทำให้ป่วย

ปีศาจ

จับต้องไม่ได้
เหมือนมนุษย์
ร้าย
ผู้ใหญ่
น่าเกลียด

ผีเร่ร่อน

จับต้องไม่ได้
เหมือนมนุษย์
ร้าย
ไว้ที่อยู่

ยมบาล

จับต้องไม่ได้
เหมือนมนุษย์
ร้าย
อยู่ในนรก
ลงโทษวิญญาณ
ผู้ใหญ่
ชาย
มีเขา

ยมทูต

จับต้องไม่ได้
เหมือนมนุษย์
ร้าย
อยู่ในนรก
รับวิญญาณไปนรก
ผู้ใหญ่
ชาย
มีเขา

เปรต

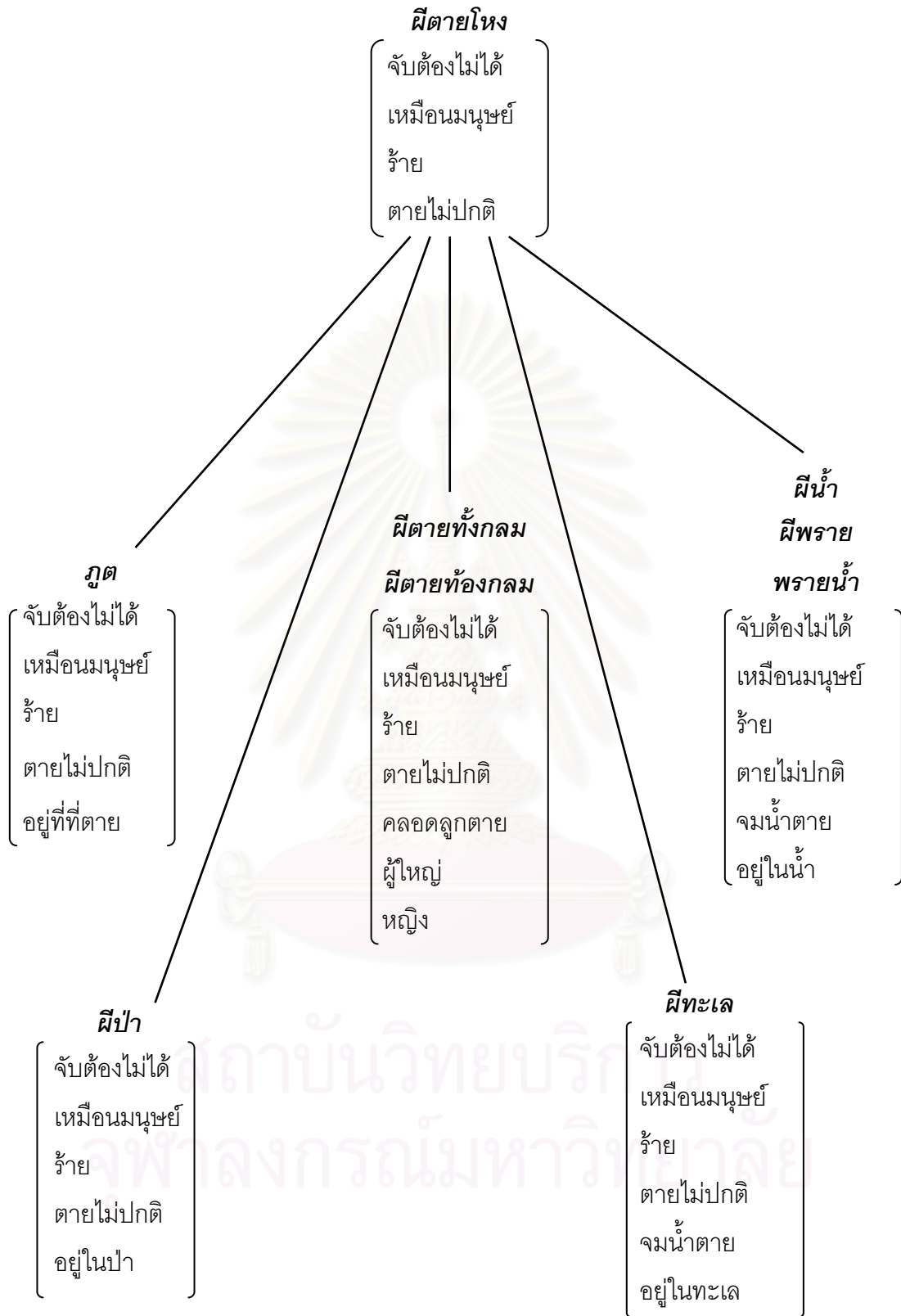
จับต้องไม่ได้
เหมือนมนุษย์
ร้าย
อยู่ในนรก
สูงชะลูด

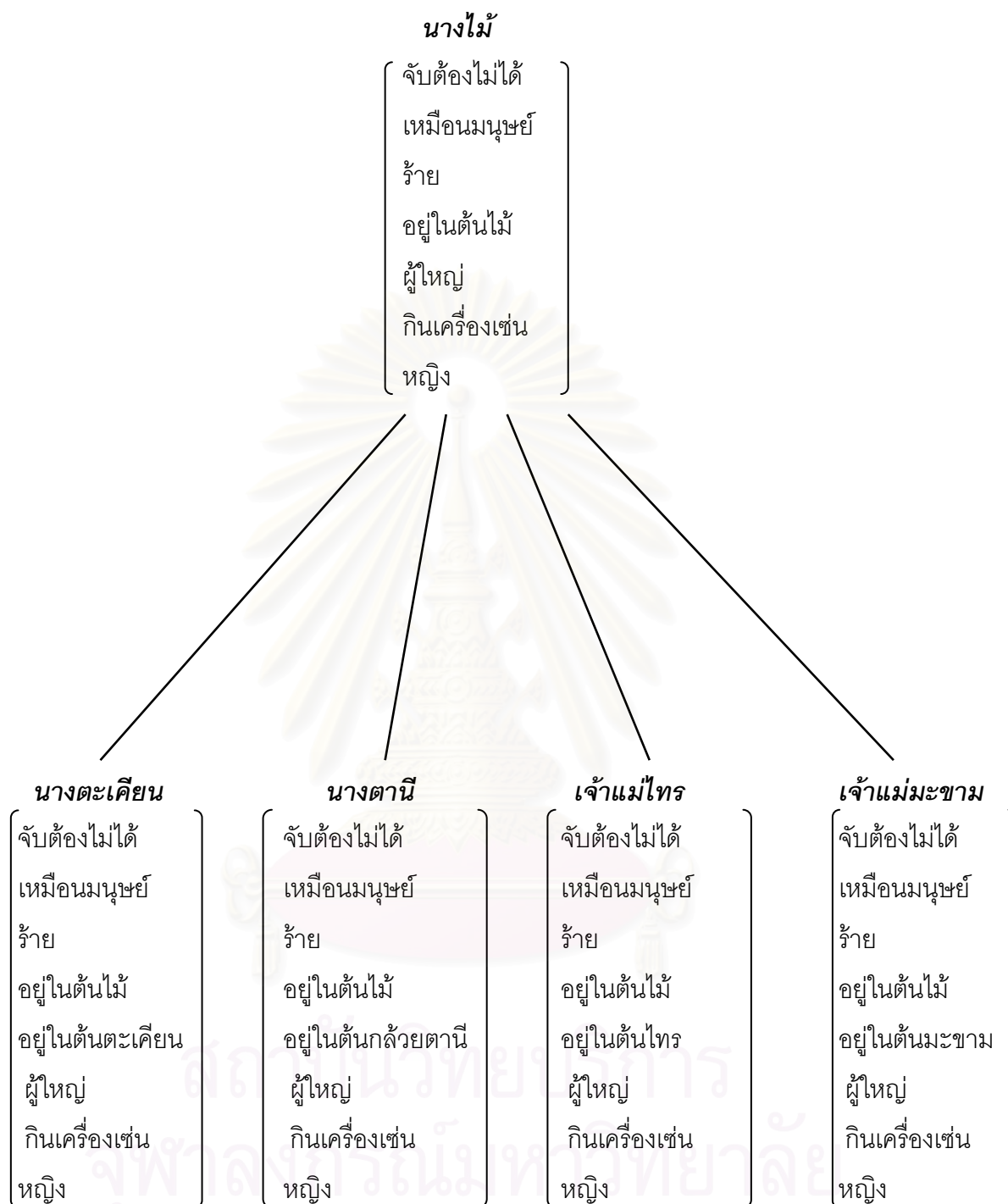
ผีเสื้อ

จับต้องไม่ได้
เหมือนมนุษย์
ร้าย
อยู่ในน้ำ
ผู้ใหญ่
หญิง
มีท่อนล่างเป็นปลา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จากการนำเสนอองค์ประกอบทางความหมายของคำเรียกประเภทผี พบว่าคำเรียกประเภทผีทั้ง 52 คำต้องมีองค์ประกอบทางความหมายในมิติ “ตัวตน” มิติ “ดีร้าย” และ มิติ “สภาพ” เป็น 3 มิติหลัก ในการจำแนกคำเรียกประเภทผีแต่ละคำ หลังจากนั้นจึงพิจารณาองค์ประกอบทางความหมายในมิติ “ลักษณะการตาย”, “ที่อยู่”, “หน้าที่”, “อายุ”, “อาหาร”, “เพศ” และ “ลักษณะพิเศษ” ตามลำดับต่อไป

ซึ่งการที่คำเรียกประเภทผีบางคำไม่ระบุอรรถลักษณะในบางมิติ ไม่ได้หมายความว่า คำเรียกประเภทผีนั้นไม่มีองค์ประกอบทางความหมายในมิตินั้นๆ แต่หมายความว่า เป็นอรรถลักษณะที่ไม่เด่น ไม่สำคัญหรือไม่จำเป็นในการจำแนกความแตกต่างของคำเรียกประเภทผีนั้นๆ

ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมายของคำเรียกประเภทผี แสดงให้เห็นว่าผีมีความต้องการปัจจัยพื้นฐานเหมือนคนนั่นคือ “อาหาร” และ “ที่อยู่” ผีแต่ละประเภทต้องการอาหาร อาจเป็นอาหารที่ “ผี” ต้องหาเอง หรือได้จากการให้โดยมนุษย์ ทั้งๆที่ไม่มีหลักฐานใดๆปรากฏว่า อาหารหรือเครื่องเซ่นที่ให้เป็นนั้น “ผี” ได้กินจริงๆหรือไม่ แต่เมื่อคนยึดเอาตัวเองเป็นที่ตั้งว่าจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ก็ต้องกินอาหาร จึงคิดว่าผีส่วนใหญ่อะไรหนึ่งเคยเป็นคนมาก่อนก็คงยังต้องกินอาหารเพื่อไม่ให้หิวโหยเหมือนเมื่อยังมีชีวิตอยู่ ดังนั้นจึงมีการตั้งเครื่องเซ่นไหว้ผี โดยมีส่วนประกอบเครื่องเซ่นต่างกันไปแล้วแต่ความเชื่อของแต่ละบุคคล นอกจากนี้แล้ว ผียังต้องการที่อยู่อาศัยหรือที่เรียกว่า “ที่อยู่” เพราะเชื่อว่า ผีที่ไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่งต้องเร่ร่อนไปเรื่อยๆนั้น ถือว่าเป็นพวกที่มีกรรมมาก อีกทั้งยังแสดงให้เห็นว่าในสมัยที่มีชีวิตอยู่นั้นไร้ญาติขาดมิตร เมื่อตายไปจึงไม่มีใครจุดตะเกียงไฟนำทางวงหน้าโลงศพเพื่อให้ไปสู่โลกอื่นได้อย่างสะดวก จึงต้องระเห่เร่ร่อนหาทางเอาจนกว่าจะพบจึงจะได้เข้าสู่กระบวนการพิจารณาบุญกรรมต่อไป

นอกจากนี้มิติ “หน้าที่” ยังแสดงให้เห็นว่า ผีต้องทำงานเช่นเดียวกับคน ผีบางประเภททำเพราะเป็นหน้าที่ติดตัวเช่น พระเสื้อเมือง ที่ต้องคุ้มครองบ้านเมืองให้สงบสุขโดยไม่สนใจว่าจะได้อะไรตอบแทน ในขณะที่ผีบางประเภทอาจทำงานเพื่อแลกกับ “สินบน” หรือของแลกเปลี่ยนที่คนสัญญาว่าจะให้เมื่อสิ่งที่คนต้องการนั้นบรรลุผลแล้ว

มิติสำคัญอีก 2 ประการ ที่ใช้จำแนกประเภทผีคือ “อายุ” และ “เพศ” ยิ่งเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าผีมีการแบ่งประเภทเช่นเดียวกับคน คือ มีการแบ่งเพศ ชาย และ หญิง เว้นเฉพาะคำเรียกประเภทผีบางคำที่ไม่มีการจำแนกเพศเช่น เทวดา หรือ ผีห่า เป็นต้น ส่วนมิติ “อายุ” เป็นเครื่องชี้ว่าผีอาจอยู่ในช่วงวัยเด็ก วัยผู้ใหญ่ หรือวัยชรา ก็ได้ ข้อที่น่าสังเกตคือ อายุของผีจะคงที่จนกว่าจะหลุดพ้นออกจากภพที่เป็นอยู่ นั้นหมายความว่าถ้าเป็นผีอายุน้อยอย่างกุมารทอง ก็จะมีอรรถลักษณะ [เด็ก] ตลอดไปไม่ว่ากุมารทอง ตนนั้นจะมีอายุกี่สิบปีแล้วก็ตาม ในขณะที่ผีอายุมากอย่าง ปู่โสม ก็จะไม่มีการพัฒนาจากวัยเด็กสู่วัยผู้ใหญ่ แต่จะปรากฏเป็นวัยผู้ใหญ่ทันที

มิติ “ลักษณะการตาย” เป็นลักษณะเด่นของคำเรียกประเภทผี ผีตายโหง แสดงให้เห็นว่าสาเหตุการตายเป็นเรื่องสำคัญโดยเฉพาะการตายอย่างผิดปกติหรือที่เรียกว่า “ตายโหง” ซึ่งมีนัยสร้างความรู้สึกไม่ดีเพราะเชื่อว่าการตายในลักษณะนี้เกิดกับผู้ที่ทำชั่วมากหรือมีเวรกรรมติดตัวมาเท่านั้น ส่วนการตายชนิด “ตายห่า” หรือการตายเพราะโรคระบาดที่เรียกว่า โรคห่าหรือโรคคอหิวดกโรค ซึ่งเชื่อว่าเกิดจากเชื้อของผีห่าในน้ำซึ่งก็นับว่าเป็นการตายแบบร้ายแรงเช่นกัน แม้กระทั่งในคำสาบานยังมีการใช้ว่า “ให้ตาย

โหงุตายห่า”อยู่จนปัจจุบัน อย่างไรก็ตามผู้วิจัยไม่ได้กำหนดอรรถลักษณะจากมิตติ “ลักษณะการตาย” แบบนี้ไว้ เพราะไม่พบคำเรียกประเภทผีใดๆที่เกิดจากการตายด้วยโรคห่าเลย

5.2 การจัดจำพวกแบบชาวบ้านของคำเรียกประเภทผี

จากข้อมูลที่ได้จากผู้บอกภาษาและผลการวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมายของคำเรียกประเภทผีทั้ง 52 คำ ทำให้เห็นความสัมพันธ์ทางความหมายของคำเรียกประเภทผีแต่ละคำ บางคำอยู่ในระดับเสมอกัน บางคำอยู่ต่างระดับกันเป็นชั้น โดยคำที่อยู่เหนือกว่าเป็นคำรวมหมู่ ส่วนคำที่อยู่ต่ำกว่าเป็นสมาชิกภายใต้คำรวมหมู่นั้น ผู้วิจัยจึงนำเสนอความสัมพันธ์ทางความหมายของคำเรียกประเภทผียวตารางแสดงการจัดจำพวกแบบชาวบ้านได้ดังแสดงในตาราง 5.2

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตาราง 5.2 การจัดจำพวกแบบชาวบ้านและองค์ประกอบทางความหมายในตารางแบบกล่อง

มิต	ผี 1															
1. มิต "ตัวตน"	[จับต้องได้] ผี 2	[จับต้องไม่ได้] วิญญาณ														
2. มิต "สภาพ"	[เป็นมนุษย์] ผี 3	[เหนือมนุษย์]	[เหนือมนุษย์]													
3. มิต "ศิรัย"	[ดี]	[ร้าย]	[ดี] ผีสามทวด													
4. มิต "ลักษณะการตาย"			[ตายไม่ปกติ] ผีตายโหง													
5. มิต "ที่อยู่"	[อยู่ในบ้าน] [อยู่ในป่า]	[อยู่ในบ้าน] [อยู่ในป่า]	[อยู่ในบ้าน] [อยู่ในป่า]	[ตายไม่ปกติ] ผีตายโหง								[อยู่ในบ้าน] [อยู่ในป่า] [อยู่ในที่สาธารณะ] [อยู่ในที่สาธารณะ]				
6. มิต "อำนาจ"				[สูง]	[สูง]	[สูง]	[สูง]									
7. มิต "อายุ"	[สูง]	[สูง]	[สูง]	[สูง]								[สูง]				
8. มิต "อาหาร"				[กินสิ่งมีชีวิต]	[กินสิ่งมีชีวิต]	[กินสิ่งมีชีวิต]	[กินสิ่งมีชีวิต]								[กินสิ่งมีชีวิต]	
9. มิต "เพศ"	[ชาย]	[ชาย]	[ชาย]	[ชาย]								[ชาย]				
10. มิต "ลักษณะพิเศษ"	[มีลักษณะพิเศษ]	[มีลักษณะพิเศษ]	[มีลักษณะพิเศษ]	[มีลักษณะพิเศษ]								[มีลักษณะพิเศษ]				

ในตาราง 5.2 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างคำเรียกประเภทผีแต่ละคำที่เกิดจากองค์ประกอบทางความหมายที่แตกต่างกันตามมิติและอรรถลักษณะที่ได้วิเคราะห์ในตอนต้นที่ 5.1 ฉะนั้นเพื่อให้เห็นความสัมพันธ์เชิงลำดับชั้น (hierarchy) อย่างชัดเจน ผู้วิจัยจึงแสดงการจัดจำพวกแบบชาวบ้านในตาราง 5.3 ดังนี้

ตาราง 5.3 การจัดจำพวกแบบชาวบ้านของคำเรียกประเภทผี

จุดเริ่มต้นหนึ่งเดียว	รูปแบบชีวิต	บอกหมวด	เฉพาะเจาะจง	ลักษณะพิเศษ
ผี 1	วิญญาณ	ภูตผีปีศาจ / ผีห่าชาตาน	ผีห่า	
			นางไม้	เจ้าแม่ไทร
				เจ้าแม่มะขาม
				นางตานี
				นางตะเคียน
			ผีเจ๊ก	
			ผีตายโหง	ผีป่า
				ผีทะเล
				ผีน้ำ/ผีพราย/พรายน้ำ
				ผีตายทั้งกลม/ผีตายท้องกลม
			ภูต	
		เปรต		
		ยมบาล		
		ยมทูต		
		ผีเร่ร่อน		
		ปีศาจ		
		ผีต่างเทวดา	แม่ย่านาง	
			รุกขเทวดา/ เทพารักษ์	
			ปู่โสม	
			เจ้าเขา	
			เจ้าป่า	
	แม่โพสพ			
	แม่พระคงคา			
	แม่พระธรณี			
	เทวดา		เทพธิดา / นางฟ้า	
			เทพ	
	พระเสื้อเมือง			
	เจ้าแม่			
	เจ้าพ่อ			
	เจ้าที่/เจ้าที่เจ้าทาง			
	พระภูมิ			
	ผีบ้านผีเรือน			
	แม่ชี			
นางกวัก				
กุมารทอง				
รักยม				
ผี 2	ผี 3	ผีดูดเลือด	ผีดิบ	
			แดร์กิวลา	
		กระสือ		
		กระหัง		
		ปอบ		
	ลูกกรอก			

ตาราง 5.3 แสดงให้เห็นการจัดจำพวกแบบชาวบ้านของคำเรียกประเภทผีของคนไทยในชุมชน วัดสวนแก้ว ซึ่งมี 5 ลำดับชั้นสอดคล้องตามเกณฑ์การจัดจำพวกตามหลักของเบอร์ลิน (Berlin, 1992) โดยมีรายละเอียดดังนี้

- ชั้นที่1- ลำดับจุดเริ่มต้นหนึ่งเดียว** มีคำว่า ผี1 คำเดียว ซึ่งถือเป็นคำเรียกรวมประเภทผีทั้งหมด
- ชั้นที่2- ลำดับรูปแบบชีวิต** มี 2 คำ คือ ผี2 และ วิญญาณ
- ชั้นที่3- ลำดับบอกหมวด** มี 3 คำ คือ ผี3 ผีสาวเทวดา และ ผีห้าชาติตามภูตผีปีศาจ โดยคำว่า ผีสาวเทวดา และ ผีห้าชาติตามภูตผีปีศาจ อยู่ภายใต้คำว่า วิญญาณ คำว่า ผี3 เป็นคำที่อยู่ภายใต้คำว่า ผี2
- ชั้นที่4- ลำดับเฉพาะเจาะจง** มี 33 คำ คือ ผีห้า นางไม้ ผีเงือก ผีตายโหง เปรต ยมบาล ยมทูต ผีเร่ร่อน ปีศาจ แม่ย่านาง เทพารักษ์/รุกขเทวดา ปู่โสมم เจ้าเขา เจ้าป่า แม่โพสพ แม่พระคงคา แม่พระธรณี เทวดา พระเสื้อเมือง เจ้าแม่ เจ้าพ่อ เจ้าที่/เจ้าที่เจ้าทาง พระภูมิ ผีบ้านผีเรือน แม่ชีอ นางกวัก กุมารทอง รักยม ผีดูดเลือด กระสือ กระหัง ปอบ ลูกรอก
- ชั้นที่5- ลำดับลักษณะพิเศษ** มี 13 คำ คือ เจ้าแม่ไทร เจ้าแม่มะขาม นางตานี นางตะเคียน ผีป่า ผีทะเล ผีน้ำ/ผีพราย/พรายน้ำ ผีตายทั้งกลม/ผีตายท้องกลม ภูต เทพธิดา/นางฟ้า เทพ ผีดิบ แดร์กควิลลา

สำหรับตาราง 5.3 นี้แสดงความสัมพันธ์แบบเป็นลำดับชั้นของคำเรียกประเภทผีแต่ละคำแล้ว ยังแสดงให้เห็นว่า คำที่รวมหมู่อยู่ในชุดต่างเดียวกันจะมีองค์ประกอบทางความหมายร่วมกัน เช่นคำเรียกประเภทผีในลำดับชั้นเฉพาะเจาะจง 4 คำ ที่มีคำรวมหมู่ในชุดต่างเดียวกันอยู่ข้างใต้ คำทั้ง 4 นั้นคือนางไม้ ผีตายโหง เทวดา และ ผีดูดเลือด

คำว่า นางไม้ มีคำรวมหมู่ในชุดต่างเดียวกันคือคำว่า เจ้าแม่ไทร เจ้าแม่มะขาม นางตานี และนางตะเคียน เพราะมีองค์ประกอบทางความหมายร่วมกันว่าเป็นสิ่งที่อยู่ในต้นไม้เหมือนกันแต่ต่างกัน เพราะพันธุ์ไม้ที่ใช้เป็นที่อยู่เท่านั้น

คำว่า ผีตายโหง มีคำรวมหมู่ในชุดต่างเดียวกันคือคำว่า ผีน้ำ/ผีพราย/พรายน้ำ ผีตายทั้งกลม/ผีตายท้องกลม ภูต ผีป่า ผีทะเล เพราะมีองค์ประกอบทางความหมายว่าเป็นสิ่งที่มีลักษณะการตายไม่ปกติร่วมกัน

คำว่า เทวดา มีคำรวมหมู่ในชุดต่างเดียวกันคือคำว่า เทพธิดา/นางฟ้า และ เทพ เพราะมีองค์ประกอบทางความหมายว่าเป็นสิ่งที่อยู่ในสวรรค์ แต่แตกต่างกันด้วยลักษณะทางเพศ คือ เทพธิดา/นางฟ้า เป็นเพศหญิง และ เทพ เป็นเพศชาย

คำว่า *ผีดูดเลือด* มีคำรวมหมู่ในชุดต่างเดียวกันคือคำว่า *ผีดิบ* และ *แดร์กิวลา* เพราะมีองค์ประกอบทางความหมายว่าเป็นสิ่งที่กินเลือดเป็นอาหาร แต่แตกต่างกันด้วยลักษณะพิเศษ คือ *ผีดิบ* เป็นเคลื่อนที่ด้วยการกระโดด และ *แดร์กิวลา* สามารถแปลงกายเป็นค้างคาวได้

5.3 สรุประบบคำเรียกประเภทผีของคนไทย

จากการวิเคราะห์คำเรียกประเภทผีทั้งหมด ทำให้ทราบการมองระบบผีของคนไทยว่า ผีมีจริง เพราะมีคำเรียกประเภทผีอยู่ในวัฒนธรรม ซึ่งคำในภาษามีความสำคัญในฐานะที่เป็นตัวแทนของมโนทัศน์และสรรพสิ่งต่างๆในโลก ดังนั้นการที่คนไทยมีคำเรียกประเภทผีก็ย่อมแสดงให้เห็นว่าคนไทยมีมโนทัศน์เรื่องผีและเชื่อว่าผีในโลกจริง

คำเรียกประเภทผีแสดงประเภทผีที่เป็นระบบในความคิดของคนไทย โดยคำเรียกประเภทผีแต่ละคำ จะมีความสัมพันธ์กับคำเรียกประเภทผีอื่นๆอย่างเป็นระบบดังที่ผู้วิจัยได้แสดงไว้ในลำดับชั้นของการจัดจำพวกแบบชาวบ้าน เช่น *นางไม้* มีความสัมพันธ์กับ *นางตานี* *นางตะเคียน* ในฐานะที่ *นางไม้* เป็นคำรวมกลุ่มของ *นางตานี* และ *นางตะเคียน*

คำว่า *ผี1* เป็นคำเรียกรวม ใช้เรียกประเภทผีทุกประเภทโดยแบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆคือ ผีที่จับต้องได้เรียกว่า *ผี2* และผีที่ไม่มีตัวตนเรียกว่า *วิญญาณ* ส่วนผีที่มีตัวตนเรียกว่า *ผี3* จะมีความเป็นมนุษย์ เช่น *ผีปอบ* *ผีกระสือ* เป็นต้น ส่วน *วิญญาณ* ไม่มีตัวตนจึงไม่เป็นมนุษย์ แต่อาจเหมือนมนุษย์ เช่น *ผีตายโหง* *แม่ย่านาง* หรืออาจเป็นนามธรรม ยากที่จะระบุรูปร่างได้เช่น *ผีห่า* เป็นต้น แต่เมื่อพิจารณาคุณภาพรวมแล้วพบว่าผีประเภทเหมือนมนุษย์มีจำนวนมากที่สุดเป็นอันดับหนึ่ง

ผีส่วนใหญ่เหมือนมนุษย์ จึงมีลักษณะเหมือนที่มนุษย์มีเช่น ผีมีนิสัยทั้งดีและร้าย ผีที่มีนิสัยดี เช่น *แม่ชื้อ* *เทวดา* ผีที่มีนิสัยร้ายเช่น *ผีกระสือ* *ผีป่า* เป็นต้น ผีมีการแบ่งเพศเป็นหญิงชายเช่นเดียวกับเพศของมนุษย์ ผีที่มีความเป็นเพศหญิง เช่น *แม่โพงผ* *นางไม้* ผีที่มีความเป็นเพศชายเช่น *กุมารทอง* *เทพารักษ์/รุกขเทวดา* เป็นต้น ผีมีการแบ่งอายุ เช่น *ลูกกรอก* *กุมารทอง* *รักยม* เป็นผีที่มีอายุน้อยอยู่ในวัยเด็ก *เจ้าป่า* *เจ้าเขา* เป็นผีที่มีอายุอยู่ในวัยผู้ใหญ่ ผียังต้องการที่อยู่อาศัยประจำเป็นหลักแหล่ง เช่น *นางไม้* จะอยู่ในต้นไม้ *นางตานี* จะอยู่ในต้นกล้วยตานี *ผีบ้านผีเรือน* อาศัยในบ้าน *เจ้าป่า* อาศัยอยู่ในป่า *เปรต* อาศัยอยู่ในนรก *เทวดา* อาศัยอยู่ในสวรรค์ เป็นต้น นอกจากนี้ผียังต้องการอาหาร เช่น *ผีกระสือ* *ผีกระหัง* กินสิ่งสกปรกโสโครกหรือของดิบคาว *รักยม* กินน้ำมันจันทน์ *แดร์กิวลา* กินเลือดเท่านั้น สิ่งที่ผีมีความเหมือนคนอีกประการคือการมีหน้าที่การงานเฉพาะของตน โดยผีที่มีหน้าที่ให้ความคุ้มครองเช่น *แม่ชื้อ* มีหน้าที่คุ้มครองเด็กเล็ก *เทพารักษ์/รุกขเทวดา* มีหน้าที่คุ้มครองต้นไม้ เป็นต้น ผีที่มีหน้าที่ให้โชคลาภ เช่น *ลูกกรอก* *เจ้าพ่อ* เป็นต้น ผีที่มีหน้าที่รับวิญญาณไปนรกคือ *ยมทูต* ผีที่มีหน้าที่ลงโทษวิญญาณคือ *ยมบาล*

บทที่ 6

ทัศนคติเกี่ยวกับผีของคนไทยที่สะท้อนในความหมายของคำเรียกประเภทผี

ในบทนี้ผู้วิจัยต้องการนำเสนอทัศนคติหรือการมองโลกเกี่ยวกับผีของคนไทย ที่สะท้อนในความหมายของคำเรียกประเภทผี โดยผู้วิจัยได้ศึกษาความหมายจากประโยคตัวอย่างจากบทที่ 4 ซึ่งเป็นคำอธิบายและตัวอย่างประโยคที่ผู้บอกภาษาให้มาในขั้นตอนที่ 3.3.1 และขั้นตอนที่ 3.3.3

ผลการวิเคราะห์ พบว่าคนไทยมีทัศนคติสำคัญเกี่ยวกับผี 8 ด้าน คือ

- 6.1 ผีมีการดำรงอยู่เช่นเดียวกับคน
- 6.2 ผีอยู่ใกล้ชิดคน
- 6.3 ผีเป็นสิ่งน่ากลัว
- 6.4 ผีเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจและน่ารักใคร่
- 6.5 ผีมีการเวียนว่ายตายเกิดตามบุญกรรม
- 6.6 ผีติดสินบนได้
- 6.7 ผีเป็นเครื่องมือควบคุมสังคม
- 6.8 ผีมีอำนาจ

6.1 ผีมีการดำรงอยู่เช่นเดียวกับคน

เมื่อพิจารณาจากอรรถลักษณะในแต่ละมิติดังที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 5 พบว่าคำเรียกประเภทผีที่มีอรรถลักษณะ [เป็นมนุษย์] [เหมือนมนุษย์] และ [เป็นนามธรรม] ต่างก็มีลักษณะการดำรงอยู่คล้ายคลึงกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนทั้งสิ้นเช่น เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย เป็นต้น คนมีรูปแบบการกินอาหาร และการเลือกที่อยู่อาศัยตามสภาพแวดล้อมในแต่ละชุมชน ผีก็ต้องการอาหาร และที่อยู่อาศัยเช่นเดียวกัน ซึ่งคนเชื่อว่าผีแต่ละประเภทมีรูปแบบเฉพาะตนในการการแต่งกาย กินอาหาร และที่อยู่อาศัย

ในเรื่องการแต่งกาย ผู้วิจัยพบว่าผีแทบทุกประเภท หากเป็นหญิงมักแต่งกายด้วยผ้าถุงโจ้ กระเบนและหม้อผ้าสไบเฉียง หากเป็นชายมักนุ่งเฉพาะผ้าโจ้กระเบนเท่านั้น นอกจากนี้ความเชื่อในเรื่องของความต้องการเครื่องนุ่งห่มของผี ยังดูได้จากการที่คนหาผ้าแพรพรรณต่างๆไปพันไว้รอบๆ สิ่งที่เป็นตัวแทน หรือที่อยู่ของผีแต่ละประเภท เช่น เอาผ้าแพรไปห่มให้ต้นตะเคียน เพื่อเป็นการนุ่งผ้าให้ นางตะเคียน เป็นต้น ในส่วนของความต้องการที่อยู่นั้น ผีแต่ละประเภทจะมีที่อยู่เฉพาะตน อาจเป็นที่อยู่ที่มีตามธรรมชาติ หรืออาจเป็นที่อยู่ที่เกิดจากการสร้างของมนุษย์ เช่น *ผีบ้านผีเรือน* จะอยู่

ในบ้าน ส่วน *ผีป่า* จะอยู่ในป่า ฉะนั้นเมื่อไรก็ตามที่เกิดการ “อยู่ผิดที่ผิดทาง” เช่น *ผีป่า* มาอยู่ในเรือน *ผีบ้านผีเรือน* ไปอยู่ในป่า ก็ย่อมก่อให้เกิดความไม่สมดุล ความวิปริตอาเพศ สร้างความรู้สึกไม่สบายใจได้ เช่นเดียวกันกับคนที่ต้องไปอยู่ผิดที่ผิดทางจากสิ่งแวดล้อมที่เคยอยู่ ก็ย่อมเกิดความรู้สึกไม่ดี ไม่สบายใจขึ้นได้ นอกจากนี้ในเรื่องของอาหารผีแต่ละตนกินอาหารต่างกัน เชื่อว่า ผีที่มีอรรถลักษณะ [ร้าย] อย่างเช่น *กระสือ* *กระหัง* มักกินอาหารที่เป็นของดิบคาว เนื้อสัตว์ดิบ สิ่งสกปรกเป็นต้น ในขณะที่ ผีที่มีอรรถลักษณะ [ดี] เช่น *เทวดา* *กุมารทอง* มักกินอาหารที่เป็นผลไม้ ขนมหวาน น้ำหวาน เป็นต้น ซึ่งคนที่ต้องการสร้างความพึงพอใจให้แก่ผี มักจัดหาอาหารเหล่านี้มาให้รวมเรียกว่าเครื่องเซ่น เพื่อให้ผีเหล่านั้นคลบคลานให้ได้ในสิ่งที่คนต้องการ ดังนั้นพฤติกรรมเหล่านี้จึงเป็นตัวอย่างลักษณะการดำรงอยู่ของผีที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับคน

6.2 ผีอยู่ใกล้ชีวิตคน

มิติที่อยู่เป็นมิติสำคัญในการจัดจำแนกคำเรียกประเภทผี ประกอบด้วยอรรถลักษณะจำนวน 20 อรรถลักษณะ ซึ่งล้วนแล้วแต่แสดงให้เห็นว่าผีต้องการที่อยู่ และที่อยู่ของผีก็มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับที่อยู่ของคน เช่น อรรถลักษณะ [อยู่ในบ้าน] ซึ่ง บ้าน เป็นที่อยู่ของคน ดังนั้นผีที่มีอรรถลักษณะ [อยู่ในบ้าน] อย่าง *ผีบ้านผีเรือน* *ลูกกรอก* *กุมารทอง* จึงมีที่อยู่ที่เดียวกันกับคน นั้นเป็นเพราะคนเชื่อว่า ผีบ้านผีเรือน เป็นผีของบรรพบุรุษที่ยังดูแลลูกหลานในครอบครัวของตนอยู่ไม่ยอมไปไหน ส่วนลูกกรอก และ กุมารทอง เป็นผีที่คนนำมาเลี้ยงดูในบ้านเพราะเชื่อว่าจะนำโชคลาภมาให้

นอกจากนี้คำเรียกประเภทผีบางคำอย่างเช่น *แม่พระคงคา* *ผีน้ำ/ผีพราย/พรายน้ำ* *ผีเงือก* มีอรรถลักษณะ [อยู่ในน้ำ] *เจ้าป่า ผีป่า* ซึ่งมีอรรถลักษณะ [อยู่ในป่า] *เจ้าเขา* ซึ่งมีอรรถลักษณะ [อยู่ในภูเขา] และ *แม่พระธรณี* ซึ่งมีอรรถลักษณะ [อยู่ในดิน] คำเรียกประเภทผีเหล่านี้ต่างก็เป็นคำที่มีอรรถลักษณะแสดงถึงสิ่งที่อยู่ในธรรมชาติ และมนุษย์ก็มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งเหล่านี้ เพราะเป็นแหล่งทำมาหากิน เช่นการเพาะปลูก การเก็บหาของป่า เป็นเส้นทางคมนาคม ทำให้คนไม่อาจหลีกเลี่ยงผีเหล่านี้ได้

แม้ว่าจะไม่มีการปรากฏตัวให้เห็น แต่คนย่อมรับรู้ได้ว่ามี “บางสิ่ง” อยู่รอบตัวเสมอๆ จึงเป็นที่มาของคำพูดติดปากว่า “คนไม่เห็นแต่ผีเห็น” ซึ่งเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่ามีอยู่รอบตัวคน อยู่ใกล้ชีวิตคนเสมอ และโลกของผีก็เป็นโลกใบเดียวกับคน

6.3 ฝี่เป็นสิ่งน่ากลัว

สมพร รัตนบุรี (สมพร, 2546:19) กล่าวว่ามนุษย์เกิดความกลัวเพราะความไม่รู้ เช่นเดียวกับที่มนุษย์กลัวความตายเพราะไม่รู้ว่าความตายเป็นอย่างไร มนุษย์กลัวฝี่เพราะมนุษย์ไม่รู้ว่า ฝี่ เป็นอย่างไร ทำให้เกิดอะไรได้บ้าง นอกจากนี้เทพนม เมืองแมน(2547:30) ยังกล่าวว่ามนุษย์กลัวฝี่เพราะ 1) กลัวฝี่มาทำร้ายเอาชีวิต 2) กลัวการถูกเข้าสิง แม้ฝี่จะมองไม่เห็นตัว แต่เพราะอุณภูมิที่เย็น ผิดปกติเฉพาะตำแหน่ง ทำให้รู้ได้ว่า“ฝี่”มา นอกจากนี้ด้วยการนำเสนอเรื่องฝี่ของสื่อมวลชนผ่านภาพยนตร์หลายเรื่องเช่น บ้านฝี่بوب, ซัตเตอร์กคดีวิญญาณ หรือ นางนาค เป็นต้น ภาพยนตร์เหล่านี้นำเสนอเรื่องฝี่ในภาพลักษณ์น่ากลัว โหดร้าย ทำร้ายมนุษย์ ซึ่งเป็นภาพสะท้อนให้เห็นว่าคนไทยกลัวฝี่ ฉะนั้นเราจึงพยายามหลีกเลี่ยงไม่ข้องเกี่ยวกับฝี่ ไม่รู้กลั้อาณาเขตของฝี่และไม่ทำในสิ่งที่คิดว่าจะเป็นการสร้างความขุ่นเคืองให้กับฝี่ เช่นประโยคว่า

- (1) “คนก็อยู่ส่วนคน ฝี่ก็อยู่ส่วนฝี่ อย่ามาแผ้วพานกันเลย”
- (2) “ถึงจะไม่เชื่อเรื่องฝี่ แต่อย่าปากดีไปลบหลู่แล้วกัน เดี่ยวเจอดีขึ้นมาแล้วจะหาว่าข้าไม่เตือน”

จากประโยค (1) และประโยค (2) แสดงให้เห็นว่า ฝี่ ไม่ใช่สิ่งที่คนอยากพบเจอ และถึงแม้จะไม่พบเห็นกันต่อหน้าต่อตา คนก็จะไม่มีการคิด หรือเอ่ยถึงในเชิงลบหลู่ ดูหมิ่น เพราะคนไม่รู้ว่า ณ เวลานั้น จะมีฝี่ใดบ้างที่แวดล้อมอยู่ สะท้อนให้เห็นว่าฝี่มีอยู่ในทุกสรรพสิ่ง ตามหนทาง ป่าเขา น้ำหรือฟ้า เป็นต้น จึงต้องระมัดระวังตัวตลอดเวลา แต่ยังมีผู้อ้างว่าไม่กลัวและพยายามทำหายอำนาจของฝี่ อย่างเช่นเหตุการณ์ที่เทพนม เมืองแมน(2547: 22-23) เล่าไว้ว่า มีกลุ่มหนุ่มสาว 9 คนที่ต้องการพิสูจน์ว่าในบ้านฝี่สิ่งนั้นมีวิญญาณสิงอยู่จริงหรือไม่ ปรากฏว่าในระหว่างเดินทางมาพิสูจน์นั้น รถเกิดวิ่งซิกแซกและพลิกคว่ำตกถนน ทำให้ทีมพิสูจน์เสียชีวิต 5 คน ชาวร้ายนี้ยังตอกย้ำให้เชื่อว่าฝี่เป็นสิ่งน่ากลัวทำอันตรายคนได้จริง ฉะนั้นหากมีความจำเป็นต้องรูล้ำเข้าไปในที่ที่ไม่คุ้นเคยเรามักพูดขออนุญาตก่อน เช่นประโยคว่า

- (3) “พรานป่าเล่าว่า เจ้าป่าที่นี้แรงมาก คินนี่อย่าลืมจตุรขออนุญาตก่อนแล้วกัน จะได้นอนกันสงบ”
- (4) “มีอยู่ครั้งหนึ่ง แวะยิงกระต่ายข้างทางแต่ไม่ได้บอกเจ้าที่ก่อน ไซ้บวมไปหลายวัน ต้องรีบกลับไปขอขมาจึงจะหายบวม”

จะเห็นได้ว่า การไปใช้พื้นที่อื่นโดยไม่บอกกล่าว ขออนุญาตก่อน จะก่อให้เกิดอันตรายกับคนผู้นั้น แม้ว่าแนวคิดทางวิทยาศาสตร์พยายามอธิบายประโยค (4) ว่าคนที่มีอวัยวะบวมหลังไป

ปีศาจจะข้างทางนั้น เกิดเพราะเชื้อโรค หรือแมลงกัด แต่ชาวบ้านก็ยังคงเชื่อว่าเป็นเพราะ ผี ดูได้จาก การที่ชาวบ้านพอใจที่จะกลับไปขอหมากับ ผี แทนที่จะไปหาแพทย์ที่โรงพยาบาล

(5) ผู้ใหญ่มักพูดกันว่า “เวลากินข้าวอย่ากินกับมาก เดียวจะถูกผีกินตับ”

ในประโยค (5) เป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ผี เป็นสิ่งที่ผู้ใหญ่นำมาใช้ขู่ให้เด็กกลัว เพื่อที่จะ ทำให้เด็กเชื่อฟัง เพราะเด็กไม่รู้ว่าเป็นอย่างไร แต่ผีต้องน่ากลัวและใจร้ายมากถึงได้กินตับเด็กได้ เด็กจึงต้องเชื่อเงื่อนไขที่ผู้ใหญ่บอก เพื่อไม่ให้ผีมา เพราะถ้าผีมาเมื่อไร เด็กจะถูกผีทำร้ายได้ รูปแบบ การสอนเด็กแบบปลูกฝังให้เด็กกลัวผี เมื่อเด็กโตขึ้นก็จะสอนลูกในแบบเดียวกัน ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า ความกลัวเป็นทัศนคติหนึ่งที่คนมีต่อผี

6.4 ผีเป็นทั้งสิ่งน่ารังเกียจและน่ารักใคร่

ผีเป็นสิ่งที่มนุษย์รังเกียจเพราะเชื่อว่าผีส่วนใหญ่ 1) ผี มีรูปร่างหน้าตาที่ อับลักษณะ น่าเกลียดน่ากลัว และ 2) ผีใจร้ายและอำมหิต

ความต้องการหนึ่งของมนุษย์คือการมีรูปร่างสวยงาม ดูได้จากการที่มนุษย์ชายหญิง หนุ่มสาว ไม่ว่าจะชาติใดก็ตาม ต่างต้องสรรหากรรมวิธีในการเสริมสร้างความสวยงามให้กับร่างกาย เพื่อ สร้างความปรารถนา หรือความพึงใจให้กับคนรอบข้าง รูปร่างหรือใบหน้าที่อับลักษณะ น่าเกลียดน่ากลัวเป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่ต้องการ ฉะนั้นใครก็ตามที่มีความอับลักษณะอยู่มักถูกกีดกันออกจากสังคม ผี ก็เช่นเดียวกัน มนุษย์เห็นว่าเป็นสิ่งน่ารังเกียจ เพราะมักปรากฏกายด้วยสภาพน่าเกลียดน่ากลัว ความคิดเช่นนี้อาจเกิดจากภาพของการบวมอืดเน่าเฟะของศพในสมัยก่อนที่ยังไม่มีฟอร์มาลินหรือน้ำยาฉีดศพกันไม่ให้เน่า ดังนั้นสิ่งที่ออกจากร่างนี้ไปย่อมมีการเปลี่ยนแปลงรูปร่างที่สอดคล้องกับที่ ศพเป็น โดยดูจากประโยคว่า

(6) “ชาตินี้ผมคงต้องอยู่คนเดียว หน้าผิอย่างผมคงไม่มีวันได้แต่งงานหรอก”

จากประโยค (6) คำว่า ผี กลายเป็นคำบอกระดับความอับลักษณะ น่าเกลียดที่มีมากกว่า ระดับความน่าเกลียดทั่วไป ประโยคนี้จึงสะท้อนให้เห็นว่าคนรังเกียจความน่าเกลียดของผี ซึ่งเว้นไว้จำเพาะผีกลุ่มเทวดาเท่านั้นที่ได้ชื่อว่ามี ความงามมาก และเป็นความงามอย่างที่มนุษย์ต้องการ

นอกจากนี้ความรังเกียจของมนุษย์ที่มีต่อผียังเกิดจากพฤติกรรมไม่ดีหลายอย่าง โดยเฉพาะ พฤติกรรมที่ไม่รู้จักพอ ไม่รู้จักอ้ม ซึ่งเป็นผลมาจากการทนทุกข์ทรมานด้วยความหิวโหย จนกินด้วย อากาการตะกละ มูมมาม ในตัวอย่างประโยคเช่น

- (7) “ไม่รู้ไอ้พวกผู้แทนพวกนี้มันไปตายอดตายอยากมาจากไหนกัน มันถึงได้กินไม่เลือก อย่างกับเปรตชุม 18 อย่างนี้”

จากประโยค (7) เปรต มีพฤติกรรมมารกินที่กินเท่าไรก็ไม่รู้จักอิ่ม เปรต เป็นพวกที่หิวโหยอยู่ในนรก เมื่อมีโอกาสกินก็จะกินด้วยกริยามูมมามเหมือนกับพวกนักการเมืองโกงกินที่ถ้ามีโอกาสก็จะโกงทุกสิ่งมาเป็นของตน

พฤติกรรมไม่ดีของผีอีกอย่างคือความโหดร้าย ซึ่งเป็นพฤติกรรมของผีร้าย ที่ทำให้คนได้รับความเดือดร้อน ในตัวอย่างประโยคเช่น

- (8) “เจ้าพวกปอบนายทุน มันคอยเก็บดอกเบีย้ค่าหนี้แพงๆ กินเลือดกินเนื้อชาวบ้านตาต้าอย่างเราๆ ใครไม่จ่ายก็โดนมันยึดที่ ที่ตอนมา ก็พูดดีว่าเห็นใจคนจน เลยเอาเงินมาให้ยืม ดอกเบีย้ถูกๆ พอเราหลงเชื่อ จะถอนตัวก็ไม่ทัน แถมยังถูกยึดที่ดินทำกินอีก”

ในประโยค (8) “พวกปอบ” ในที่นี้ก็คือนายทุนปล่อยเงินกู้ที่เข้าไปหาผลประโยชน์ด้วยการให้ชาวบ้านยากจนกู้เงินไป หากใครไม่มีปัญญาหาจ่ายคืนก็ยึดที่ดินของเขาไป ไม่เห็นใจว่าชาวบ้านเหล่านั้นจะไปทำมาหากินอะไรได้อีกในเมื่อที่ทำกินถูกยึดไปแล้ว เท่ากับว่าฆ่าชาวบ้านทั้งเป็น พฤติกรรมเช่นนี้เหมือนกับผีที่ใจอำมหิตพอกับปอบที่หักคอกินไก่สดๆ ได้ โดยไม่รู้สึกลังสสาร

ในขณะที่เดียวกันก็ยังมีผีบางส่วนเป็นสิ่งน่ารักใคร่ เพราะเชื่อว่าผีกลุ่มนี้มีรูปร่างหน้าตาที่งดงาม ชวนมอง คำเรียกประเภทผีที่มีความสวยงามน่ารัก เช่น กุมารทอง รักยม ที่เป็นเด็กผูกหัวจุก อ้วนจ้ำม่ำ นางไม้ นางตานี นางตะเคียน ที่ถึงแม้จะน่ากลัวเพราะโหดร้าย แต่ก็เชื่อว่าเป็นผีพวกที่มีรูปร่างงดงาม อรชรอ่อนแอ้น ชวนให้ลุ่มหลง ความงดงาม ความน่ารักใคร่เหล่านี้เองที่ทำให้คนต้องการมี ต้องการเป็น ดังในตัวอย่างประโยคเช่น

- (9) “ผู้เข้าประกวดเทพีสงกรานต์ปีนี้เชื่อว่าสวยราวกับนางฟ้ากันแทบทุกคนเลย”
 (10) “สามีป่าเขาชอบพูดว่าบ้านจะงามเหมือนนางไม้จำแลงมาเลยละ”

คำว่า นางฟ้า ในประโยค(9) และ นางไม้ ในประโยค(10) ล้วนแล้วแต่สร้างความรู้สึกพึงพอใจให้กับผู้ถูกเปรียบเทียบในเรื่องความสวยงามของรูปร่างหน้าตา ดังนั้นประโยค(9)และประโยค(10) จึงเป็นสิ่งแสดงให้เห็นว่ายังมีผีที่น่ารักใคร่และมีความงดงาม ไม่ได้มีแต่เพียงผีที่น่ารังเกียจ น่ากลัว แต่เพียงอย่างเดียว

6.5 ฝีมือการเวียนว่ายตายเกิดตามบุญกรรม

ประธาน ต่างใจ (ประธาน, 2550) กล่าวว่าความเชื่อเรื่องการกลับมาเกิดใหม่เป็นเรื่องที่มีมานานตั้งแต่สมัยยุคก่อนประวัติศาสตร์ ที่มีการฝังศพพร้อมข้าวของเครื่องใช้เพื่อให้ผู้ตายนำติดตัวไปใช้ในภพหน้า นอกจากนี้เทพนม เมืองแมน (2547: 116) ยังกล่าวว่าทั่วโลกมีงานวิจัยหลายชิ้นซึ่งพบว่ามนุษย์มีการเวียนว่ายตายเกิด ซึ่งพิสูจน์ด้วยการสะกดจิตให้ผู้ใหญ่นึกย้อนภาพแสดงถึงความจริงในการเวียนว่ายตายเกิด และงานวิจัยเกี่ยวกับเด็กที่ระลึกชาติได้ด้วยการระบุรายละเอียดชาติก่อนของตนได้อย่างถูกต้อง

มนุษย์ในสังคมพุทธศาสนาเชื่อในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด การเกิดเป็นจุดเริ่มต้นการมีชีวิตในโลกมนุษย์ และเป็นจุดสิ้นสุดในโลกผีและวิญญาณ ส่วนการตายเป็นการสิ้นสุดชีวิตในโลกมนุษย์แต่เป็นจุดเริ่มต้นในโลกของผีและวิญญาณ สสาร 1 หน่วยนี้จะหมุนเวียนเปลี่ยนสภาพระหว่าง 2 โลกนี้ โดยมีบุญกรรมที่เกิดจากการทำความดีความชั่วเป็นเครื่องนำทางไปสู่สถานที่ต่างๆของทั้ง 2 โลกนั้น ถ้าทำดีมากจะมีบุญมาก ที่ๆจะไปมักแวดล้อมด้วยสิ่งน่ารักรื่นรมย์ เต็มไปด้วยความสุข แต่หากทำกรรมมาก ที่ๆจะไปมักแวดล้อมด้วยสิ่งที่น่ารังเกียจ ซึ่งมนุษย์ไม่ต้องการ จึงสอนให้ทำดีมากๆเช่น

- (11) “แม่บอกว่า ใครที่ดำพ่อแม่ ตายไปตกนรกเป็นเปรต มีปากเล็กเท่ารูเข็ม กินอะไรไม่ได้ ลำตัวเหลือแต่ซี่โครงหุ้มกระดูก ต้องทรมานเพราะความหิวโหย”
- (12) “แต่ถ้าอยากเป็นนางฟ้าสุขสบายบนสวรรค์ ก่อนตายก็ต้องทำบุญให้มากๆ”

ประโยค(11) และประโยค(12) แสดงให้เห็นว่าเมื่อหลุดพ้นจากความเป็นมนุษย์ สามารถเลือกที่จะเป็นได้ 2 ทางก็คือ ทุกข์ทรมาน หรือสุขสบาย ผิดแต่ละประเภทเป็นตัวแทนความสุข ความทุกข์ที่ระดับต่างกัน ผีที่ดูจะมีความสุขมากก็คือพวกที่ทำความดี มีบุญมากเป็นผู้ที่อยู่ในสวรรค์ เช่น เทวดา เทพ เทพธิดา เป็นต้น ในด้านตรงข้ามผู้ที่มีความทุกข์มากที่สุดคือ เปรต เป็นพวกที่ต้องอยู่ในนรกเพราะทำความชั่วมีกรรมมาก ดังนั้นความดี ความชั่วที่ทำก็ตามติดมาเป็นเครื่องชี้วัดว่าจะได้เกิดในโลกมนุษย์ ด้วยสภาพแวดล้อมใด อย่างไรก็ตามบุญกรรมสามารถเพิ่มลดจำนวนได้ แม้จะอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่ดี แต่ก็ทำความดีได้ ดังตัวอย่างประโยคว่า

- (13) “แม้จะเกิดมาง่อยเปลี้ยเสียขา แต่ถ้าอดทนสั่งสมความดีมากๆ ชาติหน้าย่อมงามดัง เทวดา ไกลห่างความพิการแน่นอน”

ประโยค(13)จึงเป็นเครื่องสนับสนุนโลกทัศน์ทางพุทธศาสนาในเรื่องบุญกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดของคนไทยได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังมีหลักฐานความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดอีกอย่างคือ ความเชื่อว่าขณะที่คนใกล้จะตายจะเกิดนิมิตขึ้นตามแต่บุญ-บาปที่ตนเองกระทำไว้ ซึ่งจะ

เป็นเครื่องทำนายได้ว่าภพใหม่จะต้องไปเกิดเป็นอะไร ดังตัวอย่างที่พระราชสุทธินิยามมงคล (พระราชสุทธินิยามมงคล, 2550) ได้ให้ไว้เช่น ผู้ที่จะไปเกิดเป็นมนุษย์ย่อมมีมิตเห็นครรภของมารดา ผู้ที่จะไปเกิดยังเทวภูมิย่อมเห็นเทวดา นางฟ้าหรือวิมาน ผู้ที่จะไปเกิดในนรกย่อมเห็นการเผาผลาญสัตว์ เห็นเปลวไฟ ผู้ที่จะไปเกิดเป็นเปรตก็เห็นปล่อง เห็นหุบเขาที่มีมืดมืด ผู้ที่เกิดเป็นสัตว์เดียรัจฉานก็เห็นสัตว์ เห็นเชิงเขา ชายน้ำ เป็นต้น เราจึงเห็นได้ว่า เมื่อคนกำลังจะตาย ญาติพี่น้องจะกระซิบบ้างพูดว่า ให้ท่องบทสวดมนต์ หรือระลึกถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ไว้ จะได้ไปเกิดในที่ดี ๆ

6.6 ผีติดสินบนได้

เมื่อมนุษย์ไม่อาจตอบสนองความต้องการของตัวเองด้วยความสามารถที่มีอยู่ได้ จึงต้องหันไปพึ่งพาอาศัยฤทธิ์เดชและอำนาจของผี มนุษย์เชื่อว่าด้วยฤทธิ์และอำนาจที่ผีมีอยู่จะนำสิ่งที่มนุษย์ต้องการมาให้ได้สำเร็จ อย่างไรก็ตามไม่มีสิ่งใดได้มาเปล่า ๆ การจะได้รับการช่วยเหลือจากผีก็เช่นกัน มนุษย์ต้องติดสินบน ตั้งรางวัลหรือสัญญาว่าจะให้รางวัลแก่ “ผี” ซึ่งเรียกว่า “การบนบานศาลกล่าว” หรือ “การบน” ดังในประโยคที่ว่า

(14) “เจ้าพ่อ ช่วยลูกข้างให้โชคดีถูกหวยด้วยเถอะ แล้วลูกข้างจะเอาหัวหมูมาถวาย”

จากประโยค(14) เจ้าพ่อ เป็นผีที่ถูกร้องขอความช่วยเหลือเพื่อให้ถูกหวย ด้วยการสัญญาว่า ถ้าถูกหวยจริงจะนำหัวหมูมาเป็นรางวัล ฉะนั้นหากผีสามารถทำในสิ่งที่มนุษย์ร้องขอได้สำเร็จมนุษย์ต้องทำในสิ่งที่สัญญาไว้เป็นการตอบแทน เรียกว่า “การแก้บน” แต่หากไม่แก้บน ผี จะรู้สึกไม่พอใจ และจะดลบันดาลให้เกิดเรื่องร้ายๆแก่ผู้ที่ยังไม่แก้บนตั้งแต่เรื่องเล็กน้อยจนถึงขั้นเสียชีวิตได้ ด้วยเหตุนี้คนไทยจึงยังเกิดทัศนคติด้านลบต่อผีอยู่ดี

ซึ่งแนวคิดนี้เป็นสิ่งที่มนุษย์นำมาใช้กับมนุษย์ด้วยกันโดยเฉพาะเมื่อต้องการให้วุ่นขอความช่วยเหลือจากเจ้านาย หัวหน้างาน หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ อย่างไรก็ตาม ยังมีความแตกต่างในเรื่องสินบนตรงที่ในโลกของผีนั่น มนุษย์จะแก้บนเมื่อเห็นผลแล้ว แต่ในโลกมนุษย์เองนั้นต้องให้ก่อน โดยที่ไม่แน่ใจเลยว่าท้ายที่สุดแล้วจะได้ผลอย่างที่หวังหรือไม่

6.7 ผีเป็นเครื่องมือควบคุมสังคม

สังคมเกิดจากการอยู่ร่วมกันของคน ดังนั้นจึงต้องมีแนวทางสำหรับปฏิบัติและห้ามปฏิบัติเป็นแบบเดียวกันเพื่อให้คนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ซึ่งประเทือง คล้ายสุบรรณ (2531: 115) กล่าวว่าข้อห้ามสำหรับคนภาคกลางเรียกว่า “ต้องห้าม” ซึ่งมีตั้งแต่สิ่งต้องห้ามเล็กน้อย จนกระทั่งเรื่องใหญ่ๆ หากใครที่ฝ่าฝืนทำในสิ่งต้องห้ามจะถูกลงโทษโดยคนในครอบครัวหรือถูกลงโทษโดย “ผี” เช่น

(15) “เดินลงสั้นอย่างนี้ ผีบ้านผีเรือนหนีหมด แล้วจะมีใครเอาทำเมีย”

จากประโยค (15) การเดินลงสั้นเป็นมารยาทที่ไม่ดี มีที่มาจากกรณีที่บ้านส่วนใหญ่เป็นบ้านไม้ยกใต้ถุน การเดินลงสั้นจึงทำให้เกิดเสียงดัง และแรงสะเทือนจะทำให้ฝุ่นละอองตกลงใส่หัวคนนั่งใต้ถุนบ้านได้ การลงโทษจากผู้ใหญ่บนเรือนอาจจะแค่เคาะตบต๋ม แต่ผีบ้านผีเรือนอาจลงโทษด้วยการหนีไปอยู่ที่อื่น จึงไม่มีสิ่งใดคอยดูแลบ้าน กลายเป็นโอกาสให้ผีที่ไม่ดีเข้ามาทำร้ายคนในบ้านได้

(16) “อย่าลงทำน้ำมีต๋มคนเดียว เดี๋ยวพรายน้ำจะข่มเอา แล้วต้องไปใฝ้ำน้ำแทนมัน”

จากประโยค(16) การห้ามลงทำน้ำมีต๋มคนเดียวตอนกลางคืนเป็นกุศโลบาย ที่ต้องการป้องกันคนจากอันตรายทั้งที่เกิดจากคนด้วยกันเองและสัตว์น้ำอย่างจระเข้เป็นต้น ดังนั้นหากจะอาบน้ำหรือเดินทางในคลองตอนกลางคืนต้องมีเพื่อนไปด้วย จะได้ช่วยเหลือกันทัน

นอกจากนี้หากใครประพฤติตนแตกต่างจากที่คนปกติพึงกระทำมักโดนตัดสินว่าถูก “ผีสิง” และถูกขับไล่ออกจากชุมชน เช่นคนที่มีพฤติกรรมเก็บเนื้อเก็บตัว หลบหน้าหลบตา ไม่ค่อยวิสาสะกับผู้อื่น ซึ่งไม่ใช่พฤติกรรมที่คนปกติพึงทำ ย่อมสร้างความรู้สึกแปลกแยกออกจากคนอื่น ๆ และทำให้รู้สึกว่าคนผู้นั้นไม่ใช่มนุษย์ที่แท้จริงอีกต่อไป จึงต้องกำจัดออกไปจากชุมชน ดังประโยคเช่น

(17) “น่าสงสารยายแก่บ้านท้ายสวน มีคนเล่าว่าแกโดนขับออกจากหมู่บ้านเก่าเพราะแกเป็นผีปอบ”

จากประโยค(17)เห็นได้ว่า การลงโทษทางสังคมด้วยการตัดสินว่าเป็น ผีปอบ นั้นมีจริง เหตุเพราะหญิงผู้นี้ทำตัวแปลกแยกจากสังคมที่นางอยู่จนนางโดนขับออกจากหมู่บ้านในที่สุด แต่อย่างไรก็ตาม การตัดสินว่าแปลกแยกอาจเป็นเพราะว่าคิดแตกต่างกับคนอื่น ซึ่งไม่ได้เป็นเพราะผีที่ทำให้แตกแยกก็ได้

6.8 ผีมีอำนาจ

มนุษย์เชื่อว่า “คนดีผีคุ้ม” นั้นแสดงว่ามนุษย์มีความเชื่อว่า “ผี” มีหน้าที่ที่จะต้องดูแลและคุ้มครองคนดีและลงโทษคนเลว ผีบางประเภทให้ทั้งคุณและโทษซึ่งขึ้นอยู่กับความดี ความชั่วของคนผู้นั้น แต่ผีบางประเภทก็ทำร้ายทั้งคนดีและคนชั่ว เนื่องจากตัวผีนั้นเป็นผีที่มีอรรถลักษณะ [ร้าย]

ซึ่งโลกทัศน์นี้มีความสัมพันธ์กับโลกทัศน์เรื่องบุญกรรมในข้อ 6.3 ด้วยว่าหากผีตนใดที่คิดร้ายต่อคนดี ผลบุญในตัวผีตนนั้นจะลดลงแต่ผลกรรมจะเพิ่มขึ้น ฉะนั้นถ้าผีไม่อยากจะให้บุญของตนเองลดลงก็ต้องช่วยคุ้มครองคนดี

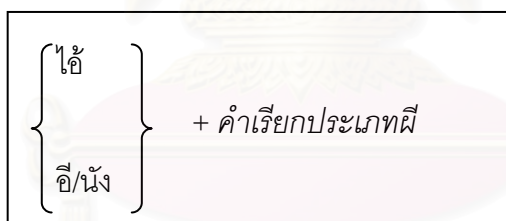
(18) “ถ้าขึ้นยังทำตัวเลขๆอย่างนี้อีก เชื่อได้เลยว่าจะไม่มีผีตัวไหนคุ้มครองแก่ให้เดินดินสบายๆอีกแล้ว”

(19) “คนเลขทำอะไรคนดีไม่ได้หรอก เพราะเขามีเทพารักษ์คุ้มครองอยู่”

ในประโยค (18) และประโยค (19) ทำให้เห็นว่าแม้จะไม่เห็นตัวตนของผี แต่เชื่อว่าถ้าเราทำความดีพอ ก็จะมี “ผี” คอยให้ความคุ้มครองตลอดเวลา

จากทัศนคติทั้ง 8 ด้านที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าคนไทยมีทัศนคติที่ดีต่อผีในด้านการให้ความคุ้มครอง และการมีรูปร่างที่งดงามน่ารักใคร่ จึงสรุปได้ว่า โดยส่วนใหญ่แล้ว คนไทยมองผีในทางไม่ดี

หลักฐานอีกประการหนึ่งที่แสดงว่าผีเป็นสิ่งไม่ดี คือโดยปกติคนไทยใช้คำเรียกประเภทผีเป็นคำสุภาพหรือก็คือคำหยาบคาย (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2542, 726) ซึ่งมักใช้ในสถานการณ์การตำหนิ ต่อว่าต่อขาน ซึ่งมักเป็นคำที่มีอรรถลักษณะ [ร้าย] ในลักษณะดังนี้

คำว่า ไ้ ใช้กับผู้ชาย ส่วน อี/นัง ใช้กับผู้หญิง แล้วจึงตามด้วย คำเรียกประเภทผีที่ต้องการ ซึ่งส่วนใหญ่มักตามด้วยคำเรียกประเภทผีที่มีอรรถลักษณะ [ร้าย] เช่น *เปรต กระสือ ปอบ มาร* เป็นต้น ตัวอย่างเช่น

(20) ไ้ + *เปรต* = ไ้เปรต ใครใช้ให้ทำอย่างนี้

(21) อี / นัง + *เปรต* = อีเปรต / นังเปรต ใครใช้ให้ทำอย่างนี้

ในประโยค (20) และ ประโยค (21) ไ้เปรต และ อี/นัง เปรต ไม่ได้หมายถึง *เปรต* จริงๆ แต่มีหมายถึงคนที่มีนิสัยชั่วร้าย เย่มากๆ อย่างไรก็ตามมีการใช้คำเรียกประเภทผีที่มีอรรถลักษณะ [ดี] ในรูปแบบนี้เช่นกัน แต่มีความหมายในเชิงประชดประชันมากกว่าที่จะเป็นการตำหนิหรือต่อว่า เช่น

(22) ไ้ + *เทวดา* = ข้าไม่มีวันเป็นที่รองมือรองตีนให้ไ้เทวดาเด็ดขาด

(23) อี / นัง + เทวดา = ข้าไม่มีวันเป็นที่รองมือรองตีนให้อีเทวดา / นังเทวดา
เด็ดขาด

จากประโยค (22) และประโยค (23) คำเรียกประเภทผี เทวดา มีอรรถลักษณะ [ดี] แต่เมื่อนำมาใช้ในโครงสร้างนี้ กลับสร้างความรู้สึกประชดประชัน นำหมั่นได้ ว่าเป็นผู้กระทำตัวเหมือนอย่าง เทวดาบนสวรรค์ที่อยู่สุขสบาย มีบิวารคอยรับใช้ ตรงข้ามกับคนที่ไม่มีคนรับใช้แต่ก็ยัง ไม่ยอมทำอะไรด้วยตนเอง

นอกจากนี้เรายังเรียกประเภทผีบางคำที่มีอรรถลักษณะ [ดี] หากนำมาใช้จะสร้างความรู้สึก ไม่น่าพอใจขึ้นมาได้ เช่น เจ้าพ่อ เจ้าแม่ ดังตัวอย่าง

(24) “ที่จริงหมู่บ้านเราโชคดี ไม่มีพวกตั้งตนเป็นเจ้าพ่อนักเลงหัวไม้เลย จึงอยู่กันอย่างถ้อย ถ้อยอาศัย”

(25) “ถ้าจะไปหาผู้หลักผู้ใหญ่ในเขตนี้ ขอแนะนำให้ไปหาเจ้อ้อยตลาดสดก่อน ราคานี้ เจ้าแม่ของจริง ขึ้นทำข้ามหน้าข้ามตาไป อาจช่วยไม่รู้ตัว”

จากประโยค (24) และ ประโยค (25) พบว่า เจ้าพ่อ และ เจ้าแม่ เป็นการแสดงสถานะภาพว่า เป็นผู้มืทธิพล หรือมีอำนาจเหนือผู้อื่นซึ่งมักมีนัยถึงอำนาจมืดหรืออำนาจที่ได้มาหรือใช้ไปอย่างไม่ชอบธรรม จะเห็นได้ว่าแม้กระทั่งคำเรียกประเภทผีที่ชื่อว่า “ดี” ยังสามารถนำไปใช้ในความหมายที่ไม่ดีได้เช่นกัน

หลักฐานการใช้ภาษาที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด ช่วยสนับสนุนสมมติฐานว่าทัศนคติเกี่ยวกับผีของคนไทยที่สะท้อนในความหมายของคำเรียกประเภทผีส่วนใหญ่เป็นลบ เช่น ผีเป็นสิ่งน่ากลัว น่ารังเกียจ มีการเวียนว่ายตายเกิดตามบุญกรรม อีกทั้งผียังเป็นสิ่งที่เห็นแก่สินบนทำงานตามที่จ้างวาน อย่างไรก็ตาม คนไทยยังมีทัศนคติที่ดีต่อผีอยู่บ้างเพราะเห็นว่าผีมีการดำรงอยู่เช่นเดียวกับคน อยู่ใกล้ชิดคน ผีบางประเภทมีรูปร่างสวยงามน่ารักใคร่ นอกจากนี้ผียังมีอำนาจเหนือมนุษย์ จึงถูกนำมาใช้เป็นอีกเครื่องมือหนึ่งในการควบคุมสังคม

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

7.1 สรุปผลการวิจัย

การศึกษาคำเรียกประเภทผีของคนไทยในชุมชนวัดสวนแก้ว ต.บางเลน อ.บางใหญ่ จ.นนทบุรี เป็นการศึกษาด้านภาษาศาสตร์ชาติพันธุ์ ซึ่งมีแนวคิดพื้นฐานว่าการวิเคราะห์คำ ทำให้เข้าถึงทัศนคติของผู้ใช้ภาษา ผู้วิจัยวิเคราะห์องค์ประกอบและจัดจำพวกแบบชาวบ้าน เพื่อแสดงความแตกต่างทางความหมายของคำและความสัมพันธ์ของคำแบบลำดับชั้น นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้วิเคราะห์ความหมายของคำเรียกประเภทผีเพื่อสรุปมโนทัศน์ของผู้บอกภาษาอีกด้วย

ข้อมูลที่ใช้วิเคราะห์ ได้มาจากการสัมภาษณ์ผู้บอกภาษาอายุ 50 ปีขึ้นไป จำนวน 15 คน ในชุมชนวัดสวนแก้ว ต.บางเลน อ.บางใหญ่ จ.นนทบุรี ซึ่งพูดภาษาไทยเป็นภาษาแม่ และเป็นคนในชุมชนมาแต่ดั้งเดิม มีอาชีพทำสวนผลไม้ ซึ่งส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับชั้น ป.2 ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าการที่ผู้บอกภาษามีระดับการศึกษาน้อยน่าจะเป็นสาเหตุให้ผู้บอกภาษาไม่รู้จักคำเรียกประเภทผีบางคำที่พบในการใช้ภาษาระดับสูง เช่น สัมภเวสี ผีมหัศจรรย์ เป็นต้น

ผู้วิจัยได้คำมาทั้งหมด 91 คำ ซึ่งเมื่อวิเคราะห์แล้วเหลือคำเรียกประเภทผี 59 คำ ผู้วิจัยนำคำเหล่านั้นมาเปรียบเทียบความหมาย เพื่อหาลักษณะที่แบ่งแยกความแตกต่างระหว่างคำเหล่านั้นโดยใช้วิธีวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมาย เพื่อระบุมิติแห่งความแตกต่างและกำหนดอรรถลักษณะที่ใช้แจกแจงความหมายของคำแต่ละคำ ได้คำเรียกประเภทผีจำนวน 59 คำ ซึ่งแทนคำเรียกประเภทผีทั้งหมด 52 ประเภท เรียงตามตัวอักษรได้แก่ กระสือ กระหัง กุมารทอง เจ้าป่า เจ้าเขา เจ้าที่/เจ้าที่เจ้าทาง เจ้าพ่อ เจ้าแม่ เจ้าแม่ไทร เจ้าแม่มะขาม แดร์กควิลลา เทพ เทพธิดา นางฟ้า เทพารักษ์/รุกขเทวดา เทวดา นางกวัก นางตะเคียน นางตานี นางไม้ ปอบ ปีศาจ ภูโสมเปรต ผี1 ผี2 ผี3 ผีเงือก ผีดิบ ผีดูดเลือด ผีตายทั้งกลม/ผีตายทั้งกลม ผีตายโหง ผีทะเล ผีน้ำ/ผีพราย/พรายน้ำ ผีบ้านผีเรือน ผีป่า ผีเร่ร่อน ผีสาวเทวดา ผีห่า ผีหน้าซาดาน/ภูตผีปีศาจ พระภูมิ พระเสื้อเมือง ภูต แม่ซ้อ แม่พระคงคา แม่พระธรณี แม่โพสพ แม่ย่านาง ยมทูต ยมบาล รักยม ลูกกรอก วิญญาณ เป็นที่สังเกตได้ว่า คำว่า ผี มีความหมายแตกต่างกันอย่างชัดเจน 3 ความหมาย ในที่นี้ถือว่ามีคำว่า ผี 3 คำ คือ ผี1 ผี2 และ ผี3

ผลการวิเคราะห์พบว่าคำเรียกประเภทผีแต่ละคำมีมิติแห่งความแตกต่างทางความหมายพื้นฐาน 3 มิติด้วยกัน คือ มิติ “ตัวตน”, “ดีร้าย” และ “สภาพ” นอกจากนี้ยังมีมิติอื่น ๆ อีก 7 มิติ ได้แก่ “ลักษณะการตาย”, “ที่อยู่”, “หน้าที่”, “อายุ”, “อาหาร”, “เพศ” และ “ลักษณะพิเศษ” รวมทั้งสิ้น 10 มิติ โดยมิติ “ตัวตน” เป็นมิติที่แยก ผี2 ออกจาก วิญญาณ โดย ผี2 มีตัวตนและร่างกายที่ยังจับต้องได้ ส่วน

วิญญาน เป็นสิ่งที่ไม่มีความจำเป็นจะต้องไม่ได้ มิติ "ดีร้าย" แยกคำว่า *ผีสาวเทวดา* ออกจากคำว่า *ผีห้า* *ชาตานภุตผีปีศาจ* มิติ "สภาพ" ใช้แยกคำที่มีคุณสมบัติความเป็นมนุษย์ เช่น *ลูกกรอก* ออกจาก สิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น *ผีห้า* และแยกออกจากสิ่งที่เหมือนมนุษย์ ได้แก่ *เทวดา* ส่วนมิติ "ที่อยู่" เป็นมิติที่มีอรรถลักษณะมากที่สุดถึง 20 อรรถลักษณะ เช่น [อยู่ในน้ำ] ใช้แยก *แม่พระคงคา* ออกจาก *แม่พระธรณี* ที่มีอรรถลักษณะ [อยู่ในดิน] เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสถานที่ที่อยู่เป็นมิติที่สำคัญในการจำแนกคำเรียกประเภทผี มิติ "หน้าที่" มีอรรถลักษณะ 5 อรรถลักษณะ คือ [คุ้มครอง], [ให้ลาภ], [ทำให้ป่วย], [รับวิญญานไปนรก] และ [ลงโทษวิญญาน] ตัวอย่างคำที่แยกโดยใช้มิตินี้คือ *ยมบาล* และ *ยมทูต* ซึ่งต่างก็มีที่อยู่ในนรกทั้งคู่ ดังนั้น *ยมบาล* ใช้อรรถลักษณะ [ลงโทษวิญญาน] เพื่อแสดงความแตกต่างจาก *ยมทูต* ซึ่งใช้อรรถลักษณะ [รับวิญญานไปนรก] มิติ "เพศ" ใช้แยกคำว่า *เทพ* และ *เทพธิดา/นางฟ้า* ออกจากกัน โดย *เทพ* ใช้อรรถลักษณะ [ชาย] ต่างจาก *เทพธิดา/นางฟ้า* ที่ใช้อรรถลักษณะ [หญิง] มิติ "อายุ" ใช้แยกคำว่า *รักษม* และ *นางกวัก* ออกจากกัน โดย *รักษม* มีอรรถลักษณะ [เด็ก] ส่วน *นางกวัก* มีอรรถลักษณะ [ผู้ใหญ่] มิติ "อาหาร" ทำให้คำว่า *กุมารทอง* และ *รักษม* ต่างกัน เพราะ *รักษม* มีอรรถลักษณะ [กินน้ำมันจันทน์] แต่ *กุมารทอง* ใช้อรรถลักษณะ [กินเครื่องเซ่น] และท้ายที่สุดคือมิติ "ลักษณะพิเศษ" ทำให้คำเรียกประเภทผีที่ไม่สามารถจำแนกด้วยมิติก่อนหน้านี้แยกออกจากกันได้ด้วยคุณลักษณะเฉพาะตัว เช่น *กระสือ* มีอรรถลักษณะที่ใช้เมื่อใดก็ทำให้ทราบว่าเป็น *กระสือ* นั่นคืออรรถลักษณะ [มองเห็นเครื่องใน]

ข้อค้นพบนี้ต่างจากสมมติฐานซึ่งผู้วิจัยคาดไว้ว่าคำเรียกประเภทผีสามารถจำแนกได้โดยใช้มิติแห่งความแตกต่างเพียง 5 มิติ คือ "เพศ", "อายุ", "สถานที่", "คุณลักษณะ" และ "หน้าที่" แต่ผู้วิจัยพบจริง 10 มิติ นั่นสะท้อนให้เห็นว่ายังมีมิติแห่งความแตกต่างของคำเรียกประเภทผีมากเท่าไร คำเรียกประเภทผีแต่ละคำยังมีรายละเอียดหรือลักษณะจำเพาะที่ต่างกันมากขึ้นเท่านั้น

ส่วนในการจัดจำพวกแบบชาวบ้านของคำเรียกประเภทผี พบว่าคำแต่ละคำมีการแบ่งประเภทตามลำดับชั้นตามทฤษฎีของเบอร์นีย์ เบอร์ลิน ได้ 5 ลำดับคือ ลำดับจุดเริ่มต้นหนึ่งเดียว (unique beginner) ลำดับรูปแบบชีวิต (life form) ลำดับบอกรวม (generic) ลำดับเฉพาะเจาะจง (specific) และ ลำดับลักษณะพิเศษ (varietal) โดยลำดับจุดเริ่มต้นหนึ่งเดียว ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของวงศ์ทุกกลุ่มนี้มีคำเรียกประเภทผีคำเดียวคือ *ผี1* ลำดับรูปแบบชีวิตมีคำเรียกประเภทผี 2 คำ คือ *ผี2* และ *วิญญาน* ลำดับบอกรวมมีคำเรียกประเภทผี 3 คำคือ *ผี3* *ผีสาวเทวดา* และ *ผีห้าชาตานภุตผีปีศาจ* ลำดับเฉพาะเจาะจง มีคำเรียกประเภทผีในระดับนี้มากที่สุดคือมี 33 คำ คือ *ผีห้า* *นางไม้* *ผีเงือก* *ผีตายโหง* *เปรต* *ยมบาล* *ยมทูต* *ผีเวร่อน* *ปีศาจ* *แม่ย่านาง* *เทพารักษ์/รุกขเทวดา* *ปู่โสม* *เจ้าเขา* *เจ้าป่า* *แม่โพสพ* *แม่พระคงคา* *แม่พระธรณี* *เทวดา* *พระเสื้อเมือง* *เจ้าแม่* *เจ้าพ่อ* *เจ้าที่/เจ้าที่เจ้าทาง* *พระภูมิ* *ผีบ้านผีเรือน* *แม่ชื้อ* *นางกวัก* *กุมารทอง* *รักษม* *ผีดูดเลือด* *กระสือ* *กระหัง* *ปอบ* *ลูกกรอก* ลำดับลักษณะพิเศษมีคำเรียกประเภทผีในระดับนี้ มี 13 คำ คือ *เจ้าแม่ไทร* *เจ้าแม่มะขาม* *นางตานี* *นางตะเคียน* *ผีป่า* *ผีทะเล* *ผีน้ำ/ผีพราย/พรายน้ำ* *ผีตายทั้งกลม/ผีตายทั้งกลม* *ภูต* *เทพธิดา/นางฟ้า* *เทพ* *ผีดิบ* *แดร์กิวลา*

นอกจากนี้เมื่อผู้วิจัยวิเคราะห์ทัศนคติของคนไทยที่สะท้อนผ่านความหมายของคำเรียกประเภทผีแสดงให้เห็นว่า แม้คนไทยเชื่อว่าผีมีรูปแบบการดำรงอยู่เช่นเดียวกับคน มีความเป็นอยู่ใกล้ชิดกับคนในสภาพแวดล้อมเดียวกัน แต่คนไทยยังมีทัศนคติทางลบต่อผี เพราะเห็นว่าผีส่วนใหญ่เป็นสิ่งน่ากลัว น่ารังเกียจ เพราะรูปร่างหน้าตาและพฤติกรรมที่ชอบสร้างความเดือดร้อนให้คน แม้ว่าจะมีผีบางประเภทที่ใจดีมีรูปร่างสวยงามอย่างเช่น เทพธิดา/นางฟ้า เป็นต้น นอกจากนี้คนไทยมองว่าผีเป็นสิ่งที่เห็นแก่สินบนทำงานตามที่จ้างวาน อีกทั้งด้วยอำนาจและการขาดหลักฐานพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์อย่างเพียงพอ จึงไม่มีทางทราบว่าผีเป็นอย่างไร คนจึงนำผีมาใช้เป็นเครื่องมือควบคุมสังคมด้วยการสร้างเงื่อนไขว่า ถ้าผู้ใดประพฤติตนผิดจากข้อกำหนดย่อมต้องได้รับการลงโทษจากผีที่อ้างถึง ซึ่งความคิดในการใช้ผีเป็นเครื่องมือควบคุมสังคมได้มาจากทัศนคติที่ว่าผีมีอำนาจ โดยผีที่ดีจะคุ้มครองคนดีและลงโทษผู้ประพฤติชั่ว ส่วนผีที่ไม่ดีจะมุ่งทำร้ายทั้งผู้ประพฤติดีและผู้ประพฤติชั่ว นอกจากนี้ยังมีการใช้คำเปรียบเปรยดำเนินคนนิสัยไม่ดีด้วยคำเรียกประเภทผีอย่างเช่น *เปรต* *กระสือ* เป็นต้น

7.2 อภิปรายผล

จากการศึกษางานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยมีข้อที่น่าสนใจบางประการที่ควรนำมาอภิปรายดังนี้

7.2.1 ปัญหาของการเข้าใจความหมายของคำเรียกประเภทผีที่ต่างกันในกลุ่มคนไทย

ผู้วิจัยพบว่าคำเรียกประเภทผีบางคำมีความหมายเป็นที่เข้าใจในผู้บอกภาษาต่างกัน มีผู้บอกภาษา บางคนให้ความหมายของคำเรียกประเภทผีที่แตกต่างออกไปผู้วิจัยจึงมีปัญหาในการทำความเข้าใจความหมายที่แท้จริงของคำเรียกประเภทผีแต่ละคำ ฉะนั้นงานวิจัยชิ้นนี้จึงอาจแสดงผลไม่เหมือนกับความคิดความเข้าใจของผู้อ่านบางคน เช่นผู้บอกภาษาบางคนให้ความหมายว่า *นางตานี* เป็นผีประเภทนางไม้ เพราะต้นกล้วยตานีเป็นต้นไม้ประเภทหนึ่ง ในขณะที่ผู้บอกภาษาบางคนให้ความหมายว่า *นางไม้* คือผีที่อยู่เฉพาะไม้ยืนต้นเท่านั้น แต่ต้นกล้วยตานีเป็นไม้ล้มลุก ฉะนั้น *นางตานี* จึงไม่ใช่ *นางไม้* แต่ในที่สุดผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมาย เพื่อแก้ปัญหานี้และทำให้เห็นว่า *นางตานี* เป็น *นางไม้* เพราะมีอรรถลักษณะ [อยู่ในต้นไม้] ร่วมกัน แต่มีความต่างในเรื่องพันธุ์ไม้เท่านั้น

7.2.2 คำหลายคำอาจเป็นคำเรียกประเภทผีเดียวกัน

ผลการวิเคราะห์ความหมายของคำเรียกประเภทผีพบว่ามีความหมายที่คำหลายคำใช้เรียกผีประเภทเดียวกัน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าไม่มีสภาพการใช้ภาษาในลักษณะ 1 คำ ต่อ 1 ประเภทผี แสดงให้เห็นว่ารูปคำหลายคำ สามารถแทน “สิ่ง” เดียวกันได้เช่นคำว่า *เจ้าที่/เจ้าที่เจ้าทาง* *เทพธิดา/นางฟ้า* *เทพารักษ์/รุกขเทวดา* *ผีน้ำ/ผีพราย/พรายน้ำ* *ผีตายท้องกลม/ผีตายทั้งกลม* และ *ผีห้าขาตาม/ภูตผีปีศาจ* ผู้วิจัยเห็นว่าปัญหาลักษณะนี้เกิดเพราะสาเหตุ 3 ประการคือ 1) การทำให้เป็นคำซ้อน เช่น *เจ้าที่/เจ้าที่เจ้าทาง* 2) การลากเข้าความ เช่นคำว่า *ผีตายทั้งกลม/ผีตายท้องกลม* คำว่า “ทั้งกลม” หมายความว่า

ทั้งหมด ผีตายทั้งกลมจึงหมายถึงการตายทั้งแม่ทั้งลูกตอนคลอด แต่คนไทยลากคำไปเชื่อมกับลักษณะของท้องของหญิงตั้งครรภ์ จึงเกิดคำว่า ผีตายทั้งกลม ขึ้นมาใช้หมายถึงผีที่เกิดจากการตายในขณะคลอดลูกด้วย และ 3) การประสมคำไทยกับคำที่มาจากภาษาอื่นเช่น บาลี สันสกฤต เช่นคำว่า ผีสาว เทวดา คำว่า เทวดา เป็นคำที่หมายถึงผีในศาสนาพราหมณ์ฮินดู คนไทยก็รับเอาเข้ามาใช้คู่กัน กับ ผีสาวที่เป็นคำไทย

7.2.3 คำเรียกประเภทผีที่รับมาจากต่างวัฒนธรรมทำให้ระบบความคิดเกี่ยวกับผีของคนไทยเปลี่ยนไป

งานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาคำเรียกประเภทผีที่มีใช้ในคนไทยภาคกลาง โดยพยายามเลือกชุมชนที่ค่อนข้างเป็นชุมชนที่ยังไม่ถูกกลืนโดยเทคโนโลยีวิทยาศาสตร์ แต่ยังมีรูปแบบวัฒนธรรมที่เป็นไทยดั้งเดิมให้ได้มากที่สุด แต่จากการศึกษาพบว่าสังคมไทยมีการรับเอาความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธมารวมเข้ากับความเชื่อผีแบบดั้งเดิมที่มีอยู่มาช้านาน จนกลืนเป็นรูปแบบความเชื่อที่มีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเองไปแล้วเช่นคำว่า เทวดา พระภูมิ เป็นต้น

อย่างไรก็ตามจากการสังเกตคำเรียกประเภทผีที่นำมาวิเคราะห์ในงานชิ้นนี้ กลับพบว่ามีการเรียกประเภทผีที่รับมาจากวัฒนธรรมอื่นด้วยเช่น คำว่า แดร์กควิลลา มาจาก Dracula ในภาษาอังกฤษ ซึ่งเป็นการรับทั้ง “คำ” และ “ตัวผี” เข้ามาโดยตรง นอกจากนี้คำว่า ผีดิบ ซึ่งดั้งเดิมเป็นคำไทยที่หมายถึงศพที่ยังไม่ได้เผา แต่ในงานวิจัยชิ้นนี้พบว่าคำนี้ได้มีความหมายใหม่เป็น ผีประเภทหนึ่งที่มาจากจีน แต่งกายด้วยชุดชั้นที่จีน เคลื่อนที่ด้วยการกระโดด ผู้วิจัยเห็นว่าคำเรียกประเภทผีทั้ง 2 คำนี้ได้รับการรับชมสื่อโทรทัศน์และภาพยนตร์

7.2.4 คำเรียกประเภทผีในภาษาไทยสะท้อนความใกล้ชิดธรรมชาติของคนไทย

เมื่อวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมายคำเรียกประเภทผีที่ปรากฏในงานวิจัยชิ้นนี้พบว่า ผีสามารถอยู่ได้ในทุกพื้นที่รอบๆตัวเรา เช่นในต้นไม้ นางไม้ เทพารักษ์/รุกขเทวดา ในน้ำมี แม่พระคงคา ผีน้ำ/ผีพราย/พรายน้ำ ในป่ามี เจ้าป่า ผีป่า ในเขามมี เจ้าเขา เป็นต้น จึงเห็นได้ว่าทุกสรรพสิ่งรอบๆตัวเรารวมเรียกว่าธรรมชาติ นั้น มีที่ให้สิ่งที่เรียกว่า “ผี” อยู่ทั้งสิ้น นั่นอาจเป็นเพราะสมัยก่อนคนไทยมีความผูกพันกับธรรมชาติในฐานะเป็นสิ่งที่ส่งผลต่อวิถีการดำเนินชีวิตเช่น การทำนา ก็ต้องพึ่งพาการดูแลรักษาข้าวจากแม่โพสพให้ได้ผลผลิตเต็มเม็ดเต็มหน่วย แต่ก็ยังต้องพึ่งพาแม่พระธรณีให้ดูแลดินให้สมบูรณ์ดี เมล็ดข้าวจึงสมบูรณ์ แต่ถ้าขาดน้ำต้นข้าวก็ตายจึงต้องอาศัยแม่พระคงคาช่วยดูแลน้ำให้อุดมสมบูรณ์ด้วยเหตุนี้เมื่อมนุษย์ไม่พอใจสภาพธรรมชาติรอบตัวจึงเกิดการ “เคียดแค้นเทวดา” เพื่อเอื้ออำนาจให้สภาพแวดล้อมเหมาะสมกับการเพาะปลูกให้ได้ ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่าผลสำเร็จในการเพาะปลูกเป็นสิ่งที่อยู่

นอกเหนือจากการทำนายได้ด้วยตัวมนุษย์เองจึงต้องอาศัยอำนาจของสิ่งที่แฝงเร้นอยู่ในธรรมชาติช่วยเหลือ

7.2.5 การใช้คำนำหน้าสำหรับคำเรียกประเภทผีที่เป็นเพศหญิงเท่านั้น

คำเรียกประเภทผีบางคำมีคำนำหน้าขึ้นต้นด้วยคำว่า นาง และ แม่ ซึ่งเป็นคำที่แสดงถึงความ เป็นเพศหญิง เช่น นางไม้ นางตานี นางฟ้า แม่ย่านาง แม่โพงพอน แม่พระธรณี เป็นต้น นับว่าเป็น เรื่องที่น่าสนใจ เพราะสอดคล้องกับการนำคำที่ไม่มีตัวบ่งชี้ซึ่งเป็นเพศชายเช่น กุมาร มาทำให้เป็นเพศ หญิงโดยการเติมปัจจัย (suffix) สระอิ [ii] เช่น คำว่า กุมาริ ความจริงข้อนี้ผนวกกับข้อค้นพบใน งานวิจัยนี้ แสดงให้เห็นว่าภาษาไทยกำหนดให้คำนามปกติเป็นเพศชาย ถ้าเป็นเพศหญิงต้องเติมตัวบ่งชี้ (marker)

7.2.6 ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์มีอิทธิพลต่อความคิดเรื่องผีของคนไทย

ด้วยความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์ ส่งผลให้เกิดความเจริญทางด้านเทคโนโลยี มนุษย์จึง พึ่งพาธรรมชาติลดน้อยลง ในสมัยก่อนเวลาจะทิ้งบ้านไปไหนแม่เพียงไม่ถึงวัน ยังต้องบอกกล่าวผีบ้านผี เรือนให้ช่วยเฝ้าบ้าน ดูแลห้องหับต่างๆให้เรียบร้อย แต่ด้วยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีปัจจุบันทำให้ คนหันมาพึ่งพาประตูดูไฟฟ้า เสียงสัญญาณเตือนกันขโมยที่ส่งตรงถึงสถานีตำรวจ มนุษย์จึงไม่ต้องพึ่งพา ผีบ้านผีเรือน ต่อไป เพราะเครื่องมือเหล่านี้มีประสิทธิภาพและให้ผลที่น่าเชื่อถือมากกว่าว่าจะไม่สูญเสีย ทรัพย์สินแน่นอน หรือในส่วนของวงการเกษตรกรรมที่มีระบบการจัดส่งน้ำที่ทันสมัย ไม่ต้องกลัวว่าน้ำจะไม่ เพียงพอ มีปุ๋ยสำเร็จรูปที่จะเพิ่มผลผลิตให้มากกว่าเดิม หรือแม้กระทั่งลัดกลบตัดไม้ ก็ยังแสดงให้เห็นว่า ผีนางไม้ที่สมัยก่อนเชื่อว่าร้ายนั้นก็ยังไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองให้รอดพ้นจากการโดนมนุษย์รังแก ด้วยเลื่อยไฟฟ้า รถแทรกเตอร์ได้เลย ดังนั้นความศรัทธา ความเชื่อมั่นในเรื่อง ผี จึงค่อยๆลดลง แม้กระทั่ง ผู้บอกภาษายังบอกกับผู้วิจัยว่า “ตอนนี้เจ้าป่าไม่เหลือแล้วเพราะไม่มีป่า ส่วนเจ้าเขาก็ไม่มีเพราะคนขุด ดิน ระเบิดหินไปสร้างบ้านหมด” ซึ่งเป็นเรื่องน่าเศร้าอย่างยิ่ง

7.2.7 อิทธิพลแบบวัตถุนิยมต่อความคิดเรื่องผีของคนไทย

แม้ว่าความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์จะทำให้ความเชื่อมั่นในตัวผีลดลง เว้นแต่ผีประเภท เจ้า พ้อ และ เจ้าแม่ ที่กลับได้รับความเชื่อถือมากขึ้น เมื่อผีใดก็ตามได้รับการยกย่อง มีการติดต่อกับคน ผ่านร่างทรง ก็มักเติมคำนำหน้าว่า เจ้าพ่อ และ เจ้าแม่ เพื่อแสดงความเคารพ แสดงสถานะพิเศษ และ เป็นการแบ่งผีตนนั้นออกจากประเภทเดิมของมัน เช่น เจ้าแม่ไทร ก็เป็นการเปลี่ยนประเภทจากการเป็น ผีนางไม้ มาเป็น ผีเจ้าแม่ โดยความสัมพันธ์ระหว่างคำเรียกประเภทผีพวกนี้กับคนนอกเหนือไปจากการ เป็นที่พึ่งทางใจ คือการหวังลาภลอยเช่นหวย สลาก รวยทางลัด เป็นต้น สะท้อนให้เห็นว่าคนไทยปัจจุบัน

นี้ขาดคุณธรรมในเรื่องความอดทน ความขยันหมั่นเพียร เพราะถูกแวดล้อมด้วยระบบสังคมวัตถุนิยม ที่ประเมินคุณค่าด้วยผลกำไรขาดทุน ฉะนั้น หากวันหนึ่งวันที่ “ผี” เหล่านี้ไม่สามารถสร้างผลประโยชน์ ผลกำไรให้คนได้ ผีคงถูกลืมไปเช่นเดิม

7.3 ข้อเสนอแนะ

จากความพยายามในการทำให้สิ่งที่ไม่มี “อะไร” ให้มี “อะไร” เป็นรูปเป็นร่างขึ้นมาให้ได้ด้วยหลักฐานทางภาษานั้น ผู้วิจัยก็เห็นว่างานวิจัยนี้ยังมีข้อบกพร่องและขาดความสมบูรณ์อยู่อีกมาก แต่ผู้วิจัยหวังว่างานวิจัยชิ้นนี้จะเป็นงานวิจัยนำร่องไปสู่งานวิจัยเกี่ยวกับคำเรียกประเภทผีตามแนว อรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ที่สมบูรณ์มากขึ้น ด้วยการศึกษาในประเด็นต่อไป

7.3.1 ควรศึกษาคำเรียกประเภทผีของคนไทยในแต่ละภาค โดยเฉพาะภาคเหนือแถบล้านนา ภาคอีสานซึ่งยังมีการนับถือผีอย่างเคร่งครัด เพื่อแสดงให้เห็นลักษณะความเหมือนและความแตกต่างของการจัดจำพวกของคำเรียกประเภทผี ที่เป็นภาพรวมของคนไทยในประเทศอย่างแท้จริง

7.3.2 ควรศึกษาคำเรียกประเภทผีของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่พูดภาษาตระกูลไท-กะไดซึ่งมีพื้นฐานทางสังคมแบบนับถือผีมาก่อน ว่าในแต่ละชาติพันธุ์นั้นมีจำนวนคำเรียกประเภทผี และองค์ประกอบทางความหมายของคำเรียกประเภทผีเหมือนกับที่พบในภาษาไทยหรือไม่

7.3.3 ควรศึกษาคำเรียกประเภทผีโดยเปรียบเทียบปัจจัยทางสังคม เช่น การศึกษา อาชีพ และการเงิน ว่าส่งผลกระทบต่อจำนวนคำเรียกประเภทผีหรือการมีทัศนคติเกี่ยวกับผี เหมือนหรือต่างกันอย่างไร

7.3.4 ควรมีการสร้างสารานุกรม หรือพจนานุกรมเฉพาะทางที่เกี่ยวข้องกับคำเรียกประเภทผีในประเทศไทยไว้ เพราะจำนวนคำเรียกประเภทผีอาจลดลงและสูญหายไปตามกาลเวลา เนื่องจากสวนทางกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ในภายภาคหน้าจะได้มีหลักฐานแสดงได้ว่าครั้งหนึ่งสังคมไทยเคยมีความเชื่อเรื่องผี

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- แก้วแก้ว. 2544. **ปลายเทียน**. กรุงเทพมหานคร: เพื่อนดี.
- คลอสเนอร์, วิลเลียม เจ. 2539. **ผี สะท้อนวัฒนธรรมไทย**. เล่ม 2. แปลโดย สิริวัฒน์ คำวันสา. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ.
- จงจิตร นีรนาทเมธิกุล. 2536. **พะยูน: ชีวิตที่สร้างสรรค์ทะเลไทย**. กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม.
- จรัลวิไล จรูญโรจน์, ม.ล. 2543. **ความสัมพันธ์ระหว่างประเภทไวยากรณ์ของคำนามกับระบบปริธานของผู้พูดภาษาไทยและภาษาอังกฤษ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุขฎีบัณฑิต ภาควิชาภาษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. 2538. **ขอคิดด้วยคน ตอนผี** [เทปบันทึกภาพ]. กรุงเทพมหานคร: วีสดีออก.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. 2527. **ผีเจ้านาย**. เชียงใหม่: โครงการตำรามหาวิทยาลัย ห่องจำหน่ายหนังสือ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ณรงค์ เส็งประชา. 2539. **พื้นฐานวัฒนธรรมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: โอเดียน-สไตร์.
- ทวี ผลสมภพ. 2523. **ปรัชญาศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เทพนม เมืองแมน. 2547. **ภาพผีพิสูจน์ผี**. กรุงเทพมหานคร: ร่วมด้วยช่วยกัน.
- ธีรพงษ์ บัวหล้า. 2545. **วัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้ของคนไทย**. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ. 2535. **คำเรียกผีในภาษาไทย(เมี้ยน)**. กรุงเทพมหานคร: โครงการวิจัยภาษาและวัฒนธรรมไทยและเข่าจีน หน่วยปฏิบัติการวิจัยทางภาษาศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นริศรานูวัตินวงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยา. 2517. **สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยา**. กรุงเทพมหานคร: แพร่พิทยา.
- นงวรรณ พันธเมธา. 2547. **คลังคำ**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์.
- น้องนุช มณีอินทร์. 2543. **การปรับเปลี่ยนของชื่อหมู่บ้านในจังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประเทือง คล้ายสุบรรณ์. 2531. **วัฒนธรรมพื้นบ้าน**. กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย.

ประสาน ต่างใจ. 2550. **ชีวิตหลังตาย**. [Online]. Available from: http://www.susarn.com/susarnth/th_die%20to%20go/th_born_back.html [2550]

ปานทิพย์ มหาไตรภพ. 2545. **นามสกุลพระราชทานในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว: การวิเคราะห์ทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปรียา กุลละวณิชย์ และคณะ. 2543. **พื้นฐานแห่งกายมนุษย์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ไรต์เดอส์ ไตเจสท์ (ประเทศไทย).

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, 2546. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์.

พรทิพย์ ไชยรัตน์. 2544. **คำเรียกสี: สะท้อนวัฒนธรรมและลักษณะนิสัยของคนไทย**. จุลสารรายไทยฉบับพิเศษ วันภาษาไทยแห่งชาติ 29 กรกฎาคม 2544. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พรลัดดา เมฆบัณฑิตยสถาน. 2547. **การศึกษาคำเรียกรสีในภาษาจีนแต่จิวตามแนวอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พร้อมพงษ์ ไพรรณ. 2547. **ผี -พระภูมิเจ้าที่: ลัทธิความเชื่อของสังคมเมือง**. กรุงเทพมหานคร: วันชนะ.

เพียรศิริ วงศ์วิภาณนท์. 2525. **เอกสารการสอนและแบบฝึกหัดปฏิบัติชุดวิชาภาษาไทย 3 หน่วยที่ 13**. นนทบุรี: สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

มุกหอม วงษ์เทศ. 2549. **ยังคงอ่าน สาส์นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ 29,9 (กรกฎาคม): 32-35**.

ลิขิต ธีรเวคิน. 2540. **วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เลอสรวิศ พุ่มชูศรี. 2531. **โรคจิตเภท**. กรุงเทพมหานคร: เรือนแสงการพิมพ์.

วินทร์ เลียววาริณ. 2547. **พุ่มรัก พานสิงห์ คดีผีนางตะเคียน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: บริษัท 113.

วิภัสรินทร์ ประพันธ์ศิริ. 2535. **คำเรียกญาติในภาษาคำเมือง: การวิเคราะห์ทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิภา เหมือนบัว. 2547. **จิตวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์.

- วาทีต พุ่มอยู่. 2548. **การศึกษาคำเรียกข้าวและระบบมโนทัศน์เรื่องข้าวในภาษาไทยเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตามแนวอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศรีเพชร. 2545. **คนเห็นผีนาที่ชนหัวลูก**. กรุงเทพมหานคร: อนิเมท กรุ๊ป.
- ศิลปากร, กรม. 2505. **ขุนช้างขุนแผน: เสภาฉบับหอสมุดแห่งชาติ**. 3 เล่ม. พระนคร: องค์การคำคุณุสภา.
- ศิลปากร, กรม. 2527. **จารึกสมัยสุโขทัย**. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.
- ศิลปากร, กรม. 2542. **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดนนทบุรี**. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.
- ศุภมาส เอ่งฉ้วน. 2543. **คำเรียกสีและมโนทัศน์เรื่องสีของคนไทยสมัยสุโขทัยและสมัยปัจจุบัน**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ส. พลายน้อย. 2544. **ตำนานผีไทย**. กรุงเทพมหานคร: น้ำฝน.
- ส. พลายน้อย. 2520. **อมนุษย์นิยาย**. พระนคร: บำรุงสาส์น.
- สงัน สุวรรณเลิศ. 2529. **ผีปอบ ผีเข้า ในวรรณคดีทางจิตเวชศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์.
- สมพร รัตนบุรี. 2546. **ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านคติความเชื่อและพิธีกรรมในการตั้งศาลพระภูมิที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของประชาชน: กรณีศึกษาชุมชนวัดบางสะแกในและชุมชนสามัคคีธรรม แขวงตลาดพลู เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา คณะศิลปศาสตร์ สถาบันราชภัฏธนบุรี.
- สมหมาย ชินนาค. 2539. **ผีปะกำ : คติความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษของชาวไทย-กวย (ส่วย) เลี้ยวช้างจังหวัดสุรินทร์**. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2544. **ภาษาเพื่อพัฒนาการสื่อสาร**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- สุทธิญาณมงคล, พระราช. 2550. **คนตายแล้ว....ไปเกิดได้อย่างไร**. [Online]. Available from: http://www.susarn.com/susarnth/th_die%20to%20go/th_maindietogo.html [2550]

- สุรพล ดำริห์กุล. 2545. **แผ่นดินล้านนา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ.
- สุรัตน์ วรารัตน์ และคนอื่น ๆ. 2531. **รายงานการศึกษาวิจัยเรื่องกะเลิงบ้านบัว**. สกลนคร: โครงการกระบวนการศึกษาและพัฒนาเพื่อตอบสนองชีวิตชุมชนกะเลิงบ้านบัว ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมวิทยาลัยครูสกลนคร.
- สุเจตน์ ลายดี. 2545. **ผีในแง่จิตวิทยาศาสตร์**. **ด้วยตนพิเศษ 30**.
- สิริวัฒน์ คำวันสา. 2539. **มรดกไทย: ยุคสร้างสรรค์และสืบสานวัฒนธรรม: การสัมมนาทางวิชาการ/จัดโดย สำนักเสริมศึกษาและบริการสังคม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมกับ วิทยาลัยทองสุข 2 กรกฎาคม 2539**. กรุงเทพมหานคร: สำนักเสริมศึกษาและบริการสังคม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เสถียรโกเศศ. 2515. **เมืองสวรรค์และผีसाงเทวดา**. กรุงเทพมหานคร: น้ำฝน
- เสาวภา ไพทยวัฒน์. 2538. **พื้นฐานวัฒนธรรมไทย: แนวทางอนุรักษ์และการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: หน่วยศึกษานิตศก์ สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ.
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. 2533. **ลักษณะสำคัญบางประการในวัฒนธรรมไทยที่แสดงโดยคำเรียกญาติ**. ภาษาและวรรณคดี 7 (มกราคม-เมษายน). ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. 2538. **คำเรียกสี่และการรับรู้สี่ของชาวจ้วงและชาวไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. 2546. **อรรถศาสตร์ชาติพันธุ์: วิธีการศึกษาภาษาเพื่อเข้าถึงระบบปริธานของมนุษย์**. ในการประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยา ครั้งที่ 2 เรื่องชาติและชาติพันธุ์-วิถีชีวิตและความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในโลกยุคปัจจุบัน. 26-28 มีนาคม 2546 ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. 2549. **กว่าจะเป็นนักภาษาศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อัญชลิกา ผาสุกกิจ. 2543. **คำเรียกรสในภาษาไทย 4 ถิ่น: การวิเคราะห์ทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาษาอังกฤษ

- Aberra, Daniel A. 2006. **The hierarchical relationship of words: superordinate, hyponym and subordinate**. University of Alberta working papers in linguistics [Online]. Available from: <http://www.uofaweb.ualberta.ca/linguistics/pdf/UAWPvol1DA.pdf> [2550]
- Berlin, Brent. 1992. Available from: http://www.knowledgebank.irri.org.soccomm/understandin_farmers-Ethnoscience.htm [2549]
- Berlin, Brent. 1992. [Online]. Available from: <http://www.arts.mcgrill.ca/programmsanthro/programs/undergraduate/courses/204/knowledge.html> [2549]
- Berlin, Brent. 1992. **Ethnobiological classification: principles of categorization of plants and animals in traditional societies**. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Berlin, Brent and Kay, Paul. 1999. **Basic color terms: their universality and evolution**. Stanford, CA.: CLSI Publication.
- Boas, Franz. 1964. Geographical names of the Kwakiutl Indians. In Dell Hymes (ed.), **Language in culture and society: a reader in linguistics and anthropology**. New York: Harper & Row.
- Bonvillain, Nancy. 2003. **Language, cultural and communication: the meaning of messages**. 4 th ed. Upper Saddle River, N.J.: Prentice Hall.
- Brown, Cecil H. 1976. Semantic components, meaning, and use in Ethnosemantics. **Philosophy of science** 43,3 (September): 378-395.
- Brown, Roger. 1958. **Words and things**. New York: McMillan.
- Conklin, Harold C. 1964. Hanunoo color categories. **Journal of Anthropological Research** 42, 3 (autumn): 441-446. In Dell Hymes (ed.). **Language in culture and society: a reader in linguistics and anthropology**. New York: Harper & Row.
- Dau Tuan Nam. 2002. **The system of Phi among the Thai in Quy Chau area, Nghe an province (Vietnam)**. Nakhon Phanom: Rajabhat Institute Nakhon Phanom.
- Dhamabutra, Chalerm Sri. 1962. **The animistic beliefs and practices of people in Thailand**. Master's Thesis, Indiana University.
- Dupre, John. 1999. Are whales fish? :461-475. In Douglas L. Medin and Scott Atran, (eds.). **Folkbiological**. Cambridge, Massachusetts: Bradford Book .

- Frake, Charles O. 1961. The diagnosis of disease among the Subanum of Mindanao. *American Anthropologist* 63: 113-132, In Dell H Hymes (ed.), [1964]. **Language in culture and society: a reader in linguistics and anthropology**. New York: Harper & Row.
- Frake, Charles O. 1980. **Language and cultural description: essays**. Stanford, Calif.: Stanford University Press.
- Frazer, James George. 1922. **The golden bough: a study in magic and religion**. London: Macmillan.
- Goodenough, Ward H. 1957. Cultural Anthropology and Linguistics. **Monograph series on language and linguistics** 9:167–173. Washington: Georgetown University Press.
- Hymes, Dell H (ed.).1964. **Language in culture and society: a reader in linguistics and anthropology**. New York: Harper & Row.
- Jacobs, James Q. 1999. **The rattlesnakes of Arizona: a structured ethnographic interview and ethnosemantic analysis** [Online]. Available from: <http://www.ijacobs.net/southwest/rattlesnakes.html> [2549]
- Kalat, James W. 1990. **Introduction to psychology**. 2 nd ed. Belmont, Calif.: Wadsworth.
- Kay, Paul.1975. Synchronic variability and diachronic change in basic color terms. **Language in society**.4, 257-270.
- Kay, Paul, and McDaniel, Chad K. 1978. The meaning of basic color terms. **Language** 54, 3: 610-646.
- Kay, Paul, and Regier, Terry. 2003. Resolving the question of color naming universals. **PNAS** 100, 15 (July 12): 9085-9089.
- L. Thongkum, Theraphan. 1985. Minority language of Thailand. **Science of language** 5 (August): 29-74.
- Lakoff, George. 1995. **Woman, fire and dangerous things: what categories reveal about mind**. Chicago: University of Chicago Press.
- Laophairoj, Rujiwan. 2003. **A comparison of Thai and Vietnamese color terms**. Master's thesis, Faculty of Grad. Studies Mahidol University.
- Montague, Susan P. 2003. **The Trobriand kinship terms system** [Online]. Available from: <http://www.press.unillinois.edu/epub/books/feinberg/ch7.html> [2549]

- Nida, Eugene Albert. 1979. **Componential analysis of meaning : an introduction to semantic structures**. The Hague: Mouton.
- Pike, Kenneth L. 1967. **Language in relation to a unified theory of the structure of human behavior**. 2 nd ed. Paris: Mouton and Co.
- Pittle, D. Kevin. 2005. **Continuity and change in Islamic ethnopharmacological practice: New methods for cognitive dialectometry**. Florida: Florida State University.
- Prasithratsint, Amara. 2001. The componential analysis of kinship terms in Thai. **Essays in Tai Linguistics**. In M.R. Kalaya Tingsabadh and Arthur Abramson. Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Rosch, E.1978. Principles of categorization. Hillsdale, NJ: Erlbaum In Eleanor Rosch, and Barbara B. Lloyd, (eds.). **Cognition and categorization**. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Rosch, E., Mervis, C., Gray, W., Johnson, D., and Boyes-Braem, P. 1976. Basic objects in natural categories. *Cognitive psychology* 8:382-439, In George Lakoff. [1990], **Woman, fire and dangerous things: what categories reveal about mind**. Chicago: University of Chicago Press.
- Science and ghost hunting**. [Online]. Available from: <http://www.zerotime.com/ghosts/science.htm> [2550]
- Species dugong**. [Online]. Available from: <http://fwie.fw.vt.edu/www/esis/lists/e051011.htm>. [2550]
- Tambiah, S.J. 1977. **Buddhism and the spirits cults in North – East Thailand**. London: Cambridge University Press.
- Taylor, J.R. 1995. **Linguistic categorization: prototypes in linguistics theory**. Oxford: Oxford University Press.
- Textor, Robert B. **An inventory of non-buddhist supernatural objects in a central Thai village**. Ann Arbor: University Microfilms International.
- Trongdee, Thananan 1998. Sakai color categories. **Songkhlanakarin J. of Social & Humanities** 4,2 (May-August).
- Tyler, S.A. 1987. **Cognitive anthropology**. Prospect Heights: Waveland Press.

Tylor, E.B. **Animism**. In William Armand Lessa, and Evon Z. Vogt, (eds.), [1972]. Reader in comparative religion: an anthropological approach. 3 rd ed. New York: Harper and Row.

Ueno, Kanako. 1999. **Temple of the Emerald Buddha: reflections of the complexity of the religious system in Thai society**. Bangkok: Thai Studies Chulalongkorn University.

Vallibhotama, Srisakra. 1983. **Study on spirit cultures in Thailand**. Bangkok: Silpakorn University.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวมนสิการ เสงสุวรรณ เกิดเมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2523 สำเร็จการศึกษาปริญญาตรี ครุศาสตรบัณฑิต เกียรตินิยมอันดับสอง สาขามัธยมศึกษา มนุษย์ - สังคม วิชาเอก ภาษาอังกฤษ - ภาษาไทย คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปีการศึกษา 2544 แล้วเข้าโครงการเผยแพร่วัฒนธรรมไทยในต่างแดน ณ วัดไทยลอสแอนเจลิส สหรัฐอเมริกา เป็นเวลา 1 ปี จากนั้นได้เข้าศึกษาต่อในหลักสูตรอักษรศาสตรบัณฑิต สาขาภาษาศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2547 ปัจจุบันเป็นอาจารย์หมวดวิชาภาษาไทย โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฝ่ายมัธยม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย